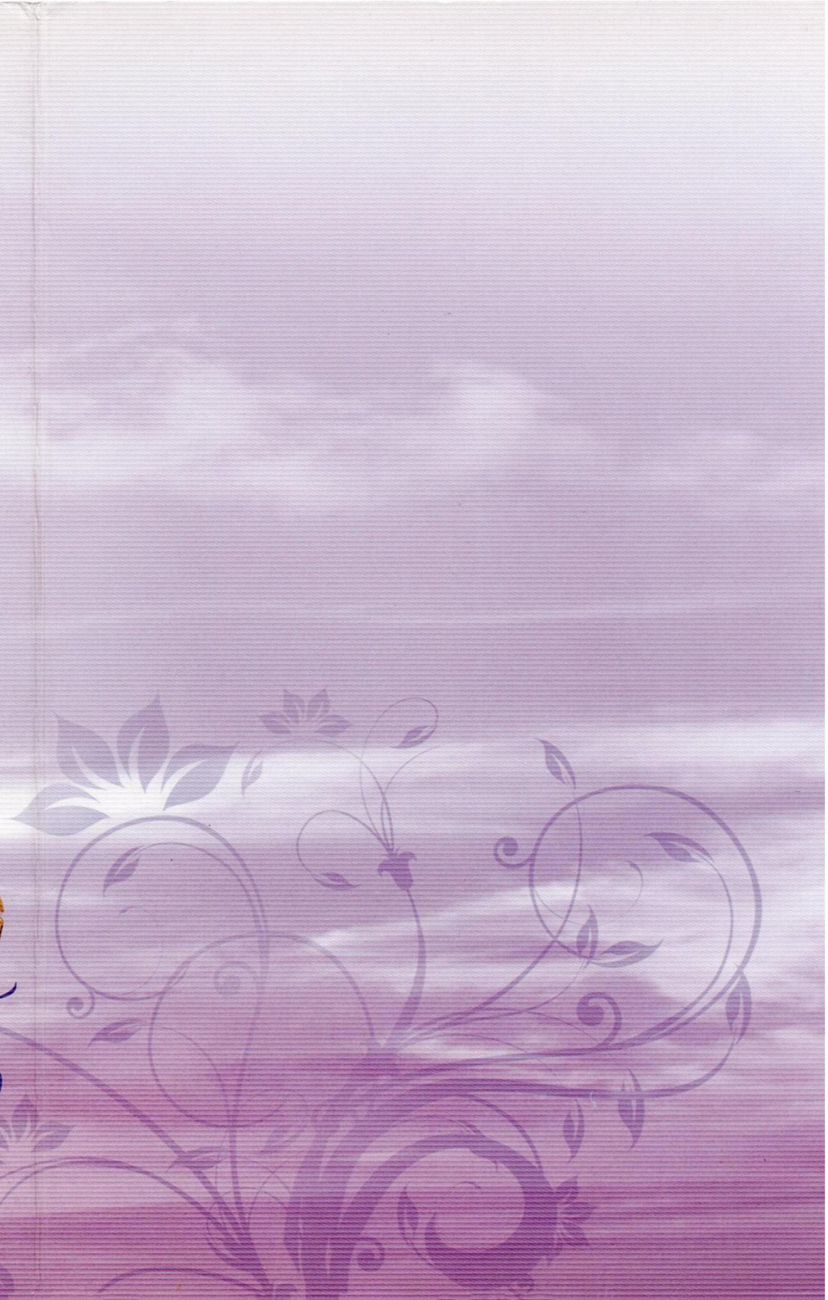

องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์
(ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ
พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
พิมพ์เผยแพร่

องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ

ISBN 974-88757-3-3

พิมพ์ครั้งที่ ๑ – กรกฎาคม ๒๕๓๔ ๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒ – ๒๘ กันยายน ๒๕๕๒ ๕,๐๐๐ เล่ม

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เผยแพร่
๔ แยก ๖ ซอยเพชรเกษม ๕๔ แขวงบางด้วน เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐
โทร ๐๒-๔๕๕-๒๕๒๕

ภาพปก พระฉายาลักษณ์ สมเด็จพระเทพฯ
นายนิติกร กรัยวิเชียร ผู้ฉายภาพ
ออกแบบปก นายสุชาติ สิงห์มะโน
ออกแบบรูปเล่ม นางณิชามญชุ์ สิงห์มะโน

คำนำ
พิมพ์ครั้งที่ ๒

เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติและน้อมถวายกตเวทิตาคุณ แด่ สมเด็จพระเทพรัตน-ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสมาคมตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงได้อาราธนาพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต - ขณะดำรงสมณศักดิ์ ที่ พระเทพเวที) แสดงปาฐกถาพิเศษในเรื่อง "องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ" เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔ ปาฐกถาพิเศษในวันนั้นเป็นที่จับใจของผู้ฟังอย่างยิ่ง ด้วยว่าทรงเป็นมิ่งขวัญของชาวไทยทั้งประเทศ จึงได้มีการจัดพิมพ์ปาฐกถาดังกล่าวเป็นหนังสือออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในปีเดียวกันนั้นเอง

แม้ว่าเวลาจะผ่านไปถึง ๑๘ ปีแล้วก็ตาม แต่บทความปาฐกถาพิเศษอันทรงค่ายิ่งนี้หาได้ล้าสมัยไปตามกาลเวลาไม่ ยิ่งไปกว่านั้น พระราชกรณียกิจต่างๆ แห่งองค์สมเด็จพระเทพ-รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยิ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่ปวงชนชาวไทยและชาวโลก สมดั่งที่พระพรหมคุณาภรณ์ได้กล่าวสรรเสริญไว้ทุกประการ เมื่อผู้ประพันธ์ก็เป็นปราชญ์แห่งวงการพระพุทธศาสนา ผู้มีคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาอย่างล้นเหลือ และผู้ที่ท่านกล่าวถึงก็คือองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี "องค์พระรัฐสีมาคุณากร

ปิยชาติ” ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และทุ่มเทสร้างคุณประโยชน์ให้ประเทศชาติตลอดมานับอเนกอนันต์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงเห็นสมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะจัดพิมพ์หนังสือ “องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ” นี้ขึ้นมาอีกครั้ง เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ให้เป็นที่ประจักษ์

ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จมาเปิด อาคารปฏิบัติธรรม ของยุวพุทธิกสมาคมฯ ในวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๒ นี้ สมาคมฯจึงได้ดำริจัดพิมพ์หนังสือ “องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ” อันทรงคุณค่านี้ขึ้นอีกครั้ง เพื่อเทิดพระเกียรติและน้อมถวายกตเวทิตาคุณแด่พระองค์ท่าน อีกทั้งเพื่อเป็นตัวอย่างและกำลังใจแก่ชาวไทยทุกคน ในการมุ่งมั่นทำงานสร้างสรรค์สังคมและจรรโลงพระพุทธศาสนาตามรอยพระยุคลบาท สืบไป

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๒

คำนำ
ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้จัดรายการเนื่องในวโรกาส ๓๖ พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเป็นการเทอดพระเกียรติและน้อมถวายกตเวทิตาคุณ ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของสมาคมตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ รายการดังกล่าวทางสมาคมได้อาราธนาพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ปราชญ์แห่งวงการพระพุทธศาสนาแสดงปาฐกถาพิเศษในเรื่อง "องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ" ณ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๓๔ ซึ่งตรงกับวันจักรี ปาฐกถาพิเศษครั้งนี้ได้อรรถได้รสบริบูรณ์เป็นที่จับใจของผู้ฟังอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะ

ประการแรก องค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น ทรงมีพระจริยาวัตรอันงดงาม ดำรงพระองค์อยู่ในสถานอันเหมาะอันควร เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาและประทับอยู่ในดวงใจพสกนิกรชาวไทยอย่างล้ำลึก พระราชกรณียกิจของพระองค์เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และการพัฒนาประเทศโดยส่วนรวม ด้วยเหตุนี้เรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์จึงเป็นที่สนใจใคร่ทราบของผู้เข้าฟังการปาฐกถาในวันนั้น รวมทั้งประชาชนอีกจำนวนมากที่ไม่ได้มีโอกาสเข้ารับฟัง

ประการที่สอง องค์ปาฐก คือ พระเทพเวทีนั้น ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ เป็นผู้ที่มีปัญญากว้างไกล ประกอบกับมีวิจารณญาณอันสุขุมละเอียดลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ จึงสามารถนำเอาพระจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจของององค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาแสดงได้อย่างหมดจด ทั้งในด้านกว้าง และด้านลึก

ในด้านกว้างนั้นได้ชี้ให้เห็นพระจริยวัตรและพระราชกรณียกิจต่างๆของพระองค์ เช่น พระจริยามารยาทและน้ำพระทัยอันงดงาม ทรงเข้าถึงจิตใจของประชาชน และประชาชนก็เข้าถึงพระองค์ด้วย ทรงมีพระราชกรณียกิจที่อำนวยประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติ อาทิ ทรงตั้งมูลนิธิสายใจไทย ทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ทรงศึกษาวิชาความรู้เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น วิชาเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ การอ่านแผนที่ การสื่อสารดาวเทียม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เป็นต้น ทรงเป็นพุทธมามกะที่ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทรงนำหลักธรรมมาใช้ประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตและการพัฒนาประเทศ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อสนองคุณพระราชบิดา และสนองราชการแผ่นดิน เสด็จไปยังท้องถิ่นต่างๆเพื่อเยี่ยมเยียนพสกนิกร แม้ว่าท้องถิ่นนั้นจะทุรกันดารสักเพียงใด ก็ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยพระวรกาย นอกจากนี้ยังเสด็จไปยังต่างประเทศ ทรงนำเกียรตินำศรีของประเทศไทยไปเผยแพร่ยังต่างประเทศ และทรงนำเอาความรู้ที่ได้รับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ เป็นต้น

ในด้านส่วนลึกนั้นพระเทพเวทีได้สะท้อนให้เห็นว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ-สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นองค์เชื่อมประสานระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นกระแสธารนำไปสู่การพัฒนาประเทศ โดยชี้ให้เห็นพระจริยาวัตรอันนอบน้อมอ่อนโยนต่อคนแก่คนเฒ่าหรือคนรุ่นเก่า เป็นที่ผูกใจให้คนรุ่นเก่ารักศรัทธาและยอมนับถือพระองค์ ขณะเดียวกันก็ทรงประสานความคิด โดยนำเอาหลักวิชาการสมัยใหม่มาเอื้อต่อการพัฒนาประเทศและการรักษาวัฒนธรรมไทย เป็นการเข้าสู่ยุคใหม่ได้โดยไม่ทิ้งอดีต ทรงเปลี่ยนค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่เห่อของนอก เช่น การศึกษา เป็นต้น โดยพระองค์ทรงศึกษาจากสถาบันการศึกษาในประเทศไทย ทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก แทนที่จะเสด็จไปศึกษาต่างประเทศตามค่านิยมของคนรุ่นใหม่สมัยนั้น ทรงศึกษาวรรณศิลป์และคีตศิลป์ ทรงพระปรีชาสามารถในการทรงดนตรีไทย และทรงบทกวี ซึ่งคนรุ่นใหม่ดูแคลนว่าเป็นคนล้าสมัยและกำลังถูกทอดทิ้ง ให้กลับมาเป็นที่นิยมสนใจของคนรุ่นหลัง ซึ่งประเด็นนี้นับว่ามีความสำคัญมาก เพราะหากคนรุ่นใหม่สนใจแต่จะเลียนแบบตะวันตก โดยไม่ศึกษาพัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้แล้ว ชาติไทยก็จะไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย ระหว่างวัฒนธรรมและเป็นปัญหาสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เข้าทำนองที่ว่า ใหม่ก็เอาดีไม่ได้ เก่าก็ทิ้ง

ยิ่งไปกว่านั้น พระเทพเวทียังได้นำเอาข้อความที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงประทานสัมภาษณ์แก่เลขานุการคณะกรรมการพิเศษประสานงานโครงการพระราชดำริตอนหนึ่งมาเผยแพร่ว่า

"เหตุที่ชอบการพัฒนาช่วยเหลือประชาชนนั้น เห็นจะเป็นเพราะความเคยชิน ตั้งแต่เกิดมาจำความได้ก็เห็นทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงคิดหาวิธีการต่างๆ ที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ของคนไทยให้ดีขึ้น ได้ตามเสด็จ เห็นความทุกข์ยากลำบากของพี่น้องเพื่อนร่วมชาติก็คิดว่าช่วยอะไรได้ควรช่วย ไม่ควรนิ่งดูดาย เมื่อโตขึ้นพอมีแรงทำอะไรได้ก็ทำไปอย่างอัตโนมัติ โดยทำตามพระราชกระแส หรือทำตามแนวพระราชดำริ *การช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องทำประจำอยู่แล้ว* อนึ่งการช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากนั้นก็สอดคล้องกับคำสอนในพุทธศาสนาด้วย ผู้ที่ทำบุญย่อมได้รับความอิ่มอก อิ่มใจ คือได้บุญ... อีกประการหนึ่ง รู้สึกอยู่เสมอว่าการเป็นเจ้าฟ้านั้นได้เปรียบผู้อื่นหลายอย่าง คือได้รับความสะดวกสบาย ความเชื่อถือ ความเอื้อเฟื้อจากผู้อื่นหลายอย่าง ได้รับความรู้ ความร่วมมือนานัปการ พูดจาติดต่อกับใครก็ง่าย ถือเป็นผลประโยชน์ที่เกิดในตระกูลที่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เคยทำคุณแก่บ้านเมือง ผลดีมาตกอยู่กับลูกหลาน ดังที่ได้กล่าวมา *ฉะนั้น จึงควรนำข้อได้เปรียบนี้มาทำประโยชน์แก่คนอื่น*"

พระราชดำรัสข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ทรงมีความคิดว่าการช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ และทรงเห็นว่าการที่พระองค์มีพระกำเนิดในสถาบันเป็นเจ้าฟ้านั้นเป็นข้อได้เปรียบจึงควรนำข้อได้เปรียบนี้มาทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น

การที่ทรงมีความคิดเช่นนี้แสดงถึงน้ำพระทัยอันสูงส่ง โดยปกติแล้วคนจะพยายามเอาเปรียบกัน ยิ่งได้เปรียบผู้อื่นก็ยิ่งจะใช้ความได้เปรียบนั้นเอารัดเอาเปรียบเพิ่มขึ้น แต่ถ้าผู้ได้เปรียบไม่เอาเปรียบ กลับพยายามเสียสละแก่ผู้อื่น การได้เปรียบที่มีอยู่ก็กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่า

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีความภูมิใจในปาฐกถาพิเศษชุดนี้ จึงขอเผยแพร่ปาฐกถานี้เป็นสักการะ แสดงกตเวทิตาคุณ แด่องค์สมเด็จพระเทพ-รัตนราชสุดาฯ “องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ” สยามบรมราชกุมารี ผู้ทรงเป็นมิ่งขวัญของชาวไทยทั้งประเทศและขอกราบนมัสการขอบพระคุณพระเทพเวทีเป็นอย่างสูง ที่ได้มีเมตตารับอาราธนาเป็นองค์ปาฐก แสดงปาฐกถาพิเศษอันล้ำค่าครั้งนี้

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
กรกฎาคม ๒๕๓๔

อนุโมทนา
พิมพ์ครั้งที่ ๒

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีกุศลฉันทะที่จะพิมพ์หนังสือ *องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ* ขึ้นใหม่ เพื่อเผยแพร่เฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จมาทรงเปิด อาคารปฏิบัติธรรม ของยุวพุทธิกสมาคมฯ ในวันที่ ๒๘ กันยายน ศกนี้

การจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือ *องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ* เป็นอุดมมงคลแห่งการเชิดชูบูชาปูชนียบุคคล ตามพระพุทธานุสาสนีว่า “ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ” พร้อมทั้งเป็นการบำเพ็ญธรรมทานที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าประเสริฐเป็นเลิศแห่งทานทั้งหลาย จึงเป็นการเจริญกุศลอันพึงชื่นชมสาธุการ ในกาละสำคัญอันเป็นปฐมวารแห่งอาคารปฏิบัติธรรม ซึ่งจะเป็นบุญสถานที่เกื้อกูลและกอบก่อกุศลภาวนาสืบไปตลอดกาลนาน

ขออนุโมทนาบุญพิธีของยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วโรกาสนี้ อันเป็นวรธรรมมงคล ขอกุศลแห่งการเจริญธรรมเจริญปัญญา จงสัมฤทธิ์ผลนำมาซึ่งธรรมไพบูลย์ เพื่อประโยชน์สุขที่แท้แก่มหาชนยั่งยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)
กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๒

อนุโมทนา
พิมพ์ครั้งที่ ๑

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ได้จัดนิมนต์อาตมภาพแสดงปาฐกถาพิเศษ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ ๓๖ พรรษา ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เรื่อง **"องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ"** เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๓๔

ต่อมา ยุวพุทธิกสมาคมฯ ได้แจ้งกุศลฉันทะที่จะจัดพิมพ์ปาฐกถาดังกล่าวขึ้นเผยแพร่เป็นเล่มหนังสือ เพื่อให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป และได้มอบต้นฉบับที่คัดลอกจากแถบบันทึกเสียงให้ตรวจแก้ อาตมภาพขออนุโมทนาบุญเจตนาของยุวพุทธิกสมาคมฯ และบัดนี้อาตมภาพได้ตรวจแก้ปรับปรุงบทปาฐกถาดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงขอมอบต้นฉบับให้ทางยุวพุทธิกสมาคมฯ ดำเนินการพิมพ์เผยแพร่ตามความประสงค์

การจัดให้มีปาฐกถาดังกล่าวนี้ขึ้น นับว่าเป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจของชาวยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในการที่จะมีส่วนร่วมเฉลิมฉลองพระชนมายุของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ การจัดพิมพ์ปาฐกถาครั้งนี้ขึ้นเผยแพร่นับว่าเป็นการยืนยันถึงความตั้งใจจริง ที่จะให้การร่วมฉลองนั้นเป็นกิจกรรมที่สืบเนื่องต่อไปจนออกผลสมบูรณ์

อาตมภาพขออนุโมทนา และหวังว่ากุศลฉันทะของยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ครั้งนี้ จะเป็นส่วนร่วมที่ช่วยให้ประชาชนได้นำคติแห่งพระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและสังคมอย่างกว้างขวางและยั่งยืน สมตามความหมายของการฉลองที่เป็นปฏิบัติบูชา อันเป็นการบูชาที่มีผลสูงสุดสืบไป

พระเทพเวที* (ป.อ.ปยุตฺโต)

๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๔

---

* พระพรหมคุณาภรณ์ ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ ที่ พระเทพเวที

สารบัญ

องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ

ปาฐกถาพิเศษ*

เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมายุ ๓๖ พรรษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ขอเจริญพร ท่านอาจารย์ผู้เป็นประธาน ท่านกรรมการยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ พร้อมทั้งท่านสาธุชน ผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน

ช่วงเวลานี้เป็นระยะกาลแห่งความเป็นสิริมงคล ที่ทางราชการและราษฎร ได้จัดงานพิธีและกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสที่วันพระราชสมภพของพระองค์เวียนมาครบ ๓ รอบ คือมีพระชนมายุครบ ๓๖ พรรษา ดังที่ทราบกันอยู่แล้ว

---

*จัดโดย ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
แสดง ณ สำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ๖ เมษายน ๒๕๓๔

ในตัววันที่แท้จริงคือวันที่ ๒ เมษายน ได้มีพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล อันเหมือนกับเป็นการเริ่มต้น ต่อจากนั้นประชาชนและราชการ ก็ได้จัดงานและกิจกรรมต่างๆ ต่อๆ กันมาอย่างเช่นที่จัดอยู่ในบัดนี้ โดยยุวพุทธิกสมาคมฯเป็นเจ้าภาพ

แม้ว่าวันนี้จะห่างจากวันพระราชสมภพที่แท้จริงออกไปก็ไม่เป็นการล่าช้าแต่ประการใด อันที่จริง กลับมีเหตุที่ควรจะยินดีเพิ่มขึ้นด้วยซ้ำ เพราะว่าวันนี้ก็เป็นวันหยุดราชการเป็นวันที่สำคัญมากอีกวันหนึ่ง คือเป็น "วันจักรี" ซึ่งมีความหมายว่าเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์ คือเป็นวันเริ่มของราชวงศ์จักรี อันเป็นพระราชวงศ์ของสมเด็จพระเทพฯนั่นเอง ฉะนั้นจึงเป็นวันที่เนื่องด้วยพระองค์ท่าน

ยิ่งกว่านั้น ยังจำเพาะพอดีอีกว่า ส่วนหนึ่งแห่งพระนามของสมเด็จพระเทพฯ นี้ก็มีคำว่าจักรีอยู่ด้วย ได้แก่ส่วนแห่งพระนามตอนที่ ๒ ว่า “สมเด็จเจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร” ซึ่งอาตมภาพขอแปลเอาเองตามรูปศัพท์ที่เปิดโอกาสให้ กล่าวคือ พระนามาภิไธยว่า “มหาจักรี-สิรินธร” นี้ สามารถจะแปลได้ว่า “ผู้ทรงไว้ซึ่งสิริแห่งพระราชจักรีวงศ์อันยิ่งใหญ่” ฉะนั้นก็กลายเป็นว่าพระนามนี้เหมือนดังบอกว่า พระองค์ทรงเป็นพระมิ่งมงคลแห่งราชวงศ์จักรี เพราะฉะนั้น การเฉลิมฉลองพระราชจักรีวงศ์ ในวันที่ ๖ คือวันนี้ก็เท่ากับว่าเป็นการเฉลิมฉลององค์พระเทพฯไปด้วย ก็เลยเหมือนกับได้ ๒ งานมารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะพระองค์ทรงเป็นพระมิ่งมงคลแห่งพระราชจักรีวงศ์ดังกล่าวแล้ว

อาตมภาพขออนุโมทนาในการที่ยุวพุทธิกสมาคมฯ ได้จัดกิจกรรมเพื่อมุ่งเทิดพระเกียรติพระองค์ในโอกาสนี้ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นการจัดด้วยเหตุผลทั้ง ๒ ฐานะ ประการที่ ๑ คือ ในฐานะที่ชาวยุวพุทธิกสมาคมฯ ทั้งหมดนี้เป็นคนไทย ก็จัดในฐานะที่เป็นคนไทยที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ประการที่ ๒ สมเด็จพระเทพฯทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดูเหมือนว่าจะได้ทรงเป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ของยุวพุทธิกสมาคมฯ ด้วย ฉะนั้น ยุวพุทธิกสมาคมฯ ก็จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติขึ้นในฐานะที่เป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชน เพื่อแสดงถึงความซาบซึ้งและชื่นชมยินดีในพระคุณของพระองค์

รวมความว่า เหตุผลในการจัดมีความหนักแน่นอยู่พอสมควร และเมื่อทางยุวพุทธจัดปาฐกถานี้ขึ้นก็ได้ขอให้อาตมภาพตั้งชื่อหัวข้อให้ด้วย อาตมภาพได้เลือกเอาหัวข้อดังที่ทราบกันอยู่แล้วว่า "องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ" ซึ่งก็คือการเอาส่วนหนึ่งแห่งพระนามหรือพระนามาภิไธยของพระองค์มาตั้งเป็นหัวข้อปาฐกถาธรรม เพราะว่าพระนามสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ นั้น ต่อจากส่วนที่ ๒ คือ "สมเด็จเจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร" ที่ได้แปลไปแล้ว ส่วนที่ ๓ ก็คือข้อความที่นำมาตั้งเป็นหัวข้อปาฐกถานี้ว่า "รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ" แล้วจึงลงท้ายสุดว่า "สยามบรมราชกุมารี"

๑.
พระคุณความดีที่ทำให้ทรงเป็นที่รัก

พระองค์ผู้ทรงพระคุณความดีและเป็นที่รักของปวงประชา

ส่วนแห่งพระนามาภิไธยว่า **รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ** นี้อาตมภาพเลือกมา โดยที่ไม่ได้รับพระราชทานราชานุญาต การที่ได้ตั้งเป็นชื่อปาฐกถา ก็เพราะเห็นว่า พระนามส่วนนี้มีความหมายที่แสดงถึงความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อองค์สมเด็จพระเทพฯ ซึ่งเป็นเหตุให้ราษฎรและราชการพากันจัดกิจกรรมต่างๆ และงานพิธีเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติขึ้น

เพื่อให้มองเห็นความหมายนั้น ก็เลยจะขอแปลข้อความนี้ไว้โดยแยกคำนี้ออกเป็น ๓ ส่วน คือ "รัฐสีมา" + "คุณากร" + "ปิยชาติ"

"รัฐสีมา" แปลง่ายๆก็คือ "เขตแคว้น" หมายถึงเขตแคว้นแดนไทย เขตแคว้นแดนไทยก็คือประเทศไทยนี่เอง หมายถึงประเทศไทยทั้งหมด

"คุณากร" แปลว่า "บ่อเกิดแห่งคุณความดี" หรือ "แหล่งแห่งสมบัติทั้งหลาย" หมายถึงเป็นที่ประชุม หรือเป็นที่ประมวลแห่งคุณงามความดีทั้งหลายเป็นอันมาก

แล้วสุดท้าย ***"ปิยชาติ"*** ก็แปลได้ว่า "พระองค์ผู้ทรงเป็นที่รัก"

จึงแปลความทั้งหมดได้ว่า *"พระองค์ผู้ทรงเป็นแหล่งแห่งคุณงามความดี และทรงเป็นที่รักของชนชาวไทย"*

คิดว่าความหมายนี้คงจะตรงกับความรู้สึกของประชาชน เพราะฉะนั้นประชาชนจึงได้พากันจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น

ทีนี้ พระนามในส่วนที่นำมาเอ่ยอ้างว่า "คุณากรปิยชาติ" นี้มีความหมายเป็น ๒ ตอน และความหมายทั้ง ๒ ตอนนั้นก็มีความเป็นเหตุเป็นผลที่เนื่องกันอยู่ กล่าวคือ *คุณากร* แหล่งแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย อันนี้เป็นพระคุณสมบัติส่วนพระองค์ ได้แก่พระปรีชาสามารถ และพระจริยาวัตรต่างๆ ที่งดงาม เป็นต้น เป็นส่วนของพระองค์ ส่วน *ปิยชาติ*

พระองค์ผู้ทรงเป็นที่รักหมายถึงเป็นที่รักของประชาชน เป็นพระคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น คือเกี่ยวข้องกับประชาชน เป็นส่วนที่แสดงถึงพระองค์ในความรู้สึกของผู้อื่น ว่าผู้อื่นรู้สึกต่อพระองค์อย่างไร

ที่นี้ การที่พระองค์จะเป็นปิยชาติ คือพระองค์ผู้เป็นที่รัก ก็เพราะว่าในส่วนพระองค์ทรงไว้ซึ่งพระคุณความดีก่อน เช่น ทรงมีพระเมตตากรุณา เป็นต้น ฉะนั้น *คุณากร* แหล่งแห่งคุณงามความดี จึงมาเป็นเหตุของ *ปิยชาติ* คือทำให้ทรงเป็นที่รัก นี่เป็นเหตุเป็นผลที่เนื่องกันอยู่

และเพราะการที่ทั้งทรงมีพระคุณความดีและทั้งเป็นที่รัก ก็จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงกลายเป็นตัวอย่างหรือแบบอย่างที่คนอยากจะทำตามและพร้อมที่จะทำตาม เพราะว่าพระองค์มีคุณความดี แล้วพระองค์ก็เป็นที่รัก และด้วยความเป็นที่รักนั้นก็ทำให้คนทั้งหลายพร้อมใจอยากจะเอาอย่างพระองค์ในคุณความดีนั้น ฉะนั้นจึงกลายเป็นว่าพระองค์กลายเป็นแหล่งแห่งความดีของประชาชนไปด้วย หมายความว่า ในเมื่อประชาชนพากันพร้อมใจที่จะดำเนินตามแบบอย่างพระจริยาวัตรของพระองค์ น้อมนำเอาพระคุณความดีของพระองค์มาประพฤติปฏิบัติตาม พระองค์ก็ทรงเป็นแหล่งความดีของประชาชนไป ก็เลยกลายเป็นว่าทรงเป็นทั้งแหล่งคุณความดีของประชาชน และทรงเป็นที่รักของประชาชนไปด้วยพร้อมกัน

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้อาตมภาพจึงเห็นว่า พระนามาภิไธย ส่วนนี้เหมาะที่จะนำมาตั้งเป็นชื่อหัวข้อปาฐกถาครั้งนี้

เมื่อทรงเป็นแบบอย่างที่คนรัก พร้อมที่จะตาม ก็นับว่าทรงเป็นผู้นำที่ดี พิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนาก็เรียกได้ว่าเป็นบุคคลที่ควรบูชา หรือปูชนียบุคคล การบูชาบุคคลที่ควรบูชา เป็นมงคลอันอุดมอย่างหนึ่ง ตามพุทธพจน์ในมงคลสูตรที่ว่า

ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ.

การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคลหรือมงคลอันสูงสุด

ทีนี้พระองค์มีพระคุณความดีอะไรบ้าง และทรงเป็นที่รักอย่างไร ได้ทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์อย่างไร จึงเป็นเหตุให้ประชาชนทั้งหลายมีความจงรักภักดี อันนี้ก็เป็นเรื่องที่คิดว่าประชาชนทั้งหลายโดยเฉพาะท่านสาธุชนในที่นี้ก็ได้ทราบแก่ใจตัวเองอยู่ โดยเฉพาะมีโอกาสที่จะทราบมากกว่าอาตมภาพที่เป็นพระสงฆ์ เพราะสามารถเข้าถึงสื่อมวลชนมากกว่า ได้รับทราบข่าวคราวเกี่ยวข้องกับพระจริยาวัตรของพระองค์จากทีวี วิทยุ อะไรต่างๆ มากมาย

อย่างไรก็ตาม เพื่อจะให้เห็นเหตุเห็นผล ในความที่ทรงเป็นปูชนียบุคคล อาตมภาพก็มามองพระคุณสมบัติตามที่ประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้แสดงออกและกล่าวขวัญถึงพระองค์ ก็เลยลองประมวลมาดู พระคุณต่อไปนี้ขอให้เข้าใจว่าอาตมภาพประมวลตามเสียงของประชาชน

ความประทับใจเมื่อได้เห็นได้เฝ้า
และฟังเสียงเล่ากล่าวขาน

ประการแรกที่สุด สิ่งประทับใจเบื้องต้น เป็นธรรมดาว่าคนเรานี้จะมีความรู้สึกอย่างไรก็จากการที่ได้พบได้เห็นกันเบื้องแรก ฉะนั้น การที่ราษฎรจะมีความรักใคร่เห็นคุณความดีของพระองค์ก็เริ่มต้นจากความประทับใจในการที่ได้เห็นได้เฝ้าในเวลาที่พระองค์เสด็จผ่านไปในถิ่นของตนเอง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ นั้น ประชาชนกล่าวขวัญกันว่า พระองค์ทรงมีพระจริยามารยาทที่งดงาม นอกจากพระจริยามารยาทภายนอกแล้วก็มีความงามของน้ำพระทัยอยู่ภายในด้วย ความงามแห่งน้ำพระทัยในก็คือพระเมตตากรุณา อันได้แก่น้ำพระทัยที่ทรงมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วยจริงใจ ทรงเปิดเผยและไม่ถือพระองค์อย่างที่เรียกว่าเป็นกันเอง ถ้าเรียกตามศัพท์พระก็ว่าไม่เป็นชาติถัทธ และก็ไม่เป็นมานถัทธ ไม่เป็น *ชาติถัทธ* คือไม่ทรงเป็นผู้ที่แข็งกระด้างเพราะการมีชาติกำเนิดสูง และไม่เป็น*มานถัทธ* คือไม่ทรงเป็นผู้ที่แข็งกระด้างเพราะความถือพระองค์ ทรงวางพระองค์สม่ำเสมอพอดี พระคุณสมบัตินี้ทำให้ประชาชนเข้าถึงพระองค์ได้ เมื่อประชาชนเข้าถึงพระองค์ได้ พระองค์ก็เข้าถึงจิตใจของประชาชนด้วย

อนึ่ง พร้อมกันนั้น ทรงเอาพระทัยใส่ต่อทุกข์สุขของคนทั่วไปไม่เฉพาะบุคคลที่ใกล้ชิดของพระองค์ เริ่มแต่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระญาติวงศ์ และพระอาจารย์ทั้งหลายเท่านั้น แม้ตลอดถึงชาวบ้าน ชาวชนบททั่วไปในถิ่นแคว้นทั้งหมด เรียกง่ายๆ ว่าทรงมีพระทัยกว้างขวางด้วยพระเมตตากรุณา และทรงมีพระจริยาวัตรเสมอต้นเสมอปลาย

นอกจากพระคุณลักษณะอย่างที่ว่ามานี้แล้ว ก็ยังมีความร่าเริงสนุกสนาน และความทรงมีอารมณ์ขำประกอบเข้าด้วย อันเป็นที่กล่าวขวัญกันมาก ซึ่งเป็นพระลักษณะที่ทำให้ทรงเข้าถึงจิตใจประชาชนแต่เบื้องแรกเพียงได้พบได้เห็น ก็ทำให้เกิดความสบายใจ และความรักก็เกิดขึ้น นี้เป็นภาพประทับใจเบื้องต้น

อย่างไรก็ตาม ต้องมีสิ่งที่ลึกซึ้งกว่านี้ ไม่ใช่เพียงเท่านี้ เพราะฉะนั้นเมื่อมองลึกลงไปก็จะเห็นว่า การที่ทรงเป็นที่รัก หรือ ความจงรักภักดีของราษฎร และความซาบซึ้งในพระคุณของพระองค์นี้ เกิดจากการปฏิบัติพระราชกรณียกิจอย่างเป็นรูปธรรมด้วย คือต้องมองทั้งพระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจ ซึ่งหมายถึง พระราชกรณียกิจที่อำนวยประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุข โดยเฉพาะก็คือพระราชกรณียกิจที่เป็นการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมประเทศชาติ

อำเภอฝาง
ปีงบประมาณ พ.ศ.2549

การทรงอุทิศพระองค์
เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

เรารู้กันอยู่แล้วว่า ประเทศไทยของเรานี้ยังเป็นสังคมที่มีปัญหาอยู่ไม่น้อย ดังที่เรียกกันว่าเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา ประเทศที่กำลังพัฒนานี้มีปัญหาหลายอย่างทีเดียว ปัญหาอย่างหนึ่งก็คือความยากจน ทั้งๆ ที่ประเทศไทยของเรานี้โดยภูมิประเทศแล้วก็อุดมสมบูรณ์ แต่ในทางความเป็นจริง ความเป็นอยู่ของประชาชนก็ยังมีปัญหาเรื่องความยากจน ความขัดสนข้นแค้นอยู่ มีการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องความเจ็บไข้ ความไม่มีสุขภาพอนามัย และความขาดการศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาของประเทศที่กำลังพัฒนาโดยทั่วไป

โดยเฉพาะชนบทของประเทศไทยนี้มีสภาพทั่วไปที่ยังเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ ๖๐ - ๗๐ % ยังทำมาหากินด้วยเกษตรกรรม คือทำนา ทำไร่ ทำสวน ทำประมง และปัญหาของเราก็ยังมีอยู่มากมาย โดยเฉพาะความขัดแย้งในตัวเอง คือ ทั้งๆ ที่ว่าอยู่ในสังคมเกษตรกรรมและยังไม่พร้อม แต่ก็อยากมีชีวิตแบบสังคมอุตสาหกรรม ตัวเองไม่เก่งในการผลิต แต่ชอบเป็นนักบริโภค ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ทำให้เกิดภาวะไม่สม่ำเสมอ อย่างที่เรียกว่าไม่มีดุลยภาพหรือไม่สมดุลขึ้นมาหลายประการ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ นั้น อาจกล่าวได้ว่า ได้ทรงอุทิศพระองค์อย่างมากต่อการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยเสด็จพระราชบิดาและพระราชมารดา เพราะว่าในหลวงนั้นได้เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นต่างๆ มาเป็นเวลาตั้ง ๒๐ - ๓๐ ปีแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อได้เจริญพระชันษาขึ้นก็ได้ตามเสด็จไปทั่วแทบทุกหนทุกแห่ง

การที่คนทั้งหลายจะมีความซาบซึ้งมากก็เพราะเหตุที่ว่าการปฏิบัติพระราชกรณียกิจอย่างนี้ต้องอาศัยความเสียสละมาก ต้องบุกฝ่าไปในป่าดง ขึ้นเขา ลงโคลน มีทั้งที่ลุ่มและที่ดอน ที่แห้งแล้งทุรกันดารต่างๆ เป็นเหตุให้ทรงได้รับความลำบาก เหน็ดเหนื่อยพระวรกายเป็นอันมาก แต่ก็ไม่ทรงคำนึง ไม่ว่าจะมีพระราชกรณียกิจที่ไหนก็ไม่ทรงย่อท้อ เสด็จไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ทรงคำนึงถึงสวัสดิภาพและสุขภาพของประชาชน และสนพระทัยในกิจการงานต่างๆ ที่จะเป็นไปเพื่อการแก้ไขปัญหาของประชาชน

การแก้ไขปัญหาของประชาชนที่เด่นๆก็คือปัญหาการเกษตร การชลประทาน การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาเกี่ยวกับโภชนาการ เรื่องการสาธารณสุขที่เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ดังที่ปรากฏว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงเอาพระทัยใส่ปัญหาเหล่านี้ พร้อมทั้งวิชาการต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ทรงสนพระทัยทุกเรื่อง

จากพระราชกรณียกิจที่ได้ทรงบำเพ็ญ โดยเอาพระทัยใส่อย่างจริงจังนี้ ก็ปรากฏผลออกมาเป็นการเกิดมีหน่วยงานต่างๆ ที่ได้จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชน ซึ่งไม่เฉพาะประชาชนที่อยู่ในดินแดนห่างไกลในชนบทเท่านั้น แม้แต่ประชาชนในเมืองและในที่ทั่วไปทั้งประเทศ ก็อยู่ในขอบข่ายของการช่วยเหลือด้วย โดยเฉพาะส่วนพิเศษอย่างหนึ่งก็คือ คนที่เสียสละเพื่อไปทำงานให้กับประเทศชาติ เช่น ทหาร ตำรวจ ที่ไปป้องกันประเทศชาติ แล้วประสบภัยอันตราย ก็ทรงเหลียวแล ถึงกับได้ทรงตั้งมูลนิธิสายใจไทยขึ้นมาดังที่ทราบกันแล้วเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๑๘ คือตั้งขึ้นในวันพระราชสมภพนั่นเอง ในคราวที่ทรงมีพระชนม์ได้ ๒๐ พรรษา และก็ได้ทรงดำรงตำแหน่งเป็นประธานมูลนิธิสายใจไทยนั้นสืบมานับเป็นพระคุณูปการในส่วนที่ได้ทรงช่วยคนที่เสียสละให้แก่ประเทศชาติ

พระราชภารกิจซึ่งเกี่ยวกับงานประเภทนี้อย่างอื่นที่เห็นๆกัน ก็เช่น ทรงเป็นอุปนายิกาสภากาชาดไทย และทรงตั้งมูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย

อันนี้เป็นกิจกรรมต่างๆ ที่อาตมภาพยกตัวอย่างมาเพื่อให้เป็นเหตุผลที่ทำให้พระองค์เป็นบุคคลที่ทรงไว้ซึ่งพระคุณความดี

แนวพระราชดำริ
ในการแก้ปัญหาของประเทศชาติ

ทีนี้ ในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจเหล่านั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ เรื่องของความคิด พูดง่ายๆ ก็คือเรื่องของสติปัญญา เมื่อพระองค์ทรงดำเนินพระราชกรณียกิจอย่างนี้ พระองค์ทรงมีแนวความคิดของพระองค์เองด้วย อาตมภาพจะยกตัวอย่าง เช่น เรื่องมูลนิธิสายใจไทยนี้ ก็มีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งซึ่งเป็นที่น่าสังเกต อันแสดงถึงพระราชดำริที่มองอะไรกว้างขวาง คือ พระองค์ได้ตรัสตอนหนึ่งซึ่งมีความหมายว่า

การที่เรามาช่วยกันหรือการที่ประชาชนมาบริจาคเพื่อมูลนิธิสายใจไทยนี้ เป็นการที่ทำงานอย่างเดียวได้ประโยชน์ไปหลายอย่างพร้อมกัน ในแง่ที่หนึ่งที่เห็นชัดก็คือว่า ทุกคนมีส่วนร่วมกันช่วยกันให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ทำหน้าที่เสียสละเพื่อประเทศชาติ อันนี้เป็นสิ่งที่เห็นชัดโดยตรง แต่พร้อมกันนั้นยังมีประโยชน์ที่ตามมาก็คือ คนที่ได้รับการสงเคราะห์นั้น เช่น ว่าญาติพี่น้อง ครอบครัวของเขา และแม้แต่ตัวคนที่ได้รับอันตรายมา บาดเจ็บมา พิการมาแล้วได้รับการส่งเสริมอาชีพ มีการฝึกงานให้นั้น ก็เป็นการส่งเสริมให้อาชีพแก่ประชาชนไปด้วย และมีผลที่พ่วงมาด้วยอีกก็คือ เป็นการช่วยเศรษฐกิจของชาติให้ดีขึ้นไปด้วย อย่างน้อยก็ให้คนเหล่านั้นไม่เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจและแถมยังมาช่วยเป็นพลังทางเศรษฐกิจของประเทศชาติด้วย และอีกประการหนึ่งที่สำคัญที่สุดก็คือว่า ในเวลาที่เราคิดบริจาคช่วยเหลือคนเหล่านั้น ความคิดนั้นก็จะเป็นจุดรวมใจที่ทำให้คนในชาติมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะมีจุดรวมที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมใจสามัคคี นับว่าเป็นประโยชน์หลายอย่างที่เกิดขึ้นจากงานอันหนึ่งอันเดียว[๑]

---

๑ พระราชดำรัสในโอกาสวันรวมใจช่วยสายใจไทย วันอาทิตย์ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๒๐ ณ สวนอัมพร (รวมพระนิพนธ์,หน้า ๑๔)

พระราชดำริอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญ ก็คือการที่ทรงเน้นการแก้ปัญหาในชนบท จะเห็นได้จากการได้เสด็จไปในท้องถิ่นทุรกันดารอย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น ซึ่งแสดงว่าทรงเน้นการช่วยชาวชนบทที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศไทยคือมีถึง ๗๐-๘๐% อันนั้นก็เป็นการหนึ่ง

แต่อีกประการหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหาชนบทนั้นในหลายแง่ก็เป็นการช่วยแก้ทั้งปัญหาของชนบทเอง และปัญหาของในเมืองไปด้วยพร้อมกัน คือ แก้ปัญหาของชนบทนั่นแหละแต่เป็นการแก้ปัญหาในเมืองไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อคนในชนบทไม่มีงานการทำ ไม่มีอาชีพ ไม่มีเงิน ก็ละทิ้งถิ่นฐานเข้ามาสู่เมือง โดยมุ่งมาตายดาบหน้า มาหางานทำ มาเป็นแรงงานต่างๆ เหล่านี้ ก็ทำให้เกิดปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานในชนบท ทำให้ชนบทขาดแคลนกำลังคน เสื่อมทรุดยิ่งขึ้น เสร็จแล้วเมื่อเข้ามาในเมือง ก็อาจจะก่อปัญหาใหม่ขึ้นมาอีก ดังเช่นในระยะที่ผ่านมา ก็คือปัญหาชุมชนแออัดหรือปัญหาสลัม ตลอดจนปัญหาอื่นๆ อันเนื่องมาจากความไม่พร้อมที่จะมาอยู่ในถิ่นใหม่ และทางกรุงเทพฯเองก็ไม่พร้อมที่จะรับคนเหล่านี้เข้ามา ปัญหาในเมืองก็เกิดขึ้น

ถ้าคนในชนบทไม่ละทิ้งถิ่นฐานมาก็เท่ากับว่า ***หนึ่ง*** เท่ากับเป็นการแก้ปัญหาชนบทของเขานั่นเอง ***สอง*** เป็นการป้องกันปัญหาของเมืองไปด้วยพร้อมกัน อันนี้เป็นแนวพระราชดำริอย่างหนึ่ง

นี้เป็นส่วนหนึ่งแห่งพระราชกรณียกิจที่สำคัญที่ประชาชนได้ประจักษ์แก่สายตาอยู่เสมอ จากการที่ได้ดูทีวีเป็นต้น เกี่ยวกับการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในที่ต่างๆ ดังที่กล่าวแล้ว

การทรงส่งเสริมเชิดชู
ความภูมิใจในความเป็นไทย

ทีนี้อีกด้านหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยเลย ซึ่งก็เป็นปัญหาเกี่ยวกับสังคมไทยเหมือนกัน คือสังคมไทยในระยะที่ผ่านมานี้ เราพูดกันมากว่า เป็นสังคมที่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องค่านิยม ซึ่งก็เป็นปัญหาทางวัฒนธรรมด้วย โดยเฉพาะการที่คนไทยจำนวนมากพากันหลงใหลในวัฒนธรรมตะวันตก รับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาเลียนแบบเอาอย่างโดยไม่ได้พินิจพิจารณา ไม่ได้ไตร่ตรองไม่ได้กลั่นกรอง และพร้อมกันนั้น ไปๆมาๆ ก็ชักจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวัฒนธรรม

ของตนเอง มีความรู้สึกดูถูกวัฒนธรรมไทย ดูถูกสิ่งที่เป็นของไทย แล้วก็รู้สึกจะไม่ภูมิใจในความเป็นไทย ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจอย่างนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ

แต่ที่สำคัญยิ่งก็คือ "ความเป็นชาติไทย" นั่นเอง ที่จะมีความเจริญงอกงามขึ้นมาได้หรือไม่ การที่ชาติไทยและสังคมไทยจะเจริญงอกงามขึ้นได้นั้น ก็อยู่ที่การที่จะต้องรู้จักปรับปรุงพัฒนาตัวขึ้นไป ไม่ใช่เพียงคอยตามเลียนแบบผู้อื่น

จะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่ของสังคมไทยประการหนึ่ง ทำอย่างไรจะให้คนไทยโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่นี้หันมาภูมิใจในวัฒนธรรมไทย ภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนนิยมสิ่งที่เป็นของไทย

การแก้ปัญหานี้รู้สึกว่าเป็นเรื่องยากเหลือเกิน แต่สมเด็จพระเทพฯ ได้ทรงช่วยบ้านเมืองในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก โดยได้ทรงทำให้การแก้ปัญหาเรื่องนี้ก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จ คือได้ทรงมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้คนไทยหันกลับมาสนใจวัฒนธรรมของชาติของตนเอง และเริ่มมีความภูมิใจขึ้นมา โดยที่ว่าพระองค์ทรงสนพระทัยในศิลปวัฒนธรรมไทยด้วยพระองค์เอง

และไม่ใช่เฉพาะศิลปวัฒนธรรมไทยเท่านั้น ทรงสนพระทัยตลอดถึงเรื่องของไทยๆ ทั้งหมด ทรงเชิดชูความเป็นไทย และค่านิยมไทย เพราะฉะนั้น ภาษาไทยก็ตาม วรรณคดีไทยก็ตาม ตลอดไปจนกระทั่งเพลงไทย ดนตรีไทย และแม้กระทั่งโบราณสถานต่างๆของไทย ทรงสนพระทัยหมด

ยิ่งกว่านั้น มิใช่สนพระทัยเฉยๆ สิ่งที่ตั้งพระทัยจะทำก็ทรงทำได้อย่างตั้งพระทัยเสียด้วย อันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญ ถ้าสนพระทัยอย่างเดียวผลก็ยังไม่สมบูรณ์ สิ่งที่สำคัญกว่านั้นคือทำได้ดังตั้งพระทัย

เมื่อสนพระทัยเรื่องภาษาไทย วรรณคดีไทย ก็ทรงศึกษาภาษาไทย และวรรณคดีไทยตลอดจนทรงเรียบเรียงบทพระนิพนธ์ร้อยแก้วร้อยกรองต่างๆ จนทรงพระนิพนธ์เองได้เป็นอย่างดีด้วย ทรงชำนาญเรื่องภาษาไทย ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทรงสนพระทัยดนตรีไทยและเพลงไทยด้วย และทรงเองได้ อย่างเป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว และผลงานก็เป็นที่ปรากฏ

อย่างเรื่องร้อยกรองนี่ จะเห็นว่าทรงนิพนธ์บทกลอนได้ตั้งแต่ยังมีพระชนม์ ๑๒ พรรษา และทรงได้ไพเราะทีเดียว ดังที่นำมาเผยแพร่กันก็มีอยู่หลายบท และพอพระชนม์ได้ ๒๒ พรรษา ก็ได้ทรงพระนิพนธ์คำฉันท์ดุษฎีสังเวยและกาพย์ขับไม้กล่อมช้างและต่อมาก็ยังทรงพระนิพนธ์กาพย์ขับไม้สมโภชพระแก้วอีกด้วย คำฉันท์ดุษฎีสังเวยนี้เป็นคำประพันธ์ที่ถือกันว่ายากมาก เป็นงานเกียรติยศ แต่พระองค์ก็ทรงกระทำได้ ฉะนั้น ผลงานต่างๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระองค์ การที่พระองค์สนพระทัยในสิ่งที่เป็นของไทยๆ เหล่านี้และทรงทำได้ด้วยพระองค์เองเป็นอย่างดี ได้เป็นเครื่องชักนำให้คนไทยจำนวนมาก หันกลับมาเห็นคุณค่าของสิ่งที่เป็นของไทย

อีกด้านหนึ่ง พระองค์ไม่ได้สนพระทัยและทรงรอบรู้แต่เรื่องของไทย แต่พระองค์ทรงศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ด้วยและทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในสายวิชาการนั้นได้ เช่น ภาษาต่างประเทศก็ทรงได้ และวิชาการสมัยใหม่ แม้กระทั่งการสื่อสารดาวเทียม การอ่านแผนที่ ตลอดจนวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศอื่นๆ อีกหลายอย่างก็ทรงได้ การที่ทรงรู้ทั้งเก่าและใหม่นี้ เป็นองค์คุณสำคัญที่ทำให้คนเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าของเก่าของไทย

ค่านิยมไทย
ที่ได้ทรงนำให้กลับฟื้น

ฉะนั้น สมเด็จพระเทพฯจึงทรงมีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย ทำให้คนไทยโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ได้หันมาสนใจและภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตนเองมากขึ้น ดังปรากฏเป็นพระเกียรติคือการที่ได้รับถวายพระเกี้ยวทองคำในฐานะที่ทรงทะนุบำรุงภาษาไทยอย่างยอดเยี่ยม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑

และแม้ก่อนหน้านั้น คือเมื่อ ๑๐ ปี ก่อน ก็ได้ทรงเป็นประธานมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เกี่ยวกับการรักษาศิลปวัฒนธรรมไทย

และที่เห็นได้ชัดก็คือทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เป็นแม่กองบูรณะวัดพระแก้วและวังหลวง หรือเรียกเป็นตำแหน่งว่าประธานอำนวยการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง

แม้ทางราชการก็เห็นว่าพระองค์ทรงสนพระทัยในเรื่องมรดกไทย เรื่องศิลปวัฒนธรรมไทย และได้ทรงทำให้เป็นผลสำเร็จขึ้นมาเป็นที่เชิดชูอย่างมาก ก็จึงได้ประกาศให้วันที่ ๒ เมษายน คือ วันพระราชสมภพ เป็นวันอนุรักษ์มรดกชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ นอกจากนั้นก็ยังมีผู้ที่ได้ถวายพระราชสมัญญาแด่พระองค์ว่า ทรงเป็นองค์เอกอัครราชูปถัมภกมรดกวัฒนธรรมไทย

ที่ว่ามานี้ก็เป็นเรื่องของความเป็นไทย ซึ่งจากพระนิพนธ์ต่างๆ เราจะเห็นแนวพระราชดำรินี้ปรากฏแทรกแฝงมาอยู่เรื่อยๆ แสดงถึงความที่ทรงรักในศิลปวัฒนธรรมไทย ทรงใฝ่พระทัยในการเชิดชูความเป็นไทย ด้วยต้องการให้คนไทยมีความภูมิใจในชาติ ในสังคมของตนเอง ในมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง และพยายามส่งเสริมพัฒนาชาติของตนเองให้งอกงามรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป

เป็นอันว่า ในแง่นี้ พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเทพฯได้ทำให้สามารถพูดได้ว่า พระองค์ได้เป็นผู้ที่นำเอาความภูมิใจในความเป็นไทยกลับคืนมาให้แก่คนไทย อย่างน้อยก็ได้ทรงมีส่วนสำคัญในเรื่องนี้ ทรงฟื้นฟูค่านิยมไทยขึ้นมา ทำให้คนไทยแม้แต่เด็กสมัยใหม่ ให้เกียรติและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย ดังเช่น ในเรื่องของดนตรีไทย เด็กรุ่นใหม่ก็รู้จักเล่น เล่นเป็นมากขึ้นและก็ไม่อายที่จะเล่น โรงเรียนต่างๆ ก็เอาใจใส่ส่งเสริม และรู้จักมีหน้ามีตาที่จะจัด สมัยก่อนนี้เด็กไทยอายที่จะเล่นดนตรีไทย เพราะมีความรู้สึกซึ่งเป็นทัศนคติที่ไม่ดีอยู่ แต่ตอนนี้ก็แก้ไปได้มากมาย ความเป็นไปอย่างนี้เป็นสิ่งที่เทิดพระเกียรติอย่างหนึ่งซึ่งทำให้เราต้องเห็นคุณค่าแห่งพระราชกรณียกิจของพระองค์

อีกอย่างหนึ่ง ในทางการศึกษา คนไทยทั่วๆไปไม่ภูมิใจที่จะศึกษาในบ้านเมืองของตนเอง มีความรู้สึกกันว่า จะให้ดีให้เก่งต้องไปเรียนเมืองนอก แต่ในเรื่องนี้สมเด็จพระเทพฯ เมื่อทรงเรียนก็เรียนตั้งแต่ชั้นประถมจนจบโรงเรียนมัธยมในประเทศไทยนี่เอง ที่โรงเรียนจิตรลดา เสร็จแล้วก็ไม่ทรงไปศึกษาต่อในต่างประเทศ กลับทรงศึกษาต่อในประเทศไทยนี้เอง ทรงไปศึกษาที่จุฬาฯ กระทั่ง จบปริญญาตรี กล่าวกันว่า ทรงเป็นสมเด็จเจ้าฟ้าองค์แรกที่จบมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

และก็ไม่ทรงจบเฉพาะปริญญาตรีเท่านั้น ทรงศึกษาต่อจนกระทั่งปริญญาโท และปริญญาเอก ก็จบในประเทศไทยตลอด

พระราชนิยมนี้ได้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดอนาคตของประเทศชาติ อย่างน้อยก็ทำให้เกิดแนวโน้มใหม่ในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลขึ้นมามากทีเดียว ค่านิยมที่ว่าจะต้องไปเรียนเมืองนอกเท่านั้นจึงจะเก่ง จึงจะโก้ จึงจะน่าภูมิใจ ความรู้สึกนี้ก็ชักจะเปลี่ยนไป คนเริ่มจะหันมารู้สึกว่าเรียนเมืองไทยนี่ก็เก่ง

ค่านิยมนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก มันเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนและวิถีชีวิตของสังคมได้ และส่งผลลึกซึ้งต่อชะตากรรมของประเทศชาติและสังคมนั้น ฉะนั้นเราจะต้องมองเห็นความสำคัญของค่านิยมให้มาก เราต้องการเหลือเกินที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยมแต่ทำอย่างไรจะเปลี่ยนได้ มันเป็นเรื่องที่ยากเหลือเกิน แต่ด้วยอาศัยพระบารมีของพระองค์ก็ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา

การทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนา ที่คู่กันมากับวัฒนธรรมไทย

ทีนี้ คู่เคียงกับศิลปวัฒนธรรมไทยก็คือ เรื่องพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานั้นก็คู่กันมากับวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไทยของเราด้วย ในด้านนี้ก็ปรากฏชัดเจนว่า สมเด็จพระเทพฯทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และความสนพระทัยนี้ก็เป็นไปทั้งในแง่ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย และทั้งในแง่ของหลักธรรม รวมทั้งศีลธรรมหรือจริยธรรมหรือหลักในการดำเนินชีวิตและร่วมสร้างสันติสุขในสังคม

อันนี้เป็น ๒ แง่ ที่พึงกำหนด เพราะบางคนสนใจเฉพาะในแง่วัฒนธรรมอย่างเดียว คือเป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลป หรือเรื่องวรรณกรรม วรรณคดี ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ เป็นความสนใจในแง่วัฒนธรรมประเพณี แต่บางคนก็สนใจเฉพาะในแง่ของหลักธรรม มุ่งจะเรียนพระพุทธศาสนาเพื่อเอามาใช้ในการดำเนินชีวิต เรื่องวัฒนธรรมเป็นอย่างไรไม่เกี่ยว คนไทยเดี๋ยวนี้มีไม่น้อยที่สนใจเฉพาะหลักธรรมอย่างเดียว บางทีก็เรียนในแง่ปรัชญา ไม่เอาเลยเรื่องวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย

แต่สมเด็จพระเทพฯทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนาทั้ง ๒ แง่ ทั้งในแง่ของวัฒนธรรมไทย และในแง่หลักธรรมที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมในสังคม หรือในแง่ที่เป็นเรื่องของศีลธรรมและจริยธรรม มองอีกด้านหนึ่งก็คือ ทรงเลื่อมใสเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ของศรัทธาและปัญญา

ทีนี้ในแง่วัฒนธรรมประเพณีนั้นไม่ใช่ทรงสนพระทัยเท่านั้น แต่ทรงปฏิบัติได้จริงด้วย ความเลื่อมใสศรัทธาของพระองค์นั้นปรากฏตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ แม้แต่สมัยที่ทรงศึกษาในระดับประถมและมัธยม ก็ทรงแสดงความสนพระทัยให้ปรากฏชัดเจน ทรงสามารถอาราธนาศีล อาราธนาธรรม อาราธนาพระปริตรด้วยพระองค์เองซึ่งเป็นกรณีที่หาได้ยาก ดังรู้ๆ กันอยู่ว่าเด็กไทยสมัยนี้น้อยเหลือเกินที่จะอาราธนาศีล อาราธนาธรรม อาราธนาพระปริตรได้

คนไทยสมัยใหม่มองเรื่องการอาราธนาศีลเป็นต้นนี้ว่า เป็นเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีซึ่งเป็นเรื่องเก่าๆ เป็นเรื่องไทยๆ ไม่น่าภูมิใจ เด็กไทยทั่วๆไปจึงไม่เอาใจใส่ บางทีก็รู้สึกว่าอาย ไม่กล้าที่จะทำ เท่ากับฟ้องว่าไม่มีความภูมิใจในความเป็นไทย และในความเป็นชาวพุทธ

ในขณะที่เด็กไทยสมัยนี้น้อยคนเหลือเกินที่จะอาราธนาศีล อาราธนาธรรม หรืออาราธนาพระปริตรได้ แต่นี่พระองค์เป็นเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ก็ทรงสนพระทัยและก็ทรงทำได้ จึงทำให้ความรู้สึกอายของเด็กไทยในเรื่องนี้เบาบางลง และมีความรู้สึกภูมิใจขึ้นมาแทน

เล่ากันว่าพระองค์ได้ทรงอ่านชาดกหมดทุกเรื่อง ชาดกที่เราเรียกว่าพระเจ้า ๕๕๐ ชาติไม่ใช่พระเจ้า ๑๐ ชาตินะ พระเจ้า ๑๐ ชาตินี้เฉพาะชาติใหญ่ ที่เรียกว่าทศชาติ แต่ในที่นี้หมายถึงชาดกทั้งหมด ในพระไตรปิฎก และในอรรถกถา เรียกกันถ้วนๆว่า ๕๕๐ เรื่อง แต่ที่จริงมี ๕๔๗ เรื่อง สมเด็จพระเทพฯทรงอ่านหมด

ในแง่ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานี้จะเห็นว่าทรงสนพระทัยอย่างจริงจัง ดังเช่นที่เสด็จไปทรงฟังเทศน์มหาชาติที่วัดโพธิ์และทรงฟังจนจบ การเทศน์นั้นมี ๓ วันจึงจบ เพราะมีตั้ง ๑๓ กัณฑ์ ก็เสด็จไปฟังทั้ง ๓ วัน จนกระทั่งจบ แสดงว่าสนพระทัยจริงๆไม่ใช่เสด็จไปเป็นพิธีหรือไปฟังให้พอรู้จักเท่านั้น ต้องสนพระทัยจริงๆ

ต่อมาก็ทรงรับพระราชภารกิจ เช่น เสด็จไปทรงเป็นประธานในการต่างๆ ถ้าจะว่าถึงเรื่องที่เสด็จไปในงานพิธีต่างๆ ทางพุทธศาสนาที่มีเอกชนอัญเชิญเสด็จไปก็เป็นเรื่องธรรมดาซึ่งก็มีอยู่เรื่อยๆเป็นส่วนหนึ่ง แต่ในที่นี้มุ่งถึงการที่ทรงเป็นประธานในพิธีใหญ่เป็นราชพิธีหรืองานใหญ่ของบ้านเมือง อย่างพิธีเวียนเทียนที่พุทธมณฑลในวันสำคัญ เช่นวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชา ซึ่งจะเห็นว่าสมเด็จพระเทพฯได้เสด็จไปทรงเป็นประธานเป็นประจำ

และในการที่ทรงเป็นประธานในการเวียนเทียนที่พุทธมณฑลนั้น จะทรงทำอย่างเอาจริงเอาจังด้วยความที่ทรงสนพระทัย ทรงกล่าวคำบูชาด้วยพระองค์เองด้วยปากเปล่า ทรงจำได้ ไม่ต้องอ่าน ไม่ต้องเอาหนังสือมากาง หมายความว่า ทรงจำแม่น และทรงตั้งพระทัยทำเป็นการแสดงว่าทรงสนพระทัยจริงๆ ไม่ใช่สักแต่แสดงออกภายนอกเท่านั้น นี้เป็นด้านหนึ่งที่ปรากฏออกมา

การทรงศึกษาพุทธธรรม และนำประชาชนให้ได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนา

ถ้ามองเฉพาะในแง่ที่ได้กล่าวมา ก็จะเห็นว่าเป็นเรื่องของประเพณี เป็นพิธีกรรม เป็นเรื่องของวัฒนธรรมไทย แต่สมเด็จพระเทพฯไม่ทรงหยุดอยู่แค่นี้ ได้ทรงศึกษาลึกซึ้งขึ้นไปในเรื่องของสติปัญญาด้วย

การจะเข้าถึงหลักพระพุทธศาสนาจนรู้เข้าใจหลักธรรมได้ลึกซึ้งนี้เรามักพูดว่า ควรจะอ่านคัมภีร์ได้จึงจะเข้าถึงธรรมอย่างแท้จริง และการที่จะอ่านคัมภีร์ได้ ก็ควรจะต้องรู้ภาษาบาลี สมเด็จพระเทพฯก็ทรงศึกษาภาษาบาลี

ทรงสนพระทัยศึกษาภาษาบาลี ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์เมื่อครั้งอยู่โรงเรียนจิตรลดาแล้ว ต่อมาในชั้นสูงขึ้นก็ทรงศึกษาภาษาบาลีต่อจนกระทั่งว่า เมื่อทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโทก็ทรงพระนิพนธ์เรื่อง "ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท" ซึ่งเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนา

พึงสังเกตว่า การที่จะทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งเป็นงานทางวิชาการ เป็นงานวิจัยนั้น จะต้องค้นคว้าคัมภีร์มากมาย และต้องใช้ภาษาบาลี จึงต้องมีความรู้ภาษาบาลี และต้องรู้ลึกซึ้งพอสมควรทีเดียว นี่เป็นประการที่หนึ่งและประการที่สองต้องนำภาษาบาลีนั้นไปใช้ค้นคว้าหาหลักฐานคำสอนต่างๆในทางพระพุทธศาสนา แล้วก็วิเคราะห์วิจารณ์เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเหล่านั้น นี่แสดงว่าทรงลงลึกในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

แล้วก็ไม่ใช่ศึกษาเล่าเรียนอย่างเดียว ทรงนำมาใช้ในการที่จะเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนด้วย ข้อนี้ก็คือการที่ทรงนำเผยแพร่และแนะนำคำสั่งสอนผู้อื่นด้วย จะเห็นได้จากตัวอย่างคือทรงนิพนธ์พุทธศาสนสุภาษิตคำโคลงขึ้น ซึ่งได้ทรงไว้แล้วมิใช่น้อยทีเดียว ทั้งนี้ทรงเลือกพุทธภาษิตต่างๆ ที่เห็นว่าพอพระทัยหรือว่าเป็นประโยชน์แล้วทรงนำมาแปล หรือนำคำ

แปลที่มีอยู่แล้วในหนังสือพุทธศาสนสุภาษิตมาเป็นฐาน แล้วทรงพระนิพนธ์เป็นคำโคลงขึ้น โดยเก็บใจความของพุทธศาสนสุภาษิตนั้นๆ มาเรียบเรียงด้วยสำนวนใหม่เพื่อให้คนอ่านเข้าใจง่าย มีความไพเราะ น่าสนใจยิ่งขึ้น และจูงใจให้ปฏิบัติ อันนี้ก็แสดงว่าทรงเอาพระทัยใส่ที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาออกมาช่วยเหลือให้เป็นธรรมทาน คือทำให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ให้นำมาใช้ปฏิบัติกันจริงจัง

อีกเรื่องหนึ่งคือการที่ทรงรื้อฟื้นการส่งบัตรอวยพรวิสาขบูชา ในเรื่องนี้ก็ได้ทรงเอื้ออำนวยพระราชทานพระนิพนธ์พุทธศาสนสุภาษิตที่ทรงนิพนธ์เป็นคำโคลงบ้าง ทรงแปลเป็นร้อยแก้วบ้าง หรือคำอธิบายที่เป็นลายพระหัตถ์ของพระองค์เองบ้าง ให้หน่วยงานและองค์กรต่างๆ จัดพิมพ์ในบัตรอวยพรวันวิสาขบูชา ดังเช่น ธรรมสถานจุฬาฯ และมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น นี้ก็แสดงถึงว่าพระองค์ทรงเอาพระทัยใส่อย่างจริงๆจังๆ ในการที่จะสนับสนุนเชิดชูพระพุทธศาสนานี่เป็นเรื่องในแง่ของหลักธรรม

ทีนี้ในแง่ของพระสงฆ์ ก็ทรงมองเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ในการพัฒนาด้วย อาตมภาพเคยได้อ่านพระนิพนธ์ตอนหนึ่ง อยู่ในเรื่องโรงเรียนพระดาบส ตอนหนึ่งในพระนิพนธ์ของพระองค์ซึ่งจะขออ่านให้ฟังดูว่าทรงมีแนวคิดอย่างไร เกี่ยวกับเรื่องพระสงฆ์ทรงไว้ว่า

"สังคมไทยมีวัดเป็นศูนย์กลาง พระภิกษุนอกจากจะเป็นผู้สั่งสอนธรรมะแล้ว ยังมักเป็นที่ปรึกษาทั่วๆ ไปในการประกอบอาชีพของชาวบ้านด้วย ดังนั้น วัดบางครั้งก็มีสภาพเป็นศูนย์พัฒนา เป็นที่รวบรวมข้อมูล ข้อคิดเห็นของราษฎร เป็นที่สาธิตของโครงการที่ทรงแนะนำด้วย"[๒]

พระนิพนธ์นี้แสดงให้เห็นว่า ทรงเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ โดยเฉพาะในชนบทที่วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ดังปรากฏว่า เมื่อเสด็จไปในต่างจังหวัดตามท้องถิ่นชนบท จะเสด็จเยี่ยมพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ ทรงสนทนากับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นโอกาสที่จะได้ทรงทราบทุกข์สุขของประชาชน ของราษฎรในถิ่นนั้น และสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มีอยู่ที่วัดมากมาย เพราะว่าชาวบ้านแต่ละบ้านมีปัญหาอะไรก็ไปหาหลวงพ่อ หลวงน้า หลวงพี่ ไปคุยไว้ ไปเล่าไว้ ทำให้พระสงฆ์ทราบข้อมูลท้องถิ่นมาก ดังนั้น นักพัฒนาที่เข้าใจก็มักไปหาข้อมูลจากวัดมาประกอบ สมเด็จพระเทพฯก็ทรงเข้าพระทัยเป็นอย่างดีในเรื่องเหล่านี้ อันนี้ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

---

[๒] โรงเรียนพระดาบส, พ.ศ. ๒๕๒๐ (รวมพระนิพนธ์, หน้า ๑๘๕)

ความสนพระทัย ในวิชาการหลากหลาย ที่จะใช้พัฒนาประเทศชาติ

นอกจากพระพุทธศาสนา เรื่องศิลปวัฒนธรรมไทย เรื่องภาษาไทย วรรณกรรมไทยแล้ว ความสนพระทัยของพระองค์ยังขยายกว้างออกไปอีก ไม่ได้จำกัดอยู่แค่นั้น คือทรงสนพระทัยศึกษาเรื่องทั่วไปอย่างที่เรียกกันว่ามีพระนิสัยเป็นนักวิชาการด้วย คือใฝ่รู้ ใฝ่แสวงหาความรู้ อันนี้เป็นพระนิสัยส่วนพระองค์ที่ทรงชอบอ่าน ชอบเขียน และก็ตรัสถึงพระองค์เองว่าเป็นหนอนหนังสือ หรือคนอื่นก็เรียกพระองค์ว่าหนอนหนังสือ เพราะทรงชอบอ่านหนังสือเหลือเกิน

ทรงมีความตั้งพระทัยที่จะเรียนให้รู้จริง และคงจะทรงเห็นอะไรๆ ท้าทายพระวิริยะอุตสาหะ ก็เลยทำให้ทรงใฝ่ศึกษาวิชาการอย่างกว้างขวางไปแทบทุกอย่าง โดยเฉพาะที่ทรงพยายามตั้งพระทัยศึกษาก็คือ วิชาการที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศหรือช่วยเหลือประชาชน อันนี้เป็นจุดที่ทรงสนพระทัยโดยตรง

ทีนี้ในการที่ทรงสนพระทัยอย่างนี้ มีสิ่งหนึ่งที่เป็นข้อน่าอัศจรรย์อยู่ คือทรงมีความสามารถพิเศษเกี่ยวกับความละเอียดลออในการสังเกตภูมิประเทศ เวลาเสด็จไปในที่ต่างๆ ทรงมีสมุดประจำพระองค์ที่ทรงบันทึกเรื่องราวต่างๆ จะทรงจำไว้ก็ตาม จะทรงจดบันทึกไว้ก็ตาม ก็เป็นที่น่าแปลกว่าทรงสังเกตอะไรต่างๆ ละเอียดมาก ไม่เฉพาะในประเทศไทย แม้ในเวลาที่เสด็จไปในต่างประเทศ เมื่อเสด็จไปดูอะไรในพิพิธภัณฑ์ต่างๆ จะทรงบรรยายกระทั่งว่าของในชั้นนั้น อะไรวางอยู่ตรงไหน ชั้นนั้นตรงนั้นมีอะไรบ้าง อันไหนอยู่ข้างหน้าข้างหลังเป็นต้น อันนี้แสดงถึงว่านอกจากความสนพระทัยแล้วยังมีพระปรีชาสามารถในการสังเกตและทรงจำ เป็นความสามารถพิเศษ

ความสามารถอีกอย่างหนึ่งนอกจากการสังเกตด้านภูมิประเทศและสิ่งต่างๆ ที่พบที่เห็นในการเดินทางแล้ว ก็คือเหตุการณ์หรือความเป็นไปต่างๆ เพราะทรงโปรดวิชาประวัติศาสตร์เป็นพิเศษ ก็เลยทรงโปรดเรื่องการบันทึกเหตุการณ์ รวบรวมหลักฐาน และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ อันนี้ทรงโปรดมาก เพราะว่าประวัติศาสตร์ขึ้นอยู่กับข้อมูลหลักฐานและข้อมูลหลักฐานเหล่านั้นก็เป็นสิ่งที่อาจจะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติ

ความสนพระทัยในวิชาการต่างๆ นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวางดังที่กล่าวมาแล้ว วิชาการต่างๆ ที่ทรงสนพระทัยนั้นในด้านหนึ่งก็มุ่งเพื่อนำมาใช้ในทางการศึกษา หมายถึงใช้ในการสอนและการบริหารการศึกษา ทรงสนพระทัยในการให้การศึกษาโดยนำวิชาการเข้ามาสอนในสถาบันหรือในโรงเรียน และในเมื่อมีคนที่จะศึกษาคือมีนักเรียน และมีโรงเรียนหรือมีที่เรียนก็ต้องมีการจัดดำเนินการให้ได้ผล ก็จึงมีความสนพระทัยที่จะจัดการศึกษาด้วย ทำให้พระองค์ทรงมีบทบาททางด้านการศึกษา แม้แต่เป็นผู้บริหารการศึกษา นอกเหนือจากทรงเป็นครูอาจารย์อย่างที่ทราบกันแล้ว ดังเช่นเมื่อทรงเจริญพระชันษาจบจากโรงเรียนจิตรลดาแล้วต่อมาก็ทรงได้รับมอบหมายพระราชภารกิจจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงบริหารโรงเรียนจิตรลดาและได้ทรงเป็นผู้บริหารโรงเรียนจิตรลดาสืบต่อมาจากในหลวง จนกระทั่งปัจจุบัน

ตัวอย่างเด่นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสนพระทัยในการศึกษา ก็คือในตอนบูรณะวัดพระแก้ว เสด็จไปเห็นโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมีอาคารเก่าทรุดโทรม ก็ทรงรื้อฟื้นขึ้นมา นอกจากรื้อฟื้นตัวอาคารแล้ว ก็ทรงรื้อฟื้นกิจการขึ้นมาด้วย โดยทรงเริ่มดำเนินการโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเมื่อปี ๒๕๒๕ จัดเป็นโรงเรียนประถมและได้ทรงมอบให้ สปช. ไปดำเนินการ

ได้ทราบว่าได้ทรงตั้งวิทยาลัยในวัดพระแก้วด้วย โดยจัดเป็นวิทยาลัยในวังสำหรับหญิง วิทยาลัยในวังสำหรับชาย เมื่อปี ๒๕๑๙ และตอนนี้ก็ทรงเป็นพระอาจารย์ หรือทรงเรียกพระองค์เองว่าเป็นครูที่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและยังทรงบรรยายอารยธรรมไทยที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นต้นด้วย นอกจากนั้นได้ทรงนิพนธ์บทความทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาของบ้านเมือง เช่น เรื่องทางโภชนาการ การสื่อสารข้อมูลด้วยการใช้ดาวเทียม ซึ่งเป็นความรู้และกิจการที่จะต้องใช้ในการพัฒนาประเทศชาติ

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นความสนพระทัยที่กว้างขวางซึ่งครอบคลุมไปในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาราษฎร์ เพียงแค่นี้ก็จะเห็นว่าพระราชกรณียกิจของพระองค์นั้นมีมากมาย หลายคนแปลกใจว่าพระองค์ก็ทรงมีพระราชกรณียกิจมากมายจะเอาเวลาที่ไหนมาทรงทำเรื่องพิเศษ เช่นอย่างแต่งกลอน เป็นต้น ด้วยเหตุผลอย่างนี้แหละจึงทำให้คนเห็นในพระปรีชาสามารถของพระองค์

การทรงเป็นองค์แทนในหลวง และเป็นองค์แทนประเทศไทย

ทีนี้การที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนนั้นในแง่หนึ่งก็เป็นการสนองพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้ามองในแง่นี้ ก็เท่ากับว่าทรงเป็นพระราชธิดาที่มีความกตัญญูกตเวที พูดง่ายๆ ก็คือทรงคอยรับใช้ในหลวง คอยอยู่ใกล้ชิดติดตามอยู่ใกล้ๆ พระราชบิดาจะเสด็จไปไหนจะทรงลำบากตรากตรำอย่างไร ก็ตามเสด็จไปด้วย เหน็ดเหนื่อยด้วย นี้ก็เป็นการทรงปฏิบัติพระองค์ในฐานะของพระราชธิดา เป็นเรื่อง

ของการสนองพระคุณของบุพการี และทำหน้าที่รับมอบหมายพระราชกรณียกิจ เสด็จต่างพระองค์หรือเสด็จติดตามพระองค์โดยทรงเป็นพระราชเลขานุการในพระองค์ด้วย และก็ปรากฏว่าได้ทรงทำหน้าที่จนได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างดี นี้ก็เป็นการมองในแง่หนึ่ง คือในแง่ที่เป็นส่วนพระองค์

แต่มองอีกแง่หนึ่ง ในฐานะที่พระราชบิดาคือในหลวง ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ การรับมอบหมายพระราชภารกิจหรืองานจากองค์ในหลวง ก็หมายถึงการสนองรับราชการแผ่นดิน เมื่อมองในแง่นี้ การที่สมเด็จพระเทพฯ เป็นพระราชเลขานุการของในหลวงหรือการตามเสด็จไปในที่ต่างๆ ก็เป็นการทำงานให้แก่ประเทศชาตินั่นเอง

เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็กลายเป็นว่าการทรงปฏิบัติพระราชภารกิจทั้งหลายนั้นเป็นการทำงานทีเดียวมีความหมายทั้งสองอย่างคือ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ส่วนพระองค์และทั้งการแผ่นดินไปด้วยพร้อมกัน งานที่กล่าวนี้ ก็คือการดูแลปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างพระเนตรพระกรรณ การปฏิบัติพระราชภารกิจตามที่ทรงมอบหมายตลอดจนทรงเป็นองค์ประสานงานต่างๆ ตามพระราชดำริ

เมื่อมองเป็นภาพรวม เรื่องต่างๆ เหล่านี้ก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สมเด็จพระเทพฯ ทรงมีพระราชกรณียกิจมากมายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ในบรรดาพระราชกรณียกิจที่กล่าวมานั้น อีกเรื่องหนึ่งที่ควรยกขึ้นมาพูดไว้ด้วยก็คือ ทรงเป็นผู้แทนพระองค์เสด็จไปต่างประเทศ พร้อมทั้งบางครั้งที่ไม่ได้เป็นการเสด็จไปแทนพระองค์แต่ทรงได้รับเชิญเอง การเสด็จไปต่างประเทศนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญเพราะเป็นเรื่องของเกียรติภูมิของประเทศชาติ ในการเสด็จต่างประเทศนี้ตามที่ปรากฏ สมเด็จพระเทพฯได้เสด็จไปหลายประเทศซึ่งก็ล้วนได้ผลดี และประสบความสำเร็จ

ผลดีและความสำเร็จนั้นดูที่อะไร ความสำเร็จก็ต้องดูที่การเชื่อมสัมพันธไมตรีเป็นข้อที่หนึ่ง คือการนำไมตรีจิตของคนไทยไปมอบให้แก่เจ้าของประเทศคือประเทศเจ้าภาพนั้นๆ ทำให้เขาชื่นชอบซาบซึ้งรักเรา ข้อนี้ทำได้ไหม นำไมตรีจิตไปมอบให้แก่เขาสำเร็จไหม? ข้อนี้ก็ปรากฏว่าทรงทำได้สำเร็จ ทรงนำไมตรีจิตไปมอบให้เขา เขาชื่นชอบรักใคร่ รับไมตรีของเรา

ทีนี้นอกจากนำไปมอบให้เขาแล้ว ก็ต้องนำกลับมาให้ประเทศของเราด้วย นี้เป็นข้อที่สอง อะไรที่พระองค์ทรงนำกลับมา ก็ทรงนำความนิยมเชื่อถือ ภาพพจน์ที่ดีต่อประเทศไทยกลับมาให้คนไทยและประเทศไทย อันนี้ก็เป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งหมายถึงการที่ว่าไปแล้วก็ได้ผลเพิ่มพูนแก่ตัวเรามากยิ่งขึ้น ทำให้ต่างประเทศที่เขาเป็นเจ้าภาพมองเห็นว่า ประเทศไทยนี้เป็นประเทศที่เก่ง เจริญก้าวหน้ามีวัฒนธรรมดี มีเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินที่มีพระปรีชาสามารถ มีพระจริยาวัตรงดงาม พูดง่ายๆ หมายถึงว่า พระองค์เป็นเหมือนองค์แทนของประเทศชาตินั่นเอง และความสำเร็จก็คือการทำให้เขาเกิดความนิยมหรือนับถือ เชื่อถือต่อประเทศไทยขึ้นมา

ต่อไปในวงกว้าง ก็คือเป็นการนำเกียรติคุณและศักดิ์ศรีของประเทศไทยไปเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไป ไปที่หนึ่งๆ ก็เผยแพร่กว้างขวางออกไปๆ นี่เป็นการพูดถึงในแง่วงกว้างทั่วโลก เมื่อไปทีละประเทศๆ ก็กว้างออกไปเรื่อยๆ กิติศัพท์ก็แผ่ขจรขจาย

ถ้าทำสำเร็จครบถ้วนก็ได้ทั้งสามขั้น

ขั้นที่ ๑ นำไปให้แก่เขา
ขั้นที่ ๒ นำกลับมาให้แก่เรา
ขั้นที่ ๓ เผยแพร่ให้กว้างออกไป

ถ้าได้ทั้งสามประการก็ถือว่าเป็นผลสำเร็จ นอกจากนั้น ยังมีข้อพิเศษอีก เป็นผลพลอยได้ที่พ่วงมา คือการได้พบเห็นได้ความรู้และแง่คิดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคติบทเรียน แล้วนำความรู้และข้อคิดเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ ให้แก่ประเทศชาติของเรา ทั้งหมดนี้ก็เป็นเรื่องที่ประชาชนได้ทราบอยู่แล้ว ถ้าสำรวจตรวจดูก็จะรู้เองว่าได้ทรงทำสำเร็จแค่ไหนเพียงไร

อาตมาได้พูดมามากมายแล้ว ทั้งหมดนี้ก็คือพระราชกรณียกิจ และพระราชจริยาวัตรต่างๆ ซึ่งอย่างน้อยที่กล่าวมานี้ก็เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเกิดความซาบซึ้ง มีความเลื่อมใสศรัทธา และจงรักภักดีต่อพระองค์

๒.
มองสมเด็จพระเทพฯ ในฐานะต่างๆ

การฉลองที่จะทำให้เกิด ความเจริญแก่ประเทศชาติ

การนำเอาพระคุณความดีของสมเด็จพระเทพฯมากล่าวในที่นี้ มิใช่เป็นการกระทำเพื่อสรรเสริญเยินยอให้เลื่อนลอยไป ความจริงก็ได้พูดถึงเหตุผลไปแล้วในแง่หนึ่ง คือเพื่อแสดงให้เห็นตามหลักที่กล่าวเบื้องต้น ซึ่งได้ยกพุทธพจน์มาอ้างว่า การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคลนั้น การที่กล่าวอย่างนี้ มีเหตุผลอย่างไร ก็ควรจะพูดให้เห็นชัดเป็นเครื่องประกอบการที่กล่าวเช่นนั้น โดยเฉพาะการฉลองนั้น ก็เป็นการบูชาอย่างหนึ่งนั่นเอง เมื่อเรามาฉลองเกี่ยวกับพระองค์ เราก็ควรจะรู้ชัดเจนในเหตุผลที่เราทำการฉลองที่เป็นการบูชานั้นด้วย

ในอีกแง่หนึ่งที่ต้องการอย่างแท้จริงก็คือ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนเอง ในการที่จะได้เห็นคติแห่งพระจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจ อย่างที่ว่าอุทิศพระองค์เพื่อประชาชนนั้น แล้วจะได้น้อมนำเอามาประพฤติปฏิบัติตาม เพราะว่าสิ่งที่ทรงต้องการก็คือความเจริญพัฒนาของประเทศชาติส่วนรวม เราคนไทยทุกคนมีความรับผิดชอบที่จะต้องช่วยกันสร้างเสริมพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญงอกงาม จึงควรจะต้องร่วมมือกับพระองค์ โดยช่วยกันคนละไม้คนละมือในการที่จะพัฒนาประเทศชาตินี้ จะได้มองเห็นว่าพระองค์ได้ทำอย่างนี้แล้ว เราล่ะจะทำอะไรบ้าง อันนี้คือประโยชน์ที่แท้จริง ซึ่งถ้าทำได้อย่างนี้แล้ว ก็จะเรียกได้ว่าเป็นการปฏิบัติบูชาซึ่งเป็นการบูชาที่แท้จริง

ได้กล่าวแล้วว่า การเฉลิมฉลองนี้เรียกว่าเป็นการบูชาชนิดหนึ่ง การบูชานั้นในภาษาพระไม่ใช่หมายความว่าจะเอาขึ้นหิ้งหรือเอาขึ้นไปบนโต๊ะหมู่แล้วก็วางไว้กราบๆ อยู่อย่างนั้น ไม่ใช่อย่างนั้น บูชา หมายถึงยกย่อง จะแปลว่าเชิดชู หรือเทิดทูนก็ได้ หมายความว่า ใครมีคุณความดีควรยกย่องก็ยกย่อง การบูชาบุคคลที่ควรบูชาหรือยกย่องคนที่ควรยกย่องนี้สำคัญมาก เพราะจะทำให้สังคมยึดถือแบบอย่างที่ถูกต้อง และช่วยกันทำสิ่งที่ก่อประโยชน์สร้างสรรค์ความดีงามยิ่งขึ้นไป

การบูชาที่สำคัญ จัดว่าเป็นอย่างสูงในทางพระพุทธศาสนาก็คือการบูชาด้วยการปฏิบัติ ที่เรียกว่าปฏิบัติบูชา คือการน้อมนำเอาความดีของท่านผู้นั้นมาใส่ไว้ในใจ และ

ระลึกให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงแล้วนำไปปฏิบัติตาม ประโยชน์ที่แท้จริงอยู่ที่อันนี้

การฉลองพระชนมายุของพระองค์จะมีผลประโยชน์ยั่งยืนยาวนาน ก็ต่อเมื่อเรามีการปฏิบัติบูชาเกิดขึ้น มิฉะนั้นแล้วฉลองกัน ๒ วัน ๓ วัน ก็จบไป แล้วก็ปิดรายการ ไม่ช้าไม่นานก็ลืม ถ้าจะฉลองกันจริงๆ ต้องฉลองด้วยปฏิบัติบูชา คือต้องมามองกันว่าพระองค์มีคุณความดีอะไรนะ ทำไมเราจึงมาฉลองกัน ต้องทำให้ชัดขึ้นมา

จริงอยู่ พระคุณความดีของพระองค์นั้นเราก็พอรู้กัน เราจึงได้มีความนิยมเลื่อมใสจงรักภักดีต่อพระองค์ แต่บางทีก็รู้อย่างพร่าๆ มัวๆ ฉลองกันไปบางทีก็มองไม่เห็นชัดว่าทรงดีอย่างไร ถ้าจะฉลองให้สมที่จะเป็นการบูชา ก็ต้องเอาพระคุณความดีขึ้นมาศึกษาวิเคราะห์วิจัยกันให้ชัด จะได้ฉลองได้จริงๆ คือเอามาปฏิบัติได้อย่างนี้จึงจะเรียกว่าปฏิบัติบูชา ซึ่งจะเกิดประโยชน์

ฉะนั้น การที่ได้บรรยายถึงพระคุณความดีของสมเด็จพระเทพฯนั้น ประโยชน์ที่มุ่งหมายนอกจากว่าเอามาประกอบเป็นเหตุผลในการที่ว่าทำไมอาตมาจึงอ้างพุทธพจน์ที่ว่า “การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคล” แล้ว ก็คือว่าเราจะได้มีการฉลองที่แท้จริงคือการบูชาด้วยการปฏิบัติ

สมเด็จพระเทพฯ ในฐานะ
องค์แทนสถาบันพระมหากษัตริย์

ในการที่ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติต่างๆ เหล่านี้ สมเด็จพระเทพฯทรงมีฐานะหลายอย่างเราอาจจะมองดูพระองค์ตามฐานะเหล่านั้นก็ได้

ฐานะที่หนึ่ง ซึ่งเห็นชัดๆ ก็คือ ฐานะที่ทรงเป็นสยามบรมราชกุมารี เป็นขัตติยชาติ เป็นองค์แทนของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระองค์เป็นองค์แทนทั้งในฐานันดรที่เป็นเจ้าฟ้า และเป็นองค์แทนจริงโดยการปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์หลายครั้งหลายคราอยู่เสมอ

อาตมาอยากจะย้ำสิ่งที่เป็นคติสำคัญในเนื้อหาเรื่องราวที่กล่าวมานี้ กล่าวคือ ในที่นี้เราจะกล่าวถึงพระองค์ในฐานะขัตติยชาติผู้ทรงอุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทย และมาพูดกันว่าการอุทิศพระองค์เช่นนั้น มองจากสถานะของสถาบันที่ทรงเป็น

องค์แทน เป็นอย่างไร จะขอยกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเทพฯทรงมองสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไร โดยสัมพันธ์กับการทรงทำประโยชน์แก่ประชาชน

จากพระราชดำรัสในการพระราชทานสัมภาษณ์ต่อไปนี้อาจจะทำให้เรามองเห็นภาพบางอย่างหรือแนวพระราชดำริในเรื่องนี้ พระราชดำรัสที่พระราชทานสัมภาษณ์ครั้งหนึ่งดูเหมือนจะเป็นการพระราชทานสัมภาษณ์แก่สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ชื่ออะไรยาวเหลือเกิน เอาละไม่ต้องจำเอาเป็นว่า ในการพระราชทานสัมภาษณ์ครั้งหนึ่งมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

"เหตุที่ชอบการพัฒนาช่วยเหลือประชาชนนั้น เห็นจะเป็นเพราะความเคยชิน ตั้งแต่เกิดมาจำความได้ก็เห็นทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ทรงคิดหาวิธีการต่างๆที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ของคนไทยให้ดีขึ้น ได้ตามเสด็จเห็นความทุกข์ยากลำบากของพี่น้องเพื่อนร่วมชาติก็คิดว่าช่วยอะไรได้ควรช่วยไม่ควรนิ่งดูดาย เมื่อโตขึ้นพอมีแรงทำอะไรได้ก็ทำไปอย่างอัตโนมัติโดยทำตามพระราชกระแส หรือทำตามแนวพระราชดำริ การช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ต้องทำประจำอยู่แล้ว อนึ่งการช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยากนั้นก็สอดคล้องกับคำสอนในพุทธศาสนาด้วย ผู้ที่ทำบุญย่อมได้รับความอิ่มอกอิ่มใจ คือได้บุญ"[๓]

---

[๓] **พิมพ์ครั้งแรกใน "สมเด็จพระเทพฯ** : บางแง่มุมแห่งความคิดคำนึง" *วารสารเศรษฐกิจและสังคม ฉบับพิเศษ* ธันวาคม ๒๕๒๘ (มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๖๔๕)

พระราชดำรัสที่คัดมานี้ ข้อความตอนสำคัญก็คือส่วนที่ว่า "การช่วยเหลือประชาชนเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์" ในเมื่อทรงถือว่าเป็นหน้าที่ของสถาบัน ถ้าสถาบันจะทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ก็ต้องช่วยเหลือประชาชน อันนี้เป็นพระราชดำริที่สำคัญ แสดงให้เห็นว่าทรงมองสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ว่ามีความสัมพันธ์กับประชาชนอย่างไร

ทีนี้ ถ้ามองกว้างออกไปก็ยังตรัสอีกว่า

"อีกประการหนึ่ง รู้สึกอยู่เสมอว่าการเป็นเจ้าฟ้านั้นได้เปรียบผู้อื่นหลายอย่าง คือได้รับความสะดวกสบาย ความเชื่อถือ ความเอื้อเฟื้อจากผู้อื่น ได้รับความรู้ ความร่วมมือนานัปการ พูดจาติดต่อกับใครก็ง่าย ถือเป็นผลประโยชน์ที่เกิดในตระกูลที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายเคยทำคุณแก่บ้านเมือง ผลดีมาตกอยู่กับลูกหลานดังที่ได้กล่าวมา ฉะนั้น จึงควรนำข้อได้เปรียบนี้มาทำประโยชน์แก่คนอื่น"[๔]

อันนี้เป็นพระราชดำรัสที่สำคัญมาก โดยเฉพาะที่ว่า "ฉะนั้น จึงควรนำข้อได้เปรียบนี้มาทำประโยชน์แก่คนอื่น" การได้เปรียบกับการเอาเปรียบต่างกัน คนบางคนพยายามเอาเปรียบ จะได้เปรียบหรือไม่ได้เปรียบก็ตาม แต่เขาพยายามจะเอาเปรียบ คนอย่างนี้แหละที่เป็นปัญหา เป็นโทษและเป็นภัยอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์ แต่ถ้าผู้ที่ได้เปรียบอยู่แล้วกลับไม่เอาเปรียบ และพยายามที่จะเสียสละแก่ผู้อื่น หรือเอาความได้เปรียบนั้นมาทำประโยชน์ให้แก่

---

[๔] ล.ด.(*มณีพลอยร้อยแสง*, ๒๕๓๓, หน้า ๖๔๕)

ผู้อื่น การได้เปรียบนั้นบางทีกลับกลายเป็นโอกาสที่ดีเรียกว่าเป็นการเอาความได้เปรียบมาใช้ในการทำประโยชน์

การนำเอาความได้เปรียบมาใช้เป็นโอกาสในการทำประโยชน์นี้ทุกคนสามารถทำได้ เราทุกคนมีความได้เปรียบกันอยู่ทั้งนั้นไม่มากก็น้อย ความได้เปรียบนี้อาจจะเป็นโอกาสธรรมดาๆ ในบางครั้งบางเวลาบ้าง ความได้เปรียบโดยทรัพย์ โดยยศ โดยฐานะ โดยอำนาจ โดยสติปัญญา ความสามารถ ตลอดจนแม้แต่ความแข็งแรงของร่างกาย บางคนก็ได้เปรียบอยู่แล้วเพราะเป็นคนแข็งแรงกว่าเขาอื่น ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าเราจะใช้ความได้เปรียบนั้นอย่างไร อันนี้เป็นคติที่ไม่ใช่เพียงเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินเท่านั้น แม้แต่คนธรรมดาทุกคนก็ต้องคิด

ถ้าเรามองการได้เปรียบเป็นโอกาส แล้วเอาความได้เปรียบนี้มาใช้ให้ประโยชน์ มันก็กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่า เช่นคนที่มีร่างกายแข็งแรงได้เปรียบคนอื่น ถ้าเอากำลังกายนั้นไปเบียดเบียนข่มเหงครอบงำหรือทำร้ายคนอื่น ก็ทำอย่างนั้นได้มาก และก็เป็นการก่อความทุกข์แก่ผู้อื่น และทำความเดือดร้อนแก่สังคมได้มาก แต่ถ้าเขามองว่าการมีกำลังกายแข็งแรงกว่าคนอื่นนั้น ทำให้เขาสามารถช่วยเหลือคนอื่นได้มาก ความแข็งแรงของเขานั้นก็กลับกลายเป็นโอกาสที่เขาจะทำประโยชน์ได้มากขึ้น ทำให้คนอื่นมีความสุขและช่วยให้สังคมเรียบร้อยร่มเย็น แล้วมันก็กลายเป็นสิ่งที่ดีงามไป

เรื่องที่ว่านี้อาตมาคิดว่าเป็นคติในพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่โบราณ ๒,๐๐๐ กว่าปีแล้ว ทำให้นึกถึงพระจริยาวัตรของพระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราชนั้นได้ตรัสไว้ในศิลาจารึกแสดงถึงแนวพระราชดำริที่คล้ายๆ กันทำนองนี้ แต่จะขอทำความเข้าใจก่อนเกี่ยวกับพื้นฐานของพระเจ้าอโศก

พระเจ้าอโศกนั้น ก่อนที่จะทรงมาเป็นพระเจ้าอโศกที่เรารู้จักกัน ซึ่งเรามักจะเรียกกันว่า ธรรมาโศก หรือศรีธรรมาโศก คือ อโศกผู้ทรงธรรมนั้น เคยเป็นอโศกผู้ดุร้าย หรืออโศกผู้หฤโหดมาก่อนคือเป็นจัณฑาโศก เป็นผู้ที่ยกทัพไปแผ่พระราชอำนาจรุกรานดินแดนประเทศอื่น จนกระทั่งอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นมีพระราชอาณาเขตกว้างขวางที่สุดในประวัติศาสตร์ แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังไม่เท่า ในประวัติศาสตร์สมัยหลังต่อมาจนบัดนี้ก็ไม่มีสมัยใดเท่า

ครั้งหนึ่งพระเจ้าอโศกยกทัพไปรบกับแคว้นกลิงคะ ซึ่งเป็นแคว้นที่เข้มแข็งเหลือเกินเป็นประเทศหนึ่งทางตอนใต้ของประเทศอินเดียแต่ยังไม่ถึงจุดใต้สุดทีเดียว สงครามคราวนั้นรบกันใช้เวลายาวนาน เรียกว่าสู้กันอย่างเหนียวแน่นทรหดเหลือเกิน ทำให้คนตายในการรบเป็นแสน และสูญหายเสียชีวิตเนื่องจากสงครามอีกเกินกว่าแสน พระเจ้าอโศกมหาราชทรงชนะ แต่ในชัยชนะครั้งนั้นได้ทรงเห็นภาพคนตายมากมายมหาศาลและมองเห็นการที่คนเดือดร้อนพลัดที่นาคาที่อยู่ ทำให้พระองค์สลดพระทัย และเป็นเหตุทรงหันมานับถือพระพุทธ

ศาสนา แล้วทรงเปลี่ยนนโยบายจากการเอาชนะด้วยสงครามหรือสังคามวิชัย มาเป็นธรรมวิชัย คือ ชัยชนะด้วยธรรม ก็เลยทรงเว้นประเทศอินเดียส่วนที่ยังเหลืออยู่ใต้สุด พระเจ้าอโศกไม่ก่อสงครามต่อก็เลยเหลืออยู่ปลายหน่อยหนึ่งที่ยังไม่เข้ามาเป็นดินแดนของพระเจ้าอโศก แต่ดินแดนนั้นก็กลายมาเป็นดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนาและนับถือพระเจ้าอโศกด้วย โดยชนะด้วยธรรมวิชัย ที่แต่ละประเทศก็นับถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน

ต่อมาพระพุทธศาสนาก็เผยแพร่ไปต่างประเทศอย่างกว้างขวาง เพราะพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งศาสนทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึง ๙ สาย บางสายก็ไปถึงทางอาหรับโน่นเท่าที่ทราบไปถึงอียิปต์ ตลอดจนมาทางไทยที่เรียกว่าทางสุวรรณภูมิ

พอทรงกลับพระทัยได้แล้วนี่ แนวพระราชดำริและทัศนคติต่อทรัพย์ ยศ อำนาจก็เปลี่ยนไป แต่ก่อนนี้กษัตริย์มักจะมองว่า การมีอำนาจนั้นคือความยิ่งใหญ่ของตน และการมีโภคทรัพย์ก็คือการได้สิ่งต่างๆ มาบำรุงบำเรอตนเอง สร้างความสะดวกสบายให้มากขึ้น อันนี้ก็คือการได้เปรียบชนิดหนึ่ง แต่ถ้าเรามองดูให้ดี การมียศมีความยิ่งใหญ่มีอำนาจอย่างนั้น ก็เป็นเพียงการสนองตัณหา เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของตัวเอง และเพื่อให้ได้ช่องทางหรือมีโอกาสที่จะหาสิ่งสนองบำรุงบำเรอตัวตนได้มากขึ้น

เมื่อพระเจ้าอโศกได้เปลี่ยนมาเป็นธรรมาโศกแล้วตามที่ตรัสไว้ในศิลาจารึก ก็ทำให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีทัศนคติต่อการมียศอำนาจอย่างไร พระองค์ตรัสข้อความซึ่งอาตมาจะขอสรุปเอาเป็นสาระสำคัญว่า : ยศอำนาจจะไม่มีความหมายเลยหากว่ามันไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน[๕]

หลักการนี้หมายความว่า ทรัพย์และอำนาจคือความยิ่งใหญ่นั้น ถ้านำมาใช้ในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชนก็ทำให้สร้างสรรค์ประโยชน์สุขได้มาก เพราะมันเป็นอุปกรณ์ที่เป็นประโยชน์มาก ถ้าเราไม่มีทรัพย์ไม่มีอำนาจ ถึงแม้ว่าเราอาจจะตั้งใจทำความดีและมีแนวความคิดที่ดี แต่พูดและทำอยู่นั่นแหละเป็น ๑๐ ปี ก็ยังทำอะไรไม่ได้ ถึงทำได้ก็ทำได้นิดๆหน่อยๆ ไปไม่ได้กว้าง แต่ถ้าเรามีอำนาจ มีทรัพย์ งานมันเดินทีเดียว ความประสงค์ดีและความคิดที่ดีของเรามันเดินไปได้ ฉะนั้น เมื่อนำเอาทรัพย์เอาอำนาจมาใช้ในทางที่ถูกต้องก็เป็นการเอาความได้เปรียบมาใช้เป็นโอกาสในการทำประโยชน์

---

[๕] ข้อความในศิลาจารึกว่า "สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรศี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ไม่ทรงถือว่า ยศหรือเกียรติจะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งประโยชน์อันยิ่งใหญ่ได้ เว้นแต่จะทรงปรารถนายศหรือเกียรติเพื่อความมุ่งหมายดังนี้ว่า ทั้งในบัดนี้และเบื้องหน้า ขอประชาชนทั้งหลายจงตั้งใจสดับฟังคำสอนธรรมของข้าฯ และจงปฏิบัติตามหลักความประพฤติในทางธรรม เพื่อประโยชน์อันนี้เท่านั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรศีผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ จึงจะทรงปรารถนายศหรือเกียรติ" (จารึกศิลา ฉบับที่ ๑๐ แปลโดย พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ในลักษณะสังคมพุทธ พ.ศ. ๒๕๒๗, หน้า ๒๑๑)

นี่คือคติของการปฏิบัติต่อทรัพย์ ยศ และอำนาจที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นความแปลกใหม่ในอินเดีย เพราะในสมัยโบราณนั้นเขาถือกันอย่างที่อาตมากล่าวเบื้องต้น คือนับถือความยิ่งใหญ่ว่า พระเจ้าแผ่นดินยกทัพไปที่ไหนก็แสดงความยิ่งใหญ่ของพระองค์ แล้วก็จบกันเท่านั้น ก็เลยกลายเป็นว่า ตัวยศอำนาจและโภคะนั้นเป็นเครื่องนำมาซึ่งความสุขสำราญส่วนตัวบ้าง เป็นจุดหมายในตัวเองบ้าง แต่ในแง่ของธรรมตามคติทางพระพุทธศาสนา ทรัพย์และอำนาจเป็นอุปกรณ์ที่จะทำให้สามารถทำความดีได้กว้างขวางยิ่งใหญ่ยิ่งๆ ขึ้นไป

ฉะนั้น เราจึงควรจะนำเอาความได้เปรียบนี้มาใช้เป็นโอกาสที่จะทำประโยชน์ ไม่ใช่มีไว้เพื่อเสวยสุขบำรุงบำเรอตนเอง แต่เอาไว้เพื่อเป็นเครื่องอำนวยโอกาสในการที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์บำรุงความสุขให้แก่ประชาชน ซึ่งเมื่อใช้อย่างนี้แล้วจะทำประโยชน์ได้มากกว่า ชนิดที่ตามปกติจะทำไม่ได้ คือตามปกติเมื่อไม่มียศไม่มีทรัพย์ไม่มีอำนาจก็ทำไม่ได้ แต่เมื่อมีแล้วก็เป็นโอกาสที่จะทำได้อย่างกว้างขวาง

อันนี้ก็เป็นคติหนึ่งในการมองสมเด็จพระเทพฯ ในฐานะที่ทรงเป็นองค์แทนของสถาบันพระมหากษัตริย์ ว่าทรงมองสถานะของสถาบันนี้อย่างไร

สมเด็จพระเทพฯ ในฐานะ บุคคลแห่งยุคสมัย

ทีนี้ต่อไปก็มองพระองค์ในแง่ที่สัมพันธ์กับยุคสมัย ในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลหนึ่งในยุคสมัยปัจจุบัน จะเป็นยุค NICS หรือจะเรียกตามประเทศที่พัฒนาสูงสุดแล้วว่ายุคข้อมูลข่าวสารก็แล้วแต่ สมเด็จพระเทพฯในฐานะบุคคลแห่งยุคสมัยนี้ ทรงเป็นอย่างไร

อันนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาที่อาตมาได้พูดมาแล้วในเบื้องต้นว่า ประเทศไทยของเรานี้มีปัญหาอย่างหนึ่ง คือการที่คนจำนวนมากมีค่านิยมที่หันไปเลียนแบบตามอย่างวัฒนธรรมตะวันตก และในเวลาเดียวกันก็ทอดทิ้งวัฒนธรรมของตนเอง หรือดูถูกเหยียดหยาม มีทัศนคติไม่ดีต่อวัฒนธรรมของตนเอง อันนี้เป็นการขัดขวางกระบวนการพัฒนาอย่างหนึ่ง

การพัฒนาประเทศชาตินั้นเป็นกระแสหรือสายธารหรือขบวนการแห่งความงอกงามของสังคม สังคมจะต้องมีการพัฒนาที่ต่อเนื่องกันไป หมายความว่าสืบต่อกันได้ จากอดีตสู่ปัจจุบัน จากปัจจุบันสู่อนาคต แต่สังคมไทยนี้จะกลายเป็นสังคมที่ขาดตอน คือ ของเก่าที่มีก็ไม่สืบต่อมา ของใหม่ก็จะรับเข้ามาจากนอกด้วยวิธีเลียนแบบเอาง่ายๆ ทั้งดุ้น แต่การรับเข้ามาอย่างเลียนแบบก็ไม่เป็นเนื้อตัวของตัวเองเพราะย่อยไม่ได้ นี่คือปัญหาสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ

ประเทศไทยนี้ ที่ผ่านมา ได้ประสบปัญหาหนักในการพัฒนาไม่สำเร็จก็เพราะสาเหตุอันนี้ คือความขาดตอนในกระบวนการพัฒนา กระแสธารของการพัฒนาที่อยู่ในเนื้อตัวของตัวเองนี้ไม่สืบเนื่องเป็นไป เราจะแก้ปัญหานี้อย่างไร ปัจจุบันนี้ก็มีช่องว่างมากมาย นอกจากช่องว่างในเรื่องยุคสมัยแล้ว แม้แต่คนก็มีช่องว่างระหว่างวัย ช่องว่างทางวัฒนธรรมเป็นต้น ซึ่งทำให้วัฒนธรรมไทยก็ตาม ความเป็นไทยก็ตาม ไม่สืบต่อไปด้วยดี ในแง่นี้การที่ทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยนั้น ก็เป็นโอกาสให้สังคมไทยมีความสืบเนื่องหรือมีการพัฒนาแบบต่อเนื่อง จึงอาจกล่าวได้ว่าสมเด็จพระเทพฯทรงเป็น*แบบฉบับของคนรุ่นใหม่ของสังคมไทย*

เราอยากจะได้คนรุ่นใหม่ของสังคมไทยที่สามารถพัฒนาประเทศชาติได้โดยต่อเนื่อง เก่าก็ไม่ทิ้ง ใหม่ก็รู้จักปรับเอามาใช้ได้ เอามาปรับเข้าหากันสืบต่อกันไป ไม่ใช่ยึดยันอยู่นิ่ง แต่ก็ไม่ใช่ทำอย่างขาดตอน การที่ทรงมีพระราชจริยาวัตร และพระราชกรณียกิจอย่างที่เป็นมานั้น ก็เป็นการเอื้ออำนวยให้เกิดการสืบต่ออย่างที่ว่ามานี้ เพราะฉะนั้นก็จะทำให้มีการเชื่อมเก่ากับใหม่ และมีการประสานคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ให้กลมกลืนกันได้

การประสานคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่นี้สรุปแล้ว ได้ทรงปฏิบัติโดยวิถีทาง ๒ อย่าง คือ

๑. ประสานโดยพระราชจริยาวัตร หมายความว่า ด้วยการที่ทรงมีความเป็นกันเองเป็นต้นตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็ทำให้ทรงเข้าถึงคนทั่วไปทั้งหมด สำหรับคนเก่าทรงนอบน้อมอ่อนโยนทำให้คนเก่าก็รัก คนแก่คนเฒ่าก็รัก ส่วนคนรุ่นใหม่ก็เข้ากันได้ มีความนับถือเป็นเพื่อนพระสหาย หรือมีความนิยมเลื่อมใส นี้ก็แสดงว่าทรงเข้าถึงคนทั้งสองฝ่าย ทั้งคนเก่าคนใหม่ทรงเข้าถึงได้ทั้งนั้น อันนี้ก็โดยพระจริยาวัตร

๒. ในอีกด้านหนึ่งที่ลึกลงไปก็คือโดยทางความคิด การประสานคนให้เข้ากันทางความคิดนี้ยากกว่า การประสานในขั้นความคิดนี้สำคัญ เพราะจะต้องอาศัยความรอบรู้ปรีชาสามารถในเรื่องทางปัญญา หรือในวิชาการต่างๆ การที่ทรงมีพระปรีชาสามารถในทางหนังสือและในทางวิชาการหลายอย่างนี้ เมื่อทรงมีเป้าหมายอยู่แล้วในการที่จะทรงอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ก็ทำให้ทรงนำมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นของเก่านั้นมาเชื่อมต่อเข้ากับยุค

สมัยปัจจุบันได้ เช่นการทรงนำดนตรีไทยมาใช้กับเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบัน และการทรงนำเอาวิชาการสมัยใหม่มาเอื้อแก่การรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นต้น ดังที่เราก็เห็นชัดแล้วในการที่จะทรงสืบต่อเก่ากับใหม่

นี้ก็เป็นเรื่องราวในแง่ที่ว่าทรงประสานคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ หรือเชื่อมเก่ากับใหม่ได้ เป็นการเข้าสู่ยุคใหม่โดยไม่ทิ้งอดีตพร้อมทั้งนำเอาเก่ามาแสดงให้ใหม่เห็นคุณค่าอย่างที่ว่ามาแล้วในการที่ทรงทำมา ซึ่งทำให้ของเก่าปรากฏค่าแก่คนใหม่ หรือเอาของเก่ามาแสดงออกอย่างมีคุณค่าแก่ยุคสมัยใหม่นั่นเอง นี้จึงเป็นบทบาทในการที่ทรงช่วยสืบต่อกระบวนการพัฒนาให้เป็นไปอย่างเป็นกระแสธารที่ไม่ขาดตอนไม่ขาดสาย

เรื่องที่ว่าทรงมีแนวความคิดในการพัฒนาแบบต่อติดโดยพัฒนาจากรากฐานหรือจากพื้นฐานเดิมนี้ จะขอยกตัวอย่าง ในพระนิพนธ์เรื่องหนึ่ง ทรงบรรยายเรื่อง *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปฏิรูปบ้านเมือง* มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “งานพัฒนาเป็นงานระยะยาว ชั่วชีวิตคนหนึ่งก็ทำไม่เสร็จ ต้องช่วยกันทำไปแต่ละช่วง คนใหม่ก็ต้องฟังจากคนเก่า”[๖] อันนี้ก็ทำให้เรามองเห็นว่าทรงมีพระราชดำริอย่างไร

---

[๖] **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปฏิรูปบ้านเมือง**, ๓๐ มิถุนายน ๒๕๓๑ *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๔๗๒)*

อีกตอนหนึ่ง เป็นพระนิพนธ์จาก *เรื่องจากเมืองอิสราเอล* ทรงไว้ว่า “เราต้องปรับปรุงพัฒนาประเทศของเราจากพื้นฐานที่เรามีอยู่แล้ว”[๗] แล้วก็ยังตรัสให้ระวังสภาพที่เรียกว่าใหม่ก็ไม่ได้ เก่าก็ทิ้ง

ใหม่ก็ไม่ได้ เก่าก็ทิ้ง นี้กำลังเป็นปัญหาสำคัญของเราที่สืบต่อเก่ากับใหม่ให้ประสานกันไม่ได้ ในด้านเก่าก็ทิ้งนั้น เดี๋ยวนี้เราโอดครวญกันมากว่า ภูมิธรรมภูมิปัญญาไทยนี่เลือนหายไป จางหมดไป รื้อฟื้นไม่ได้ ความรู้ความชำนาญเก่าๆ หลายอย่าง เมื่อคนรุ่นนั้นตายไปหมดแล้ว ก็หาตัวที่จะมาฟื้นฟูไม่ได้ นี้เรียกว่า ทิ้งเก่าไปเลย

ที่ว่าของใหม่เราก็รับไม่ได้นั้น ก็คือว่า แม้แต่วิชาการต่างๆ ของตะวันตก เช่นการศึกษา เราก็ไม่สามารถรับเอาสาระทางปรัชญาหรือแนวความคิดที่แท้จริงของเขามาเป็นต้น

---

[๗] **เรื่องจากเมืองอิสราเอล,** พิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ, ๑๑ และ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๐ *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๕๐๙)*

ในเรื่องนี้ สมเด็จพระเทพฯทรงยกตัวอย่างสิทธิทางปัญญา สิทธิทางปัญญานี่เกิดจากประเพณีที่ถือว่าวิชาการเป็นของมีค่า ในวัฒนธรรมตะวันตกนั้น วิชาการมีค่าเป็นเงินทอง หมายความว่า เรื่องของวิชาการอะไรต่างๆนั้น เจ้าของหรือผู้ผลิตมีลิขสิทธิ์ ใครจะเอาไปใช้ต้องซื้อแพงมากทีเดียว เรียกง่าย ๆ ก็คือค่าวิชานั่นเอง ราคาลิขสิทธิ์หรือค่าวิชาในเมืองฝรั่งนี่แพงมาก ทีนี้ หันมาดูในเมืองไทย ประเพณีโบราณของเราไม่คิดค่าวิชาเป็นเงินเป็นทอง แต่เราเรียกเป็นความสำนึกพระคุณหรือบูชาคุณ ลูกศิษย์มีความกตัญญู ก็เคารพครูบาอาจารย์ อันนี้ก็เรียกว่าเป็นค่าวิชา คือ ความกตัญญูและความเคารพนั่นเองเป็นการตอบแทนค่าวิชา

มาถึงสมัยนี้ เมืองไทยเรากำลังมีสภาพที่ว่า ความเคารพครูอาจารย์แบบเก่าก็จะทิ้งไป พร้อมกันนั้นความเคารพสิทธิทางปัญญาแบบฝรั่งเราก็จะไม่เอาด้วย อย่างนี้ก็ต้องถือว่า "ระบบใหม่ก็ไม่ได้ระบบเก่าก็ทิ้ง"[๘] หรือใหม่ก็ไม่เอา เก่าก็ทิ้ง นี่ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง ซึ่งยกมาให้เห็นแนวพระราชดำริต่างๆ

---

[๘] **การศึกษากับการพัฒนาประเทศ**, ทรงบรรยาย ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๒ ก.ค. ๒๕๓๑ *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๔๕๗)*

สมเด็จฯพระเทพฯ
ในฐานะบุคคลในวงการศึกษา

ที่นี้ต่อไป มองพระเทพฯ ในฐานะที่ได้ทรงผ่านการเล่าเรียนจบการศึกษามา ดูว่าทรงมองเรื่องการศึกษาเล่าเรียนในฐานะของพระองค์อย่างไร ก็จะเห็นอย่างกว้างๆ ว่า สมเด็จพระเทพฯทรงมองพระองค์ในฐานะนักเรียนนักศึกษานั้นโดยสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์ความเจริญแก่บ้านเมือง หมายความว่า ทรงมองถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาว่าเป็นการมุ่งเพื่อนำไปใช้ในการสร้างความเจริญแก่บ้านเมือง ไม่ใช่นำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว คือไม่ใช่เรียนเพื่อตัวเอง ซึ่งเป็นค่านิยมของสังคมปัจจุบัน

ในสังคมไทยระยะที่ผ่านมานี้ เราใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือเลื่อนสถานะทางสังคม เพราะฉะนั้น เราจึงมองการศึกษาในแง่ของการเรียนเพื่อให้ได้ใบประกาศนียบัตร ใบปริญญา ที่จะเอาไปประกอบอาชีพแล้วจะได้มีฐานะมีเงินมีทอง เป็นการมองไปที่ตัวเองหรือประโยชน์ส่วนตัว น้อยคนที่จะมองไปที่วงกว้างเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติสังคม แต่ตามความหมายที่แท้จริงของการศึกษานั้น จะต้องมองว่ามุ่งให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่การพัฒนาสังคม เพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์เป็นส่วนรวม ซึ่งอันนี้เป็นวัตถุประสงค์เดิมแท้ของวิชาการทั้งหลาย

การที่มนุษย์ได้พัฒนาให้มีวิชาการต่างๆ ขึ้นมานั้นก็เพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์ ให้มนุษย์มีความเจริญงอกงาม อันนี้เป็นสิ่งที่แน่นอน ส่วนการที่บุคคลแต่ละคนจะนำวิชาการนั้นไปใช้เป็นเครื่องมือประกอบอาชีพ นับว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่แถมขึ้นมา ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องพลอยได้ แต่ทำไปทำมาคนลืมวัตถุประสงค์เดิมนี้เสียหมดมุ่งเอาวัตถุประสงค์ส่วนตัวอย่างเดียว บางทีวัตถุประสงค์ส่วนรวมตัดทิ้งหมดไม่เอาเลย ถ้าวัตถุประสงค์ส่วนตัวก็เอาไว้บ้างแต่ในเวลาเดียวกันไม่ลืมวัตถุประสงค์พื้นฐาน เพื่อประโยชน์ของตัววิชาการที่แท้ คือการแก้ปัญหาของมนุษย์ ถ้าอย่างนั้นก็ยังดี

สมเด็จพระเทพฯทรงย้ำเรื่องเป้าหมายของการศึกษา หรือความหมายของการศึกษาในแง่ที่เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญแก่บ้านเมือง ในที่นี้ทรงเน้นเรื่องบ้านเมือง ซึ่งพูดอย่างกว้างๆ ก็คือเป็นการแก้ปัญหาของมนุษย์โดยส่วนรวม การที่ทรงย้ำคติการศึกษาที่เป็น

การเตรียมตัวไปทำประโยชน์แก่ประเทศชาตินี้ จะเห็นตัวอย่าง เช่น ตรัสแก่นักเรียนนายร้อยครั้งหนึ่งว่า

"นักเรียนนายร้อยในสายตาของข้าพเจ้า จึงเป็นเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ เป็นผู้ที่จะทำงานสร้างสรรค์ความเจริญ เพื่อการก้าวไปข้างหน้าของประเทศไทยในสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ร่วมกับเยาวชนของชาติที่ได้รับการอบรมจากสถาบันอื่นๆ อีกนับแสนนับล้านคน"[๙]

นี่ก็ตอนหนึ่งละ แต่อันนี้ก็ยังกว้างๆ ทั่วไปอยู่ คราวนี้เจาะให้เห็นชัดๆ ลงไปอีก เป็นพระดำรัสที่ตรัสเกี่ยวกับพระองค์เองว่า

"ข้าพเจ้าเพิ่งสำเร็จการศึกษา มีความกระตือรือร้นที่จะทำอะไรสร้างสรรค์ ทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและสังคมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้"[๑๐]

อันนี้เป็นพระราชดำริส่วนพระองค์เกี่ยวกับพระองค์เอง ส่วนที่ยกมาให้ดูต่อไปนี้เป็นตอนที่ตรัสเตือนนักศึกษาและนักเรียนทั้งหลายถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ทรงไว้อย่างนี้ว่า

---

[๙] **๑๐ ปีในรั้วแดงกำแพงเหลือง**, *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๖๗๑)*

[๑๐] ล.ด. *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๖๖๙)*

"อีกอย่างหนึ่งที่จะต้องคำนึงอยู่เสมอคือ ค่าเล่าเรียนหรือค่าบำรุงที่เราจ่ายไปนั้น เป็นเพียงส่วนน้อย ทางราชการจะต้องลงทุนให้เราเรียนโดยใช้เงินอีกเป็นจำนวนมาก และคัดเลือกมาให้เราศึกษาเพื่อทำประโยชน์แก่สังคม จะลืมข้อนี้ไปไม่ได้"[๑๑]

พระดำรัสนี้ก็สำคัญมาก จะเห็นว่าทรงพิจารณาไปถึงเรื่องการลงทุนของประเทศ ตรัสเตือนให้ระลึกว่า คนแต่ละคนที่เข้าเรียนมหาวิทยาลัยนี้ ที่จริงตัวเองลงทุนนิดเดียว รัฐลงทุนมากมาย เสร็จแล้วไปทำประโยชน์ให้แก่รัฐคุ้มหรือเปล่า

ทรงลงท้ายว่า "สำนึกที่ถูกปลูกฝังมา ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับสายธารที่ไหลมาเรื่อยๆ บัดนี้เป็นอย่างไร และฉันได้ก่อกำไรให้แก่สังคมคุ้มกับที่สังคมลงทุนลงไปหรือเปล่า"[๑๒]

อันนี้ขอเน้นนะ คือทรงเตือนสำนึกของนักศึกษาและนักเรียนว่า "ฉันได้ก่อกำไรให้กับสังคม คุ้มกับที่สังคมลงทุนลงไปหรือเปล่า" ถ้าหากว่านักเรียนนักศึกษาของเรามีความคิดอย่างนี้ ก็จะเป็นภาวะที่เอื้อแก่การพัฒนาประเทศชาติแน่นอน

---

[๑๑] **สายธารแห่งสำนึก**, ๒๕๓๐ , *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๖๗๑)*

[๑๒] ล.ด. *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๖๖๓)*

พระราชดำริหรือแนวความคิดนี้มีแฝงอยู่ตลอด ซึ่งจะไปแทรกปรากฏในที่ต่างๆ อย่างระบุชัดเจนบ้าง หรือเป็นเพียงความหมายเลาๆ พอให้เราสังเกตได้บ้าง จะเห็นได้แม้แต่เมื่อทรงพระเยาว์ดังที่ได้ทรงนิพนธ์ไว้แห่งหนึ่ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นฉันท์อินทรวิเชียร มีใจความเกี่ยวกับการศึกษาว่า

"ศึกษาวิชาไว้ ก็จะได้ประโยชน์ครัน
เพื่อช่วยประเทศพลัน จิตเราก็เปรมปรีดิ์"[๑๓]

นี่แสดงว่าทรงมองไปที่ประโยชน์ของประเทศชาติตลอดเวลา ตั้งแต่ทรงพระเยาว์สม่ำเสมอเรื่อยมา จึงเป็นแง่ที่น่าจะยกขึ้นมาพิจารณา เพราะการที่เอามาพูดนี้ เพื่อเอามาสัมพันธ์กับการปฏิบัติตัวของคนไทยหรือประชาชนทั่วไป

---

[๑๓] **ผลแห่งการเรียน**, ๑๐ ก.ค. ๒๕๑๔ , *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๒๑)*

สมเด็จพระเทพฯ
ในฐานะผู้นำชาวพุทธรุ่นใหม่

ต่อไปมองอีกแง่หนึ่งคือ มองสมเด็จพระเทพฯ ในฐานะที่ทรงเป็นพุทธมามกะ ในฐานะที่ทรงเป็นพุทธมามกะหรือพุทธมามิกานั้น ก็อย่างที่กล่าวเมื่อกี้แล้วว่า ทรงนับถือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่วัฒนธรรม และในแง่ของการนำหลักธรรมมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาสังคม ยิ่งกว่านั้นในแง่วัฒนธรรมก็ตามหรือในแง่การปฏิบัติธรรมก็ตามนี้ ไม่ใช่จะทรงนับถือแบบสักว่าสืบๆกันมาเฉยๆ แต่สิ่งที่นับถือนั้น ทรงศึกษาให้เข้าใจและปฏิบัติได้จริง เข้าถึงสิ่งนั้นๆจริง

จะเห็นได้ว่าในแง่วัฒนธรรมนั้น บางคนแม้จะสนใจก็ได้แต่ทำตามๆ กันไป ไม่ศึกษาให้เห็นจริงว่าเรื่องราวเป็นมาอย่างไร ความเป็นมาของวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องสำคัญ และสมเด็จพระเทพฯก็ได้ทรงพยายามศึกษาความหมายให้เข้าถึงเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมนั้นด้วย ดังที่ได้ยกตัวอย่างเมื่อกี้ว่า ในการเวียนเทียนก็ทรงว่าคำบูชาได้ และทรงทราบความหมายด้วย เพราะทรงศึกษาภาษาบาลีจนแปลได้ การนับถือพระพุทธศาสนาของพระองค์จึงไม่อยู่แค่การทรงปฏิบัติตามประเพณี แต่เป็นการที่ทรงศึกษาเจริญพระปัญญาบารมีให้รู้เข้าใจจริงๆ ด้วย ก็จึงได้ทรงเรียนภาษาบาลีถึงขั้นค้นคว้าวิจัยคัมภีร์ อย่างที่ได้ทรงนิพนธ์งานวิจัยเรื่อง "ทศบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท" และทรงนำเอาหลักธรรมคำสอนในคัมภีร์มาใช้ประโยชน์แนะนำผู้อื่นโดยทรงนิพนธ์เป็นพุทธศาสนสุภาษิตคำโคลง เป็นต้น

ถ้ามองในแง่นี้แล้วก็ถือได้ว่าทรงคติแก่ยุวพุทธรุ่นใหม่ ที่จริงไม่ต้องบอกว่ารุ่นใหม่ก็ได้เพราะว่ายุวพุทธก็แสดงว่าเป็นรุ่นใหม่อยู่แล้ว พูดง่ายๆ ว่าทรงเป็นคติแก่ยุวพุทธ คติจากพระปฏิปทาในแง่นี้ ก็คือว่า เราในฐานะยุวพุทธ ผู้เป็นชาวพุทธรุ่นใหม่นี้ ก็ควรจะต้องเข้าถึงพระพุทธศาสนาทั้งในแง่วัฒนธรรมไทยที่สืบต่อกันมาและในแง่ของหลักธรรมคำสอน และการที่จะเข้าถึงนั้นก็ต้องเข้าถึงโดยศึกษาปฏิบัติทำให้ได้จริงทั้ง ๒ ด้านและจะต้องศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งด้วย นี้ก็เป็นแง่มองอีกด้านหนึ่ง ซึ่งก็ขอผ่านไป เพราะตอนนี้ได้กินเวลาที่ประชุมมามากแล้ว

สมเด็จพระเทพฯ ในฐานะศูนย์รวมใจของประชาชาวไทย

ที่นี้ก็มองต่อไปอีก คือมองสมเด็จพระเทพฯ ในฐานะที่ทรงเป็นศูนย์รวมใจ หรือเป็นศูนย์รวมความสามัคคีของชนในชาติหรือว่าเป็นเกียรติเป็นศรีแก่ชาติบ้านเมือง ในแง่นี้ก็ไม่ต้องพรรณนายืดยาวความเพราะได้พูดมาแต่ต้นแล้วว่า นอกจากทรงพระคุณความดีแล้วยังทรงเป็นที่รักด้วย ในเมื่อทรงเป็นที่รัก ประชาชนก็เอาใจมารวมแล้ว

ความเป็นที่รักนี่แหละ ทำให้เป็นศูนย์รวมใจได้ ทำให้คนอยากทำตาม ธรรมดาเรารักใคร เราก็อยากไปพบอยากไปหาและอยากทำตาม อย่างน้อยเมื่อทำอะไรคนก็อยากร่วมมือ เป็นเหตุให้ทำอะไรต่างๆได้ง่าย อันนี้ก็เข้ากับคติที่มาในพระพุทธศาสนาดังมีพุทธภาษิตอยู่บทหนึ่งสั้น ๆ ว่า

"ราชา มุขํ มนุสฺสานํ"

เราแปลกันว่า ราชาเป็นประมุขของประชาชน คำว่าประมุขก็มาจากมุข มุขแปลว่าหน้า คำว่า มุข หรือหน้าในที่นี้ แยกได้เป็น ๒ ความหมาย

ความหมายอย่างหนึ่งคือ อยู่หน้า หรืออยู่ข้างหน้า ในแง่นี้ก็หมายถึงนำหน้าหรือเป็นผู้นำนั่นเอง หมายความว่า ราชาเป็นผู้นำของประชาชน ข้อนี้ก็เป็นหลักทั่วไป คือ ราชาหรือผู้ปกครองเป็นผู้นำ ประชาชนเป็นผู้ตาม ยิ่งถ้าทรงเป็นที่รักด้วย ประชาชนพร้อมที่จะตามก็กลายเป็นผู้นำที่ดี ซึ่งเป็นบุคลิกของผู้นำที่เราต้องการ

ทีนี้อีกอย่างหนึ่ง คำว่า หน้า หมายความว่า เป็นหน้าตา พระราชาเป็นหน้าตาของประชาชน พูดง่ายๆ ก็คือเป็นศักดิ์ศรี เป็นเกียรติภูมิของประเทศชาติ เหมือนอย่างเสด็จไปต่างประเทศนี่เขามองเห็นองค์พระมหากษัตริย์ หรือองค์เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ก็เท่ากับเห็นองค์แทนของประเทศชาติ ทำให้เขามองเห็นภาพของประเทศไทยและคนไทยทั้งหมดอย่างนั้นด้วย

เมื่อทรงมีพระคุณสมบัติดีงาม เป็นหน้าตาที่ดี ความเชื่อถือและความนิยมนับถือก็เกิดขึ้นจากพระจริยาวัตร และพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญนั้น

ความหมายที่สองนี้สอดคล้องกับคาถาพุทธภาษิตอีกบทหนึ่งที่คล้ายกันว่า

"ราชา รฏฺฐสฺส ปญฺญาณํ"

เราแปลกันว่า "ราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น" แต่ที่จริงนั้น แปลตามตัวว่า "ราชาเป็นที่ปรากฏของแว่นแคว้น" ราชาเป็นที่ปรากฏแห่งแว่นแคว้น หมายความว่า ถ้าพระราชาเป็นอย่างไรหรือทำอะไรอย่างไร แว่นแคว้นคือประเทศชาติก็ปรากฏอย่างนั้น ทั้งแง่ลบและแง่บวก ถ้าทรงปรากฏในแง่ดีก็เป็นสง่าแน่นอน ที่เราแปลนั้นเป็นแง่บวกว่าเป็นสง่าแห่งแคว้น หมายความว่าเมื่อทรงพระปรีชาสามารถก็กลายเป็นหน้าตาของบ้านเมืองในทางที่ดี ก็คือเป็นศรีสง่าแห่งแคว้น พูดกันสั้นๆ ว่า "ราชาเป็นสง่าแห่งแคว้น" เมื่อเสด็จไปไหนก็ทรงนำเอาเกียรติภูมิของประเทศชาติไปเผยแพร่ ทำให้ชื่อเสียงที่ดีงามขจรขจายไปทั่ว อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมาก แต่รวมความก็กลับเข้าไปสู่พุทธภาษิตข้างต้นที่ว่า **"ราชา มุขํ มนุสฺสานํ"**

สำหรับคุณสมบัติข้อนี้ก็ขอให้ท่านคิดพิจารณาเอาเองว่า สมเด็จพระเทพฯ ได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจได้ผลอย่างไร ในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหน้าให้เขาตามก็ตาม หรือเป็นหน้าตาเป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรีของประเทศชาติก็ตาม

สมเด็จพระเทพฯ
ในฐานะบุคคลดีที่เป็นแบบอย่าง

ในข้อต่อไป ก็มองสมเด็จพระเทพฯ ในฐานะเป็นบุคคลดีคนหนึ่ง อาจจะเรียกว่าคนดีในอุดมคติคนหนึ่ง หรือคนดีที่เป็นแบบอย่างได้คนหนึ่ง อย่างที่ทางพระท่านเรียกว่า เป็นสัตบุรุษ

คนดีในอุดมคติของพระพุทธศาสนา ท่านเรียกว่า บัณฑิตบ้าง อริยะบ้าง สัตบุรุษบ้าง สัตบุรุษนี้เป็นคำที่ใช้ได้กว้างคำหนึ่ง โบราณเราใช้คำว่า สัปบุรุษ หรือสัปปุริสชน

ในฐานะที่ทรงเป็นคนดีนี้ ก็จะไม่พรรณนาความให้ยืดยาวว่า สมเด็จพระเทพฯ ทรงเป็นบุคคลที่ดีอย่างไร และคนดีในความหมายของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร แต่จะอ่าน

พุทธพจน์บทหนึ่งให้ฟังดังนี้

"ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเกิดมาในตระกูล ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนจำนวนมาก คือ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่มารดาบิดา แก่บุตร ภรรยา แก่กรรมกรและคนงาน แก่หมู่มิตรและเพื่อนร่วมงาน แก่บรรพชน แก่พระราชา แก่เหล่าเทวดา แก่สมณะชีพราหมณ์ เปรียบเหมือนมหาเมฆช่วยให้ข้าวกล้าเจริญงอกงาม เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนจำนวนมาก"[๑๔]

พุทธพจน์นี้อาตมาคิดว่าครอบคลุมความหมายที่ต้องการได้ครบถ้วน ฉะนั้น ความหมายที่ต้องการของคนดี ก็คือคนที่เกิดมาแล้วเป็นประโยชน์ ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์กว้างขวางมากมายแก่กลุ่มชนต่างๆ ทั่วไป โดยสรุปท่านบอกว่า อุปมาเหมือนมหาเมฆที่หลั่งลงมาเป็นสายฝนแล้วก็ให้ความชุ่มฉ่ำ ความมีชีวิตชีวา หรือให้ชีวิตแก่สัตว์ทั้งปวงบนผืนแผ่นดิน

เมื่อฟังพุทธพจน์นี้แล้ว ก็มีหลักที่จะพิจารณาด้วยตนเองว่า สมเด็จพระเทพฯทรงมีพระคุณสมบัติในฐานะที่ทรงเป็นคนดี หรือสัตบุรุษนั้นอย่างไร

นี่ก็เป็นเรื่องของการมองสมเด็จพระเทพฯ ในแง่ต่างๆ อาตมาได้กล่าวความมาเป็นเวลายาวนานแล้วทั้งหมดนั้น ก็มาลงที่เรื่องของการที่ทรงบำเพ็ญพระองค์เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน หรือ แก่พหูชน

---

[๑๔] **องฺ.อฏฺฐก.** ๒๓/๑๒๘/๒๔๙

๓.

การฉลองอย่างแท้ที่ทุกคนมีส่วนร่วม

พื้นฐานจิตใจของผู้จะออกไป ร่วมอยู่ร่วมพัฒนาสังคม

อย่างไรก็ตาม การมองพระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจต่างๆ เหล่านี้ก็ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า จะต้องมองออกไปให้เห็นเป็นหลักการที่จะเอาไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างที่เรียกว่าเป็นปฏิบัติบูชา เพื่อให้การฉลองของเราเกิดความหมายที่แท้จริง การที่จะให้เกิดประโยชน์ตามความหมายที่แท้จริงนี้ เมื่อกล่าวตามความมุ่งหมายส่วนหนึ่งที่สมเด็จพระเทพฯ ทรงเน้นก็คือ การที่จะมาช่วยกันสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมประเทศชาติ

ธรรมดาคนเราก็อยู่ร่วมกันเป็นสังคม เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน และถ้ามีเหตุการณ์ที่จำเป็นหรือมีความต้องการ ก็ต้องช่วยเหลือกัน แม้แต่ในยามที่เป็นปกติสุขก็ต้องมีการแสดงน้ำใจต่อกัน อันนี้เป็นหลักธรรมดาของการที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้ด้วยดี เมื่อมีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันได้ ตลอดจนแสดงน้ำใจต่อกัน การผนึกหรือรวมกันก็เกิดขึ้น คือในระหว่างบุคคล ก็เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจกัน สมานไมตรีไว้ได้ และในแง่สังคมก็เป็นการยึดคุมชุมชนไว้ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นการสมานสังคมไว้ให้อยู่ในเอกภาพ

ธรรมดาที่ว่ามานี้เป็นหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนาและการที่จะกระทำดังนี้ได้สำเร็จก็ต้องเกิดจากคุณธรรมเป็นฐาน คุณธรรมหรือธรรมดาในทางดีที่สำคัญซึ่งพระพุทธศาสนาแสดงไว้ก็คือ ***พรหมวิหาร ๔ ประการ***

ตามธรรมดาของการที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดีนั้น ประการแรกที่สุด แน่นอนว่าเราจะต้องมีเมตตา คือมีความปรารถนาดีต่อกัน ร่วมมือร่วมใจ เป็นมิตร มีไมตรีจิตต่อกัน ต้องการให้กันมีความสุข

ต่อจากนั้น เมื่อยามเขาประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน ก็ต้องมีใจไหวตามรับรู้เห็นอกเห็นใจ แล้วทนนิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องคิดหาทางช่วยเหลือ พยายามบำบัดปัดเป่าให้คนพ้นจากความทุกข์ร้อน หรือความยากลำบาก

และยามใดที่เขาประสบความสุข ความสำเร็จ มีความก้าวหน้า ทำความดีงาม หรือเจริญงอกงามมากขึ้น ก็ต้องพลอยยินดีและส่งเสริม การปฏิบัติในขั้นนี้มักเป็นเรื่องที่ยากสำหรับคนทั่วไป

ในสังคมนี้ข้อปฏิบัติขั้นที่หนึ่งยังไม่ยากนัก เอาละมีไมตรี ก็ไม่เป็นไร พอถึงขั้นที่สองคือกรุณาจะต้องออกไปช่วยด้วย ยากขึ้นอีกหน่อย พอถึงขั้นที่สามเขาดีเขาสำเร็จ ต้องส่งเสริมอันนี้ออกจะยากมากทีเดียว

ต่อไปขั้นสุดท้าย บอกว่าในยามที่ต้องการความเป็นธรรม ต้องรักษาธรรม ต้องมีอุเบกขาวางตัววางใจเป็นกลาง หรือวางทีเฉยได้ ตอนแรกสามข้อช่วยรักษาคน แต่ข้อที่สี่รักษาธรรมพรหมวิหารนี้ท่านมีหลักอย่างนั้น สามข้อแรกรักษาคน ข้อที่สี่รักษาธรรม ในยามที่ต้องการรักษาธรรมก็สละคนได้ อันนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมากต้องรู้จักวางใจเป็นกลาง เมื่อมองเห็นแล้วว่าคนนั้นๆ จะต้องรับผิดชอบตนเอง หรือเขาสมควรรับผิดชอบผลการกระทำของเขา ในกรณีอย่างนั้น จะต้องวางใจเป็นกลาง จึงจะทำให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นมา หรือรักษาธรรมไว้ได้

อุเบกขา นอกจากเป็นรากฐานภายในของปฏิบัติการทางสังคมที่ยุติธรรมหรือมีความเป็นธรรมแล้ว ก็เป็นตัวรักษาสมดุลทำให้เกิดความพอดีในการปฏิบัติการทางสังคมทั่วไป เช่น ช่วยให้ทำถูกจุด ถูกจังหวะ ที่จะได้ผลดี

คนบางคนทั้งที่แสนจะหวังดี ปรารถนาดีต่อคนอื่น พยายามช่วยเหลือเขา เอาแต่เมตตากรุณา ไม่รู้จักวางอุเบกขา ไม่มองดูขั้นตอน แสดงเมตตากรุณาไม่ถูกจุดไม่ถูกจังหวะช่วยเขาแต่ผลกลายเป็นตนเองถูกเรียกว่าเป็นคนสอดแทรก แทรกแซง ก้าวก่าย หรือซ้ำร้ายไปช่วยเขา กลับกลายเป็นการซ้ำเติมเขาให้แย่ลงไปอีก หรือทำให้เสียเรื่องไปเลย แล้วก็มาบ่นว่าทำคุณบูชาโทษ โปรดสัตว์ได้บาปหรือทำคุณคนไม่ขึ้น ดังนี้เป็นต้น

นี้คือหลักที่เรียกว่า **พรหมวิหาร ๔** ซึ่งเป็นหลักใจที่จะรักษาสังคมไว้ให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลส่งเสริมกันและกัน พร้อมทั้งรักษาธรรมไว้ให้ดำรงอยู่คู่สังคม เป็นหลักการที่ครบถ้วนสมบูรณ์ครบวงจรของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และมีความสมดุลในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมด้วย เพราะนอกจากให้คนช่วยกันในการอยู่รวมเป็นสังคมแล้ว ก็ให้การช่วยกันนั้นอยู่ในขอบเขตที่จะไม่ละเมิดธรรมด้วย คนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้อยู่รวมเป็นสังคมได้ แต่ก็ต้องมีธรรมเป็นมาตรฐานในการอยู่ร่วมกันนั้น เพราะถ้าไม่มีความเป็นธรรมสังคมก็อยู่ไม่ได้เหมือนกัน

นี่คือพรหมวิหารซึ่งเป็นธรรมประจำใจของมนุษย์ที่เป็นผู้ประเสริฐ เรียงลำดับ ๔ อย่างที่พูดมาแล้ว ก็คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ปฏิบัติการทางสังคม
ที่เป็นฐานของการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม นอกจากจะมีหลักเป็นคุณสมบัติในใจแล้วก็ต้องแสดงออกมาเป็นปฏิบัติการในสังคมด้วย เมื่อมีพรหมวิหารเป็นพื้นฐานอยู่ในใจแล้ว ก็พร้อมที่จะมีพฤติกรรมทางสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน โดยแสดงคุณสมบัติภายในออกมาเป็นการกระทำภายนอก

ในการอยู่ร่วมกัน คนเราจะแสดงพรหมวิหารออกมาในรูปใดบ้าง พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา นั้นแสดงออกมาจริงๆ ในปฏิบัติการทางสังคม ก็คือ

๑. รู้จักให้ปันและเผื่อแผ่กัน ได้แก่การให้ความช่วยเหลือในด้านวัสดุปัจจัยอุปกรณ์ ตั้งแต่ให้เครื่องดำเนินชีวิตแก่ผู้ยากไร้ลำบากตกยาก ผู้ประสบภัย ให้เพื่อส่งเสริมให้เขาสามารถพัฒนาชีวิต ให้ด้วยไมตรีมีน้ำใจ ตลอดจนให้เพื่อส่งเสริมกิจการงานของเขาให้เป็นผลสำเร็จ

๒. รู้จักพูดหรือใช้วาจาเกื้อกูลกัน ในการอยู่ร่วมกันนั้น อย่างน้อยก็ต้องการคำพูดที่สุภาพไพเราะ หรือคำพูดที่มีน้ำใจหวังดีแสดงเมตตาหรือไมตรีจิตต่อกัน ต่อจากนั้นก็ต้องการคำพูดที่แนะนำประโยชน์ คำพูดที่บอกกล่าวตักเตือนกันในทางที่ถูกต้อง ตลอดจนพูดสั่งสอนอบรมให้ความรู้ต่างๆ นอกจากวาจาแล้วก็ต้อง

๓. ลงแรงทำประโยชน์ให้แก่เขา ได้แก่ ลงมือจัดทำดำเนินการบำเพ็ญประโยชน์ เพราะว่าในบางคราวหรือบางกรณี ให้ของหรือให้คำแนะนำก็ยังไม่เพียงพอที่จะได้ผล หรือไม่เหมาะกับโอกาส ก็ต้องช่วยเหลือด้วยการลงมือบำเพ็ญประโยชน์ โดยออกแรงออกกำลังทำการหรือปฏิบัติการอย่างอื่นอย่างใดอย่างหนึ่งให้ตรงกับเรื่อง ดังที่เสด็จไปในท้องถิ่นทุรกันดารต่างๆ ทรงลงมือจัดทำดำเนินการต่างๆ ที่เป็นเรื่องของการลงแรงช่วยเหลือ แล้วสุดท้ายก็คือการแสดงออกโดย

๔. วางตนเหมาะสมสม่ำเสมอ การวางตัวเหมาะสมก็เป็นหลักที่สำคัญ จัดเป็นประการสุดท้าย หมายถึงการทำตัวให้เข้ากันได้ หรือวางตัวให้สมานใจ คือคบหาอย่างเข้าถึงจิตใจของกันและกันอย่างที่เราเห็นกันว่าไม่ถือเนื้อถือตัว หรือเป็นเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินที่ไม่ทรง

ถือพระองค์ วางตัวพอเหมาะพอดี สม่ำเสมอ คงเส้นคงวา เสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ช่วยเหลือและปฏิบัติต่างๆ อย่างเสมอหน้ากัน ตลอดจนร่วมมือร่วมใจ ร่วมงานร่วมการ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

ทั้งสี่อย่างนี้เป็นหลักการแสดงออกของพรหมวิหารธรรมเรียกเป็นศัพท์พระก็คือ

(๑) ***ทาน*** การให้ปัน เผื่อแผ่ และสละช่วยเหลือกัน

(๒) ***ปิยวาจา*** วาจาเป็นที่รัก คือคำพูดที่ออกมาจากน้ำใจที่มีความรัก แสดงถึงปรารถนาดี

(๓) ***อัตถจริยา*** ลงแรงลงมือทำประโยชน์ให้แก่กัน

(๔) ***สมานัตตตา*** วางตัวให้เป็นเครื่องสมานใจ

ทั้งหมดนี้เป็นหลักปฏิบัติสำคัญมากที่จะยึดเหนี่ยวใจกันไว้และเกาะกุมสังคมให้ดำรงอยู่ได้ ดังนั้น นอกจากพรหมวิหารซึ่งอยู่ในใจแล้วก็ต้องแสดงออกมาภายนอก เป็นปฏิบัติการทางสังคม ๔ ข้อนี้ ซึ่งเรียกว่า ***สังคหวัตถุ ๔***

อาตมายกเรื่องนี้มากล่าวก็เพื่อจะให้พิจารณาว่า ในการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ทำให้ประชาชนรักพระองค์ซึ่งทำให้สมเด็จพระเทพฯ ทรงเป็นปิยชาตินั้น ทุกท่านจะเห็นได้แน่นอนว่าได้ทรงบำเพ็ญตามหลักธรรมเหล่านี้ ประชาชนจึงเกิดความซาบซึ้งตรึงตราประทับใจ หรือท่านผู้ฟังจะเห็นเป็นประการใดก็ขอให้พิจารณาว่าเป็นไปตามนี้หรือไม่

เมื่อมีพรหมวิหาร ๔ เป็นพื้นฐานใจ และปฏิบัติการทางสังคมด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการแล้ว ก็เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยดี ประชาชนก็จะพร้อมเพรียงพร้อมใจกันมีความสามัคคี ร่วมใจกันพัฒนาประเทศ ทำนุบำรุงชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า

ลักษณะคนที่จะพัฒนา

๑. คบหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี

อนึ่งในการนี้ นอกจากจะร่วมมือกันและอยู่ร่วมกันด้วยดีแล้ว ประชาชนแต่ละคนก็ยังต้องมีคุณสมบัติประจำส่วนตัวอีก ตอนนี้จึงจะมาพูดถึงคุณสมบัติส่วนตัวสำหรับทำชีวิตของตนให้ดี อาตมาจะยกมาสักหลักเดียว เพราะว่าผู้ฟังได้นั่งมานานแล้ว อาจจะฟังด้วยขันติธรรมเป็นอันมากแล้วก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรจะเยิ่นเย้อให้ยาวความนัก

เมื่อได้พูดถึงหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งท่าทีภายในใจและการแสดงออกไปภายนอกแล้ว ก็จะต้องย้อนมาดูตัวของบุคคลแต่ละคนที่มาอยู่ร่วมกันอีกชั้นหนึ่งด้วย เพราะคนที่จะมาอยู่รวมกันและร่วมกันทำงานนั้นก็จะต้องมีคุณสมบัติส่วนตัวของตนเอง เพื่อมีชีวิตที่ดีงามเจริญก้าวหน้าและมีความพร้อมที่จะมาทำงานเพื่อส่วนรวมร่วมกับผู้อื่นด้วย

คุณสมบัติส่วนตัวของแต่ละคนนี้ อย่างน้อยมีหลักต่อไปนี้ อย่างเดียวก็คิดว่าพอเรียกว่าใช้ได้แล้ว หลักที่ว่านี้เป็นคุณสมบัติหรือเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญ ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษา เป็นเรื่องของการพัฒนาคนให้มีคุณสมบัติที่ดี ที่ทำให้พร้อมที่จะก้าวหน้าไปในวิถีชีวิตที่ดีงามและในการที่จะช่วยพัฒนาสร้างสรรค์สังคม

ขอเริ่มจากคุณสมบัติข้อที่ ๑ ซึ่งพระพุทธศาสนาเน้นมาก ขอแปลเป็นไทยว่า **การรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้** ถ้าเป็นเด็กก็เน้นพิเศษในเรื่องการเลือกหาแบบอย่างด้วย โดยเฉพาะสำหรับเด็กนี่การรู้จักหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีเป็นเรื่องสำคัญมาก ถ้าเด็กเอาตัวอย่างไม่ดีมาตามหรือเลียนแบบ จะเสียหายมากมาย

สมเด็จพระเทพฯ ทรงไว้เรื่องหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงหลักการข้อนี้คือ ทรงวิจารณ์หนังสือสำหรับเด็กในเมืองไทย ว่าหนังสือจำนวนมากหรือส่วนมากเป็นหนังสือที่อ่านแล้วส่งเสริมให้เด็กมีลักษณะจิตใจแบบเพ้อฝันแทนที่จะให้เกิดความคิด ควรช่วยกันส่งเสริมให้มีหนังสือประเภทที่ทำให้เด็กได้เห็นตัวอย่างที่ดีๆ จำพวกประวัติบุคคลที่เพียรพยายามต่อสู้ความยาก

ลำบาก เอาชนะอุปสรรค ใช้สติปัญญาสร้างความเจริญก้าวหน้า จนบรรลุความสำเร็จในชีวิต ด้วยเรี่ยวแรงกำลังของตน และตั้งใจทำความดีงามบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม โดยไม่ท้อถอย โดยเฉพาะตัวอย่างชีวิตของบุคคลสำคัญที่ได้สร้างสรรค์ตนเองขึ้นมาจากความทุกข์ยากลำบาก

ทรงยกตัวอย่างเรื่องประเทศอเมริกา เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ยอร์ช วอชิงตัน คาร์เวอร์ และอีกท่านหนึ่งชื่อมีคำว่าวอชิงตันเหมือนกัน คือ ศาสตราจารย์ บุกเกอร์ ที. วอชิงตัน ทั้งสองท่านเป็นคนผิวดำที่มีฐานะด้อย เสียเปรียบ มีความทุกข์ยากลำบากมาก แต่ก็ได้ดิ้นรนต่อสู้พัฒนาชีวิตขึ้นมา จนกระทั่งประสบความสำเร็จได้เป็นศาสตราจารย์ เป็นผู้สอน เป็นผู้บริหารการศึกษา ช่วยสังคมทำประโยชน์เป็นอันมาก

ทรงวิจารณ์ หนังสือสำหรับเยาวชนในเมืองไทยก็น่าจะเป็นหนังสือประเภทที่ให้ความคิดและให้ตัวอย่างหรือแบบอย่างที่ดีอย่างนั้น[๑๕] อันนี้อาตมานึกขึ้นมาได้ก็เลยนำมากล่าวแทรกไว้เสียด้วย แต่รวมความก็คือว่า หลักที่ ๑ ได้แก่ รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาคน

---

[๑๕] **จากทาสสู่ความสำเร็จ** พิมพ์ครั้งแรกในคอลัมน์ "ช้างเขาดิน" , เสนาศึกษา เล่ม ๕๐ ตอน ๑ สิงหาคม - กันยายน ๒๕๒๖ *(มณีพลอยร้อยแสง, ๒๕๓๓, หน้า ๕๑๕ - ๕๑๗)*

เราจะต้องรู้จักเลือกบุคคลที่จะคบหา รู้จักเลือกบุคคลที่จะให้คำแนะนำหรือที่จะปรึกษา เรียกง่าย ๆ ว่ารู้จักคบคนและรู้จักแม้แต่คบหนังสือด้วย การคบคนนี้คบทางคำพูดของเขาที่ออกมาทางหนังสือก็มี คือ บางทีเราไม่ได้พบหน้าเขาเลย แต่คบกันในวาจาที่ออกมาทางหนังสือฉบับที่เราไปอ่าน เราอ่านหนังสือของใคร ก็ต้องถือว่าเรากำลังคบกับคนนั้นด้วยเหมือนกัน หนังสือที่เราอ่านนั้นก็จะเป็นมิตรของเรา ถ้าหนังสือดีก็เป็นกัลยาณมิตร ถ้าหนังสือชั่วก็เป็นปาปมิตร อันนี้เป็นเรื่องของการคบหา ตกลงรวมความก็คือ จะต้องรู้จักเลือกคบคนให้เป็น รู้จักเลือกหาแหล่งแห่งความรู้ความดีงามและแบบอย่างที่ดี

หลักข้อที่ว่ามานี้เป็นหลักของการพัฒนาที่สำคัญ พูดสั้นๆก็คือ *รู้จักแสวงหากัลยาณมิตร* เป็นประโยชน์ที่เราจะได้จากสังคม คนที่ทำอย่างนี้ได้นับว่าเป็นคนที่รู้จักถือเอาประโยชน์จากสังคม

อย่างไรก็ตาม เมื่อตนเองรู้จักถือเอาประโยชน์จากสังคมแล้ว ตนเองก็ต้องทำตนให้เป็นมิตรต่อสังคมด้วย คือ เมื่อเราเอาประโยชน์จากสังคมแล้ว เราก็ควรจะเอื้อประโยชน์แก่สังคม หรือบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย โดยทำตนให้เป็นกัลยาณมิตรของสังคมด้วยเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นหลักข้อที่ ๑ จึงมีความหมายซ้อนรวมกันอยู่ ๒ อย่าง คือ รู้จักเลือกคบหาคนที่เป็นกัลยาณมิตร พร้อมกับทำตนเป็นกัลยาณมิตรแก่บุคคลอื่นและสังคมด้วย ข้อนี้เป็นหลักที่หนึ่งเลยทีเดียว

สังคมของเราขณะนี้เป็นสังคมที่มีปัญหาเพราะขาดกัลยาณมิตร เรามีหนังสืออ่านที่ไม่เป็นประโยชน์บ้าง มีสื่อมวลชน มีรายการทีวีที่ไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งชักนำไปในทางหลงใหล เรียกได้ว่าไม่เป็นกัลยาณมิตรแต่เป็นบาปมิตร หลักข้อที่หนึ่งนี้มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาคนและมีความหมายเลยไปถึงการพัฒนาประเทศชาติ ทางพระท่านมีศัพท์ให้ เรียกว่า *กัลยาณมิตตตา* คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร พร้อมทั้งเป็นกัลยาณมิตร หรือ ความเป็นผู้มีและเป็นกัลยาณมิตร

๒. มีวินัยไว้เอื้อโอกาสที่จะพัฒนา

ประการที่ ๒ คือ **ความมีระเบียบวินัย** ทั้งวินัยในความเป็นอยู่ส่วนตัว และในการรักษาระเบียบของสังคม คนเราแต่ละคนนี่ชีวิตต้องมีระเบียบวินัย ต้องรู้จักจัดสรรระเบียบบ้าง ถ้าชีวิตไม่มีระเบียบก็จะวุ่นวายสับสน แม้แต่เวลาก็ไม่มีที่จะทำอะไร

ระเบียบวินัยมีไว้เพื่ออะไร วินัยนี้หลายคนบอกว่าคือความเป็นระเบียบเรียบร้อย เรียบร้อยแล้วก็ดี ก็จบ วินัยเพื่อให้เรียบร้อย และเพื่อจะให้เรียบร้อยนั่นเอง ก็เลยต้องกวดขันควบคุมตลอดจนถึงกับบังคับกันให้ทำตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ บางคนมองแค่นี้ว่า วินัยก็เพื่อให้สงบเรียบร้อย แต่เปล่าหรอก ความสงบเรียบร้อยไม่ใช่เป็นสิ่งที่จบในตัวของมันเอง คือไม่ใช่เป็นจุดหมายอยู่ในตัวมันเอง ถ้าอย่างนั้นก็ต้องถามว่า จะให้เรียบร้อยเพื่ออะไร

วินัยเพื่อให้เรียบร้อย และที่ให้เรียบร้อยนั้นก็เพื่อเอื้อโอกาสในการที่จะทำอะไรได้สะดวก บ้านเราลองมีของเกะกะเต็มไปหมดซิ เราจะทำอะไรได้สะดวกไหม จะเดินไปตรงนั้นก็กีด ตรงนี้ก็กีด แม้แต่เดินก็ยังไม่คล่อง แต่ถ้าเราจัดข้าวของให้เป็นระเบียบ จะเดินก็คล่อง จะหยิบของอะไรใช้ก็สะดวก จะอยู่ก็สบาย จะทำงานทำการอะไรก็ราบรื่นรวดเร็ว การมีวินัยนี้เป็นการจัดสรรโอกาสให้ทำอะไรได้สะดวก ช่วยให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปได้คล่องสบาย

ถ้าบ้านเมืองไม่สงบเรียบร้อย ตั้งแต่ความไม่สงบเรียบร้อยในแง่ที่คนเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไปไหนก็ไม่ปลอดภัย ไม่กล้าไป ก็เลยทำอะไรไม่ได้ งานการก็ไม่เดิน จนกระทั่งว่าไม่มีระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนน เป็นต้น อะไรๆก็ยุ่งไปหมด เสียงานเสียการ ทรัพย์สิน เวลาและแรงงานต้องสูญเปล่าไปมาก หรือแคบเข้ามาชีวิตส่วนตัวก็ไม่มีระเบียบ ที่ทางก็เกะกะรุงรัง วันเวลาก็สับสนไม่มีลำดับ แต่ละวันก็วุ่นวาย ในสภาพอย่างนี้ กิจกรรมต่างๆ ของชีวิตก็ตาม ของสังคมก็ตาม จะไม่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี กระบวนการพัฒนาชีวิตหรือ

กระบวนการพัฒนาของสังคมก็ตาม จะติดขัด ไม่คล่อง ไม่ได้ผลดี เช่น เพียงแค่แบ่งเวลาไม่เป็นเท่านั้น วันหนึ่งก็ทำอะไรไม่ได้เท่าไร

แต่ถ้ารู้จักจัดระเบียบโดย

(๑) จัดระเบียบในความเป็นอยู่ของตนเอง ในชีวิตส่วนตัว ให้มีขั้นตอนเป็นลำดับ

(๒) รักษาระเบียบวินัยของสังคมอย่างถูกต้องตามความมุ่งหมาย

พอมีวินัยอย่างนี้ โอกาสที่จะทำงานทำการก็มากขึ้นมาทันที กิจกรรมทุกอย่างก็ดำเนินไปได้โดยสะดวก การพัฒนาก้าวไปได้คล่องไวรวดเร็ว เช่น เพียงแค่จัดลำดับเวลาเป็น ช่องโอกาสก็เกิดขึ้น พอมีระเบียบชีวิตของตนเองก็มีเวลาทำงานมาก บางคนจัดเวลาไม่เป็น วันหนึ่งๆ ไม่มีเวลาที่จะทำงาน แต่อีกคนหนึ่งจัดเวลาเป็นกลับทำงานได้เยอะแยะ นี่คือความมีวินัย

วินัยไม่ได้เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เราไม่ได้สร้างความสงบเรียบร้อยขึ้นให้เป็นจุดหมาย การสร้างความสงบเรียบร้อยก็เพื่อเอื้อโอกาสในการทำสิ่งอื่นที่ดีงาม เพื่อสร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุขอื่นยิ่งขึ้นไป พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่องระเบียบวินัยก็เพราะเป็นตัวเอื้อโอกาสในการฝึกฝนพัฒนาชีวิตและสังคมอย่างสำคัญ

เมื่อเราอยู่ร่วมในสังคมด้วยดี โดยที่ความเป็นอยู่ของเราก็เป็นระเบียบด้วย และอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีระเบียบด้วย หมายความว่ามีระเบียบวินัยทั้งในชีวิตส่วนตัวและช่วยรักษา

ระเบียบ วินัยของสังคม ไม่ว่าจะเป็นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือกฎหมายบ้านเมือง ทำให้ไม่มีการเบียดเบียนกัน สังคมอยู่กันอย่างสงบเรียบร้อย เราก็พัฒนาบ้านเมืองได้สะดวก และพัฒนาชีวิตของตนเองคล่องสบายด้วย

วินัย คือ การจัดระเบียบและตัวระเบียบที่จัดวางไว้ คนไหนมีวินัยโดยประพฤติตามระเบียบ หรือตั้งอยู่ในระเบียบ ก็เรียกว่าคนมีศีล ขอให้แยกระหว่างวินัยและศีลให้ได้นะ การจัดระเบียบเป็นวินัย คนที่ตั้งอยู่ในวินัยเป็นผู้มีศีล ศีลเป็นคุณสมบัติของคน คนมีศีล ก็คือคนที่ตั้งอยู่ในวินัย หรือคนมีวินัย ฉะนั้น ศีล ก็คือ ความเป็นคนตั้งอยู่ในวินัย หรือความมีวินัยนั่นเอง

พระพุทธเจ้าตรัสย้ำความสำคัญของ*ศีล* คือความมีวินัยหรือการตั้งอยู่ในวินัยนี้ไว้ว่าเป็นเหมือนพื้นดิน หรือพื้นที่คนเหยียบยันในการที่จะทำงานทำการและทำกิจกรรมทุกอย่าง หมายความว่า คนจะทำอะไรก็ตาม ต้องมีพื้นที่รองรับตัว เป็นที่เหยียบที่ยัน จึงจะทำการนั้นๆ ได้ ถ้าไม่มีพื้นรองรับ ก็ทำไม่ได้ ศีลหรือการมีวินัยจึงเป็นตัวปูพื้นหรือเปิดช่องเตรียมโอกาสสำหรับผู้ที่จะพัฒนาตนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นพื้นฐานรองรับตัวรองรับสังคมก่อนที่จะก้าวไปทำอะไรต่อๆไป

๓. ก้าวหน้าด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์

ทีนี้ข้อที่ ๓ การที่จะพัฒนาได้ต้องมี**ความใฝ่รู้และใฝ่ดีงาม**ซึ่งแสดงออกมาเป็นความใฝ่แสวงหาความรู้ รักวิชา ชอบหาความจริงแท้ของเรื่องราวต่างๆ และใฝ่สร้างสรรค์ คือ อยากจะเห็นอะไรทุกอย่างอยู่ในสภาพที่ดีทั่วไปหมด อยากจะเห็นบ้านเมืองสะอาดเรียบร้อย อยากจะเห็นคนมีสุขภาพดี อยากไปหมด อยากอย่างนี้ท่านเรียกว่าใฝ่ดี เป็นฉันทะไม่ใช่ตัณหา

ถ้าเป็นตัณหาก็จะใฝ่สนองผัสสะตนเอง คือใฝ่สนองตา หู จมูก ลิ้น กาย ของตนเอง อยากจะบำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่ตื่นเต้น เอร็ดอร่อย อย่างนี้เรียกว่า ***ตัณหา*** แต่ถ้าอยากทำให้เกิดความรู้อยากจะให้เกิดความดีงามขึ้น อย่างนี้เรียกว่า ***ฉันทะ***

*อยาก*สองอย่างนี้แยกให้ได้ โดยเฉพาะคนไทยจะต้องระวังให้มาก เพราะมักจะแยกกันไม่ถูก พอบอกว่าอยาก ก็เป็นตัณหาไปหมด เลยกลายเป็นว่าคนชาวพุทธ "อยาก" ไม่ได้ ถ้าจะเป็นชาวพุทธที่ดี ปฏิบัติถูกต้อง ก็ต้องไม่อยาก ชาวพุทธที่*อยาก*จะเป็นชาวพุทธที่ดีก็เลยพยายามแสดงตัวว่าเป็นคนไม่มีความ*อยาก* ก็เลยทำตัวหงอก๋อ เมื่อถือว่าเป็นคนดีต้องไม่อยากอะไรเลย ก็เลยทำอะไรไม่ได้เลย

ทางพระท่านแยกไว้ว่ามี*อยาก* ๒ อย่าง อยากที่ ๑ เรียกว่า **ตัณหา** หมายถึงอยากที่จะสนองความต้องการในการบำรุงบำเรอปรนเปรอตน อยากที่ ๒ เรียกว่า **ฉันทะ** คือความใฝ่รู้ใฝ่แสวงความดีงามใฝ่สร้างสรรค์ การอยากแสวงหาความรู้เพราะต้องการเข้าถึงความจริงหรือเข้าถึงสัจจธรรมก็ดี อยากสร้างสรรค์เพราะต้องการทำความดีงามให้เกิดขึ้นก็ดี อย่างนี้ท่านไม่ห้าม แต่ตรงข้ามเป็นสมบัติสำคัญที่ท่านเน้นว่าต้องมีด้วยซ้ำ เพราะเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นในกระบวนการพัฒนา

ความอยากประเภทฉันทะนี้เป็นข้อที่ ๓ เป็นแรงจูงใจที่จะพาให้คนพัฒนาตนเองและสังคมไปได้ และก็ปรากฏว่าสมเด็จพระเทพฯ ทรงเน้นคุณสมบัติข้อนี้มาก ถ้าอ่านพระนิพนธ์จะพบเรื่องที่ทรงเน้นให้นักศึกษาใฝ่แสวงหาความรู้ และให้เรียนโดยมุ่งที่จะไปสร้างสรรค์ความดีงามทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งทรงย้ำบ่อยๆ ตรงตามคติในทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่า ฉันทะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เรามีแรงที่จะก้าวไปในการพัฒนาตนเองและพัฒนาประเทศชาติ

๔. มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ

ต่อไปข้อที่ ๔ **ความมีจิตสำนึกที่จะฝึกฝนพัฒนาตนให้สมบูรณ์** คือต้องมีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะเอาความถนัดความสามารถของตนออกมาใช้ประโยชน์ให้เต็มที่ และพยายามฝึกฝนปรับปรุงตนให้ดียิ่งขึ้นตลอดเวลา

คนเราแต่ละคนมักจะมีดีของตนเอง แต่ไม่รู้ตัวว่ามีดี และบางทีดูถูกตัวเอง ถึงกับพระพุทธเจ้าทรงตักเตือนว่า

กลฺยาณํ วต โภ สกฺขิ อตฺตานํ อติมญฺญสิ.

"เธอก็ทำความดีได้ ไฉนจึงหมิ่นตัวเองเสีย" หรือว่า "ท่านเอย ท่านก็สามารถทำดีได้ ไยจึงมาดูหมิ่นตัวเองเสีย"

คนจำนวนมากท้อใจ นึกว่าตนเองไม่มีความสามารถ ก็เลยหยุดอยู่นิ่งเฉย บางทีก็ปล่อยตัวให้หลงไปในทางที่ผิด พร่าเวลาให้สูญเปล่า แต่คนที่รู้จักพัฒนาศักยภาพของตนเอง แม้แต่เหลือแขนข้างเดียวก็ฝึกตัวให้ทำการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ได้ เรียนหนังสือได้ ทำงานอาชีพได้ บางทีเก่งกว่าคนมี ๒ แขนเสียอีก บางคนไม่มีขา ไม่ท้อใจ ไม่สิ้นหวัง ก็ยังพัฒนาตัวเองให้ทำอะไรต่ออะไรได้ เพราะฉะนั้น จึงไม่ต้องไปท้อแท้ใจ พระพุทธศาสนาได้ให้หลักอันนี้ไว้แล้ว ขอให้ตั้งใจมุ่งมั่นเอาความถนัดความสามารถของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เรียกว่าพัฒนาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เต็มที่ หรือพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ต้องนึกว่าแต่ละคนมีดีของตนแต่ก็ถ่อมตนเอาไว้

เราต้องมองว่า "มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนา" หลักนี้สำคัญมาก เรามักจะพูดกันว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสว่าอย่างนั้น

มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐจริงหรือ เรื่องนี้มีเงื่อนไข หลักพระพุทธศาสนาบอกว่า*มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก* หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนาตน ไม่ใช่ประเสริฐขึ้นมาเฉยๆ ถ้าไม่ได้ฝึกฝนตนแล้วมนุษย์อาจจะแย่กว่าสัตว์หลายจำพวก จุดเด่นของมนุษย์ คือมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนขึ้นไปได้อย่างสูงสุด

นอกจากพยายามนำเอาดีของตนออกมาใช้แล้ว ก็ต้องพยายามฝึกฝนตนเองให้ดีหรือพัฒนาคุณสมบัติของตนให้แก่กล้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอ จิตสำนึกในการฝึกฝนพัฒนาตนจะทำให้เราหมั่นตรวจสอบตนเอง แก้ไขปรับปรุงชีวิตและการงานของตัวให้ดียิ่งขึ้น เช่น เมื่อทำการงานใด ก็ทำงานนั้นให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมทุกครั้ง ทั้งโดยวิธีการที่ดียิ่งขึ้น และโดยความได้ผลมากหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เมื่อสำนึกว่า เราเป็นมนุษย์ที่จะเป็นสัตว์ประเสริฐได้ด้วยการฝึก เรายังจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนต่อไป ก็ทำให้มีความสุภาพถ่อมตน และเมื่อระลึกว่า เราเป็นคนซึ่งเป็นสัตว์มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้สูงสุด จะต้องพัฒนาตนให้เต็มที่ ก็จะตั้งใจมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ เมื่อมีจิตสำนึกและระลึกไว้อย่างนี้ ทั้งที่ตนมีดีแต่ก็จะเป็นผู้ที่สุภาพถ่อมตนเสมอและพัฒนาตนเรื่อยไป

๕. ปรับทัศนะให้ตรงตามหลักการแห่งเหตุผล

ต่อไปประการที่ ๕ **ความมีทัศนคติและค่านิยมที่ดีงาม** ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิต และไม่เสียหายต่อสังคม ในเรื่องของทัศนคติและค่านิยมนี้ เราจะพูดกันบ่อยๆ ถึงทัศนคติเกี่ยวกับการงานที่สุจริต บางทีมีการดูถูกงานว่างานนี้ต่ำ งานนั้นไม่มีเกียรติ ทั้งๆ ที่เป็นงานสุจริตก็ไม่อยากทำ ทำให้เสียโอกาสในการที่จะพัฒนาชีวิตและประเทศชาติ หรืออย่างสังคมบางแห่งที่ไม่รู้จักคุณค่าของการประหยัด ประชาชนก็มีค่านิยมในทางฟุ้งเฟ้อหรูหราเป็นสภาพ

อย่างหนึ่งที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนา อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ค่านิยมในการพัฒนาอุตสาหกรรม มีคำกล่าวว่า ถ้าอยากจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมประชาชนต้องมีค่านิยมผลิต ไม่ใช่เป็นผู้ที่มีค่านิยมบริโภค ถ้ามองดูตามตัวอย่างนี้จะเห็นว่า ค่านิยมที่ผิดต่างๆ ซึ่งจะต้องแก้ไขกัน ยังมีอยู่มากในสังคมของเรา

ค่านิยมอย่างหนึ่งที่สำคัญมากในขั้นพื้นฐาน คือ ค่านิยมแห่งความเป็นคนมีเหตุผล ซึ่งพ่วงมาด้วยกันกับทัศนคติที่มองอะไรอย่างมีเหตุมีผล หรือ ทัศนคติแห่งการมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย

ศรัทธาหรือความเชื่อในขั้นรากฐานของพระพุทธศาสนา ที่เรียกได้ว่าเป็นพุทธทัศน์ คือการถือหลักการแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย หลักไตรลักษณ์ก็ดี หลักปฏิจจสมุปบาทก็ดี ไปรวมกันที่นี่ คือ การที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ทัศนคติพื้นฐานของพระพุทธศาสนา คือการมองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย และค่านิยมพื้นฐาน ก็คือการถือหลักการแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ทัศนคติแห่งการมองตามเหตุปัจจัยนี้ ที่เป็นเบื้องต้นหรือเริ่มแรกที่สุด ซึ่งควรจะปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา ก็คือ ท่าทีต่อประสบการณ์ทั้งหลาย ที่เรียกว่าท่าทีแห่งการเรียนรู้ คือ การรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ทุกอย่างในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้ ไม่รับรู้ในลักษณะที่เป็นเพียงปฏิกิริยาชอบและชังหรือชอบใจและไม่ชอบใจ

พูดง่ายๆ ว่ามองทุกสิ่งเป็นการเรียนรู้ ไม่ติดอยู่แค่ชอบหรือชัง เมื่อมีท่าทีแห่งการเรียนรู้ ก็ทำให้มีการฝึกความคิดพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งทั้งหลาย มีการพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา

ในการพัฒนาชีวิตและพัฒนาสังคมนั้น เราจะต้องพัฒนาทัศนคติและค่านิยมที่เป็นไปในแนวทางของเหตุผล หรือการมองตามเหตุปัจจัยนี้ขึ้นมา ประชาชนจะได้เพียรพยายามใช้สติปัญญาของตนศึกษาให้รู้เหตุผลของสิ่งต่างๆ และพยายามใช้เรี่ยวแรงของตนแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งที่ต้องการตามแนวทางของเหตุผล ไม่มัวหวังพึ่งปัจจัยภายนอกมาช่วยดลบันดาลหรือนอนรอคอยโชคชะตา

๖. มีสติกระตือรือร้นตื่นตัวทุกเวลา

ต่อไปขอเลยไปสู่ ข้อ ๖ คือ **ความกระตือรือร้นเร่งขวนขวาย**ไม่นิ่งเฉยเฉื่อยชา ในเมืองไทยนี้บางทีก็มีแนวโน้มของความเข้าใจและการปฏิบัติที่ผิดพลาด เช่นมองเห็นคนที่เข้าทางพระเป็นคนเฉื่อยชา แต่ก่อนนี้สังคมไทยสมัยใหม่เคยเอาคำว่า *สมณะ* ไปใช้ เรียกคนที่เฉื่อยไม่เอาเรื่องเอาราวนิ่งเฉย ซึ่งไม่เข้าเรื่องกัน

ที่จริงการเฉยนั้นท่านก็ให้ระวัง ท่านแบ่งไว้ว่าเฉยมี ๒ อย่าง เฉยอย่างหนึ่งเรียกว่า "เฉยโดยรู้" พวกนี้เฉยคอยดูท่าที ได้ท่าเมื่อไรเอา เฉยอีกแบบคือเฉยโง่ไม่รู้เรื่อง พระพุทธ

ศาสนาบอกว่า ถ้าเฉยไม่รู้เรื่องหรือเฉยโง่ก็เป็นอัญญาณุเบกขา เป็นพวกอกุศลไปเลย ส่วนที่เฉยที่ดีคือเฉยด้วยปัญญา

ทำไมในพรหมวิหารท่านจึงเอาอุเบกขาเป็นข้อ ๔ เอาไว้สุดท้ายก็เพราะมันใหญ่ที่สุด ยากที่สุด ต้องใช้ปัญญา คนที่ไม่ใช้ปัญญาจะอุเบกขาไม่ถูก ไม่รู้ว่าเมื่อไรควรเฉยเมื่อไรไม่ควรเฉย การที่เฉยนั้นเป็นการวางท่าทีเฉย ไม่ใช่เฉยเรื่อยเปื่อย แต่เฉยดู

อุเบกขานั้นตัวมันเองแปลว่าคอยดู คือตามมองอยู่ตลอดเวลาทีเดียว เหมือนกับพ่อแม่ที่หัดให้เด็กรับผิดชอบตัวเอง เช่นให้เด็กหัดเดิน ที่เรียกว่าตั้งไข่ ถ้าพ่อแม่จะคอยโอ๋อยู่เรื่อยบอกว่ารักลูกมากกลัวลูกจะลำบาก เอาแต่จะอุ้มไว้ เด็กก็เดินไม่เป็นสักที อย่างนั้น เรียกว่าใช้เมตตาผิด ตอนนั้นต้องอุเบกขาคือรู้จักวางเฉย แต่ไม่ใช่เฉยไม่เอาเรื่อง เป็นการเฉยดูโดยพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาได้ทันที พอเด็กจะล้ม ต้องการความช่วยเหลือเมื่อไรก็เข้าไปช่วย อย่างนี้จึงเป็นอุเบกขาที่แท้ ถูกต้อง

อุเบกขาช่วยให้เกิดการพัฒนา ถ้าลูกไม่รู้จักรับผิดชอบตัวเองเพราะพ่อแม่โอ๋อยู่ตลอดเวลาแล้ว เด็กจะไม่พัฒนา เรียกว่าเลี้ยงลูกไม่เป็น พ่อแม่ที่จะเลี้ยงลูกให้พัฒนาได้ต้องอุเบกขาเป็น อันนี้ก็เลยแทรกเข้ามา เรื่องเฉย ไม่ค่อยเกี่ยวกันเท่าไรเลย ขอผ่านไป

ทีนี้พูดถึงเรื่องเร่งรัดตัวเอง คือกระตือรือร้น ไม่อยู่นิ่งเฉย ไม่เฉื่อยชา ไม่เฉื่อยแฉะ เช่นเร่งรัดปรับปรุงตนเองในการทำหน้าที่การงาน ในการพัฒนานั้นเราต้องกระตือรือร้น

ขวนขวายอยู่เสมออยู่นิ่งไม่ได้ มีกิจมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติก็ต้องเร่งรัดทำไป เพราะว่าสิ่งทั้งหลายไม่แน่นอน ธรรมดาสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง มีการเปลี่ยนแปลง เกิดแล้วก็ดับ เพราะฉะนั้นเราจะมัวรออยู่ไม่ได้ เราจะต้องทำงานแข่งกับความเปลี่ยนแปลง

แต่การที่เราจะแข่งกับความเปลี่ยนแปลงนั้น ที่จริงจะต้องหมายถึงการที่เราเข้าไปมีส่วนร่วมจัดสรรความเปลี่ยนแปลงนั้นทีเดียว โดยหันเบนให้มันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีที่สุด เป็นประโยชน์ที่สุด การที่เราจะจัดสรรหันเหความเปลี่ยนแปลงได้ เราก็ต้องศึกษาความเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึงการศึกษาเหตุปัจจัยของความเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะว่าการที่สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปนั้นมันไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเลื่อนลอย แต่มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น ถ้าคนฉลาด ไม่มองแค่การเปลี่ยนแปลงแต่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงนั้นว่าเกิดจากเหตุปัจจัยอะไร เมื่อรู้แล้วก็จะสามารถเข้าไปจัดสรรเหตุปัจจัยแห่งความเปลี่ยนแปลงได้ เรียกว่ารู้จักจัดเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงเป็น และสามารถนำหรือหันเหการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์

อีกประการหนึ่ง เพราะว่าสิ่งทั้งหลายนั้นเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่รอใคร การที่จะศึกษาเหตุปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงและเข้าไปร่วมจัดสรรหันเบนเหตุปัจจัยเหล่านั้นจึงต้องเร่งทำเร่งปฏิบัติ อย่างที่เรียกว่าแข่งกับความเปลี่ยนแปลงนั้นเอง เพราะฉะนั้น หลักการนี้จึงรวมอยู่ด้วยกันในความกระตือรือร้นไม่ประมาทและเห็นคุณค่าของกาลเวลา

คนที่กระตือรือร้นนั้น เมื่อสำนึกในความเปลี่ยนแปลงก็ต้องเห็นคุณค่าของกาลเวลา เมื่อเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายก็ผ่านไปด้วย พร้อมกับความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่ง คือความเสื่อมโทรมของชีวิตของเรา ฉะนั้นเราจะมัวรออยู่ไม่ได้ ต้องเร่งรัดตัวเราเอง เพราะเวลา วารี และวัยของชีวิตนี้ไม่เคยที่จะคอยท่าใคร

ว่าโดยรวบรัด สาระของหลักการข้อนี้ก็คือ

ในเมื่อสิ่งทั้งหลายจะต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างแน่นอนอยู่แล้ว เราก็ควรหาทางจัดการให้มันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีที่สุด

ในเมื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย เราก็ควรศึกษาสืบค้นให้รู้เหตุปัจจัยของมัน แล้วเข้าไปจัดทำและจัดสรรเหตุปัจจัยเหล่านั้น เพื่อให้ความเปลี่ยนแปลงที่ดีที่สุดนั้นเป็นผลสำเร็จ

และในเมื่อความเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยเหล่านั้นดำเนินไปอยู่ตลอดเวลาไม่รอใคร การกระทำต่อเหตุปัจจัยเหล่านั้น ไม่ว่าจะในลักษณะที่เป็นการป้องกัน แก้ไข หรือปรับปรุงก็ตาม ก็ย่อมเป็นกิจที่จะต้องเร่งรัดปฏิบัติด้วยความไม่ประมาท

ตกลงจึงมีหลักข้อที่ ๖ นี้ คือ**การกระตือรือร้นเร่งขวนขวายไม่ประมาท**นั่นเอง

๗. แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด

ทีนี้ก็มาถึงข้อสุดท้ายคือข้อที่ ๗ ซึ่งเป็นข้อที่สำคัญมาก เป็นแกนกลางที่คุมทั้งหมด

เมื่อกี้นี้บอกว่าต้องมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ถัดจากมองตามเหตุปัจจัย พร้อมทั้งเชื่อมั่นในหลักการแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยแล้ว ก็จะต้องพินิจพิจารณาคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัยต่อไปด้วย ตอนนี้แหละที่สำคัญคือ **ความรู้จักคิดพิจารณา** ทางพระเรียกว่า *โยนิโสมนสิการ* สมัยใหม่เขาชอบใช้คำว่า **คิดเป็น** ต้องคิดเป็นคือรู้จักคิดรู้จักพิจารณา

รู้จักสืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งต่าง ๆ รู้จักวิเคราะห์แยกแยะสิ่งทั้งหลายให้เห็นองค์ประกอบและเหตุปัจจัยที่อยู่ข้างในและเบื้องหลัง ตลอดจนรู้จักคิดแก้ปัญหาและคิดสร้างสรรค์ โดยคิดเอาสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ตามเหตุปัจจัยมาประกอบปรุงแต่งสร้างสรรค์ใหม่ได้

ข้อ ๗ นี้เป็นหลักใหญ่ และสำคัญยิ่ง แต่พูดไว้ในที่นี้น้อยที่สุด เพราะไม่มีเวลาเหลือและได้พูดไว้มากแล้วที่อื่น

โยนิโสมนสิการนั้น สำหรับใช้กับเรื่องราวและเหตุการณ์ทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่ประสบการณ์ที่รับรู้เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ทุกขณะ แต่ในที่นี้จะพูดเน้นเฉพาะในการปฏิบัติต่อสังคม

คนเรานั้นอยู่ในสังคม สังคมและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางสังคมมีอิทธิพลที่จะปรุงแต่งหล่อหลอมบุคคลเป็นอย่างมาก และอิทธิพลนั้นก็มีทั้งในทางที่ดีและในทางที่ร้าย โยนิโสมนสิการคือ ความรู้จักคิดพิจารณา หรือความคิดเป็นนี้ นอกจากจะช่วยให้เรารู้จักเลือก โดยแยกออกได้ว่า อันไหนเป็นอิทธิพลที่ดี เป็นกัลยาณมิตรควรคบหา อันไหนเป็นอิทธิพลที่ร้าย เป็นบาปมิตรควรหลีกเว้นแล้ว ยังทำให้เราสามารถสำเหนียกหรือกำหนดจับเอาคุณค่าจากอิทธิพลที่ดีนั้น มาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุดด้วย

ยิ่งกว่านั้น โยนิโสมนสิการ ทำให้เรามีเครื่องคุ้มครองป้องกันตัวจากสิ่งแวดล้อมที่ชั่วร้ายหรือบาปมิตร ไม่ให้มันมีอิทธิพลครอบงำหรือปรุงแต่งหล่อหลอมเราได้ และยิ่งกว่านั้น

ไปอีก ถ้าเรามีโยนิโสมนสิการแก่กล้า ก็จะทำได้ถึงขั้นที่สามารถสำเหนียก เรียนรู้ กำหนดจับเอาแง่ด้านที่เป็นประโยชน์ได้แม้แต่จากบุคคลหรือสิ่งที่เป็นบาปมิตร

ข้อที่สำคัญที่สุดก็คือ โยนิโสมนสิการ ทำให้เราพลิกตัวกลับจากการเป็นผู้ถูกกระทำโดยสังคมและสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นผู้กระทำต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม หมายความว่าแทนที่จะถูกปรุงแต่งหล่อหลอมโดยอิทธิพลของปัจจัยทางสังคม ถ้าเรามีโยนิโสมนสิการ เราจะสามารถมองเห็นจุดเห็นแง่ที่จะนำปัจจัยทางสังคมนั้นไม่ว่าจะดีหรือร้ายก็ตาม เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ทั้งสิ้น ความหลุดพ้นจากอิทธิพลของสังคม และการที่บุคคลจะเป็นผู้นำ หรือเป็นผู้เปลี่ยนแปลง หรือปรุงแต่งสร้างสรรค์สังคม จึงเป็นไปได้ด้วยโยนิโสมนสิการนี้

ดังนั้น ในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารมีความสำคัญยิ่ง และสื่อมวลชนมีอิทธิพลกว้างขวางมากมาย นอกจากจะต้องตั้งใจเลือกหากัลยาณมิตรอย่างจริงจังแล้ว จะต้องใช้โยนิโสมนสิการอย่างหนักในการรับข้อมูลข่าวสาร และในการปฏิบัติต่อสิ่งที่มากับสื่อมวลชนทั้งหลาย โยนิโสมนสิการเป็นอาวุธ หรือเป็นอุปกรณ์ประจำตัวที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ในยุคข่าวสารข้อมูลที่จะช่วยให้เขาอยู่รอดปลอดภัย มีสวัสดิภาพ ลุถึงอิสรภาพ และสร้างสันติสุขได้สำเร็จ

ท่านว่าข้อ ๗ คือ โยนิโสมนสิการนี้ประสานกับข้อ ๑ ข้อ ๑ คือเราต้องคบหากัลยาณมิตร กัลยาณมิตรนั้นคอยเข้ามาช่วยเหลือเราหรือเรามีที่จะไปปรึกษา ถ้าใครยังคิดไม่เป็น คนนั้นก็ยังพึ่งตนเองไม่ได้ เพราะยังไม่พบวิถีทางหรือคำตอบที่ถูกต้อง ยังแก้ปัญหาไม่ได้

ยังเดินไม่ถูกทาง จึงยังต้องหากัลยาณมิตร แต่ถ้าเราคิดเป็นเมื่อไรได้พบวิถีทางหรือคำตอบที่ถูกต้อง แก้ปัญหาได้ลุล่วง เราก็ไม่ต้องพึ่งกัลยาณมิตร เรื่องก็จบ ฉะนั้น จุดหมายของการคบหากัลยาณมิตรนั้นจึงอยู่ที่ข้อสุดท้าย คือคิดเป็นนี้ และการช่วยเหลือที่ดีที่สุดสำคัญที่สุดของกัลยาณมิตร ก็คือการช่วยให้เจ้าตัวคนนั้นคิดได้และคิดเป็น เมื่อไรคิดเป็นแล้ว เมื่อนั้นพึ่งตนเองได้ ก็จบกระบวนการพัฒนาบุคคล

ตอนแรก เมื่อเริ่มพัฒนาหรือเริ่มการศึกษา จุดเน้นหนักอยู่ที่มีความกัลยาณมิตร คือเรามีกัลยาณมิตร คอยคบหาพึ่งพากัลยาณมิตร และกัลยาณมิตรนั้นก็ช่วยแนะนำให้ความรู้และคุณธรรม ชักจูงกระตุ้นเตือนให้เรารู้จักคิด รู้จักพิจารณา พัฒนาปัญญาให้แก่กล้าขึ้น ตอนนี้ เราอาศัยผู้อื่นเป็นกัลยาณมิตรให้ตัวเรามากหน่อย โดยที่เรายังเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ผู้อื่นได้น้อย แต่เมื่อเราคิดเป็นเอง พัฒนาปัญญาได้มากขึ้นๆ เราก็อาศัยผู้อื่นเป็นกัลยาณมิตรให้เราน้อยลงๆ พร้อมกับที่เราสามารถเป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้อื่นได้มากๆขึ้น จนในที่สุดเมื่อได้พัฒนาตนเต็มที่สมบูรณ์แล้วเราก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ผู้อื่นและแก่สังคมได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น ในตอนจบท้ายของการศึกษาหรือการพัฒนา ก็เปลี่ยนจุดเน้นหนักจากความมีกัลยาณมิตรมาสู่ความเป็นกัลยาณมิตรโดยที่ความรู้จักคิด หรือโยนิโสมนสิการเป็นตัวเชื่อมกลางที่จะนำจากความมีกัลยาณมิตรไปสู่ความเป็นกัลยาณมิตรดังกล่าวนั้น

จะเห็นว่า ข้อ ๑ คือ ความมีกัลยาณมิตร โยงเราไปหาข้อ ๗ คือ ความรู้จักคิด หรือโยนิโสมนสิการ เสร็จแล้วข้อ ๗ ก็โยงเรากลับมาหาข้อ ๑ ใหม่ ในความหมายว่า ความเป็นกัลยาณมิตร ดังนั้นในกระบวนการศึกษาหรือพัฒนาดังกล่าวนี้ เรายิ่งมีกัลยาณมิตรก็ยิ่งคิดเป็นมีปัญญาและคุณธรรมมากขึ้น ยิ่งคิดเป็น มีปัญญาและคุณธรรมมากขึ้น ก็ยิ่งเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ผู้อื่นและสังคมได้มากยิ่งขึ้น บุคคลจึงมีความสัมพันธ์ที่เอื้อเกื้อกูลกับสังคมโดยตลอด การถือเอาประโยชน์จากสังคมเป็นไปอย่างสมดุลกับการเอื้ออำนวยประโยชน์แก่สังคม ยิ่งพัฒนาก็ยิ่งสามารถกลั่นกรองประโยชน์จากสังคมได้มาก พัฒนาตนได้มากขึ้น และยิ่งพัฒนาตนมากขึ้นก็ยิ่งช่วยพัฒนาสังคมได้มากขึ้น

ข้อ ๑ นำเราไปหาข้อ ๗ แล้วข้อ ๗ ก็นำเรากลับมาหาข้อ ๑ กลับมาตั้งต้นใหม่ให้เราทำหน้าที่ของข้อ ๑ นั้นให้แก่ผู้อื่นต่อๆยิ่งๆขึ้นไป การพัฒนาตนของเรานอกจากเพื่อให้ชีวิตเราดีงามพึ่งตนได้สมบูรณ์แล้ว ก็มีความหมายพร้อมกันด้วยว่าเพื่อจะได้สามารถช่วยผู้อื่นและสังคมให้พัฒนาอย่างนั้นด้วย

แต่ท่านให้มีทั้ง ๗ ข้อ ข้อต้น กับข้อสุดท้ายนี้สำคัญ คุมหัวคุมท้าย ข้อแรกว่ามีกัลยาณมิตร รู้จักคบหาคนดี เลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี และทำตนให้เป็นกัลยาณมิตรแก่ผู้อื่นและสังคม บรรจบกับข้อสุดท้ายว่า รู้จักคิดพิจารณาแก้ปัญหาได้พึ่งตนเองเป็น ส่วนอีก ๕ ตัวในระหว่างนี้ก็มาช่วยเสริมให้เป็นกระบวน การที่จะดำเนินการพัฒนาไปได้

ด้วยดี ถ้าพลเมืองไทยมีคุณสมบัติเจ็ดประการนี้แล้ว รับรองว่าประเทศไทยพัฒนาได้แน่นอน และพัฒนาอย่างดีเลิศด้วย

ตกลงว่า ส่วนตัวเรามีคุณสมบัติ ๗ ประการนี้ ต่อจากนั้นในการปฏิบัติต่อกันก็มีพรหมวิหาร ๔ อยู่ข้างใน เป็นพื้นใจ แล้วแสดงออกมาภายนอกเป็นปฏิบัติการทางสังคมด้วยสังคหวัตถุ ๔ ถ้าได้อย่างนี้การพัฒนาประเทศชาติก็ดำเนินไปได้อย่างมีสันติสุขในสังคมด้วย และสังคมก็จะมีสภาพที่เอื้อหรือเกื้อกูลต่อการพัฒนาเติบโตของทุก ๆ คน

คำเชิญชวนให้ฉลองอย่างแท้
ที่เป็นประโยชน์ยั่งยืน

อาตมานำเอาหลักธรรมทั้งสามหมวดมากล่าวในที่นี้ก็เพื่อให้เห็นว่า การที่สมเด็จพระเทพฯ ทรงบำเพ็ญพระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ด้วยการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองในด้านต่างๆนั้น ก็อยู่ในหลักการที่กล่าวมานี้ และมาขอให้ช่วยกันคิดพิจารณาว่าเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่ ใช่หรือเปล่า และทรงมีพระคุณสมบัติตามที่กล่าวมานี้ใช่หรือไม่ ถ้าหากว่าใช่ก็ขอให้เราเอาหลักเหล่านี้มาเผยแพร่บอกกล่าวกัน จะได้นำไปช่วยกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลเป็นการฉลองที่แท้จริงดังที่กล่าวมาข้างต้น

ถ้าเราฉลองกันเพียงแค่แสดงให้เห็นความจงรักภักดี แต่ไม่รู้ว่าจงรักภักดีเพราะอะไร ในเรื่องอะไร ไม่รู้ว่าพระคุณความดีของพระองค์มีอะไรบ้าง การฉลองนั้นก็ไม่มีปัญญาเท่าที่ควร คือว่าเราไม่ฉลาดพอที่จะทำการฉลองให้ได้ผลดีนั่นเอง เพราะฉะนั้นเราจะต้องเห็นเหตุผลต่างๆ ให้ชัด เพื่อจะได้ทำการฉลองที่แท้จริงเป็นปฏิบัติบูชา

อาตมาก็ได้กล่าวมามากมายแล้ว เป็นอันว่าเรื่องทั้งหมดที่กล่าวมานี้ถือเป็นการร่วมเฉลิมฉลอง พระชนมายุ ๓ รอบของสมเด็จพระเทพฯ ดังที่การปาฐกถาครั้งนี้ ก็เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งแห่งการเฉลิมฉลองนั้น

ขอย้ำความที่อาตมาได้กล่าวแล้วว่า การที่ฉลองให้ได้ผลจริงๆ นั้นต้องทำเป็นปฏิบัติบูชา โดยศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถ่องแท้ถึงพระคุณความดีของพระองค์ แล้วช่วยกันเผยแพร่พระคุณความดีนั้น และพากันยึดถือปฏิบัติตาม จึงจะเป็นการฉลองที่มีผลสืบเนื่องต่อไปตลอดกาลอันยาวนาน อย่างน้อยหลักพรหมวิหาร ๔ และหลักสังควัตถุ ๔ พร้อมทั้งหลัก ๗ ประการที่กล่าวมานี้ก็เป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะพัฒนาคนให้ไปช่วยกันพัฒนาสังคมประเทศชาติได้

รุ่งอรุณของการศึกษา เพื่อการพัฒนาที่สมบูรณ์

หลัก ๗ ประการที่กล่าวมาเป็นหมวดสุดท้ายนี้ เรียกง่ายๆ ว่าเป็นหลัก **"รุ่งอรุณของการศึกษา"** พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า เมื่อทำหลัก ๗ ประการให้ปรากฏแล้วอริยมรรคก็จะเกิดขึ้นตามมาเองอย่างแน่นอน โดยไม่ต้องไปหวังไปอ้อนวอน อริยมรรคก็คือวิถีชีวิตที่ดีงาม หรือชีวิตที่ดีนั่นเอง หมายถึงชีวิตของผู้มีการศึกษา เปรียบเหมือนกับว่า เมื่อแสงเงินแสงทองปรากฏขึ้นในท้องฟ้าแล้วดวงอาทิตย์ก็จะอุทัยอย่างแน่นอน พระองค์ตรัสไว้อย่างนี้ และนี่เป็นคำรับประกันของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น ถ้าคุณสมบัติ ๗ ประการนี้มาแล้ว มรรคก็มาด้วยแน่และการศึกษาก็เกิดขึ้น

ในเมืองไทยเราเน้นแต่มรรคซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติ ในพุทธศาสนานั้นมรรคมีองค์ ๘ เป็นหลักธรรมสำคัญ เราก็พูดแต่เรื่องมรรคมีองค์ ๘ นั่นแหละ เราไม่พูดกันเลยถึงคำถามว่าก่อนจะเข้ามาถึงมรรค อะไรจะนำเข้าสู่มรรค ที่จริงพระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้วว่า เมื่อทำอย่างใดอย่างหนึ่งในหลัก ๗ ประการนี้แต่ละอย่างๆ ให้เป็นคุณสมบัติปรากฏขึ้นมาแล้ว การศึกษาก็เกิดขึ้นและอริยมรรคก็จะตามมาเอง เพราะการทำให้คุณสมบัติเหล่านี้เกิดขึ้นก็คือการศึกษา และการศึกษาก็คือการพัฒนาชีวิตให้ก้าวไปในวิถีดำเนินที่ถูกต้อง กล่าวคือมรรค จึงต้องขอให้สนใจองค์ประกอบเหล่านี้ที่นำเข้าสู่มรรคด้วย นี่คือ *องค์ประกอบก่อนมรรค* ที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า *บุพนิมิตแห่งมรรค*

เราจะต้องไม่สนใจแต่เพียงตัวมรรค แต่เราจะต้องสนใจตัวประกอบที่นำเข้าสู่มรรคและนำให้เจริญงอกงามต่อไปในมรรคด้วย ตัวมรรคมี ๘ ตัว ก่อนมรรคมี ๗ และหลักองค์ประกอบก่อนมรรค ๗ ประการที่จะนำไปสู่มรรคและนำให้ก้าวหน้าไปในมรรคนี้ ขอให้เรียกว่า **รุ่งอรุณแห่งการศึกษา หรือ แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม**

เมื่อแสงเงินแสงทองส่องมาแล้ว ชีวิตที่ดีงามก็ตามมา ได้แก่ดวงอาทิตย์อุทัยแล้วแสงสว่างก็ปรากฏ มองเห็นชัดเจน ทำให้เดินแน่วไปข้างหน้าอย่างถูกทาง ไม่ตกหลุมตกบ่อให้เข้ารกเข้าพงอย่างแน่นอน หลัก ๗ ประการนี้ ลืมไปไม่ได้บอกคำบาลี เพราะฉะนั้นจะขอเวลาอีกนิดหนึ่งก่อนจบ เพื่อโยมจะได้ไม่พลาดจากประโยชน์ที่ควรจะได้ หลักหรือธรรมหรือคุณสมบัติ ๗ ประการนี้ขอบอกชื่อในภาษาบาลีให้ดังนี้

ข้อที่ ๑ ***กัลยาณมิตตตา*** ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร และความเป็นกัลยาณมิตร โดยเฉพาะการรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี

ข้อที่ ๒ ***สีลสัมปทา*** ความถึงพร้อมด้วยศีล โดยตั้งอยู่ในวินัย มีระเบียบทั้งในชีวิตส่วนตัวและในการอยู่ร่วมสังคม ซึ่งเป็นการเตรียมช่องโอกาสให้พร้อมในการที่จะพัฒนา

ข้อที่ ๓ ***ฉันทสัมปทา*** ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ คือความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ก้าวไปในกระบวนการพัฒนา

ข้อที่ ๔ ***อัตตสัมปทา*** การทำตนให้ถึงพร้อม คือความตั้งใจมุ่งมั่นเอาความถนัดความสามารถของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ด้วยการพัฒนาศักยภาพให้เต็มที่ ทำตนที่เป็นมนุษย์ให้เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก

คำว่าอัตตสัมปทานี้แทบจะไม่เคยได้ยินใครพูดถึงกันเลย ทั้งที่มีในพระไตรปิฎกเล่ม ๑๙ ตรัสไว้ถึง ๖ ครั้ง[๑]

ข้อที่ ๕ ***ทิฏฐิสัมปทา*** ความถึงพร้อมด้วยทิฐิ คือเชื่อถือในหลักการและมีค่านิยมพร้อมทั้งทัศนคติต่างๆ ที่ดีงามถูกต้อง โดยเฉพาะ ทัศนคติพื้นฐานคือการมองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย

---

[๑] ตรัสไว้ซ้ำๆ ในชุดบุพนิมิตของมรรคนี้ ซึ่งแทรกอยู่ในส่วนของคัมภีร์ตอนที่ว่าด้วยมรรคมีองค์ ๘ (สํ.ม. ๑๙/๑๒๙-๑๘๒/๓๖-๔๗)

ข้อที่ ๖ ***อัปปมาทสัมปทา*** ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท มีความกระตือรือร้น ขวนขวายเร่งรัดตัวเอง ด้วยความมีจิตสำนึกในความเปลี่ยนแปลง เห็นคุณค่าของกาลเวลา

ข้อที่ ๗ ***โยนิโสมนสิการสัมปทา*** ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการโดยเฉพาะ รู้จักคิด หรือคิดเป็น สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญาที่จะทำให้พึ่งตนเองได้

เพื่อให้จำง่ายและใช้สะดวก อาจวางเป็นหัวข้อในภาษาไทยสำหรับเป็นหลักการทำความเข้าใจ จดจำและนำไปปฏิบัติได้ดังนี้

๑. คบหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี
๒. มีวินัยไว้เอื้อโอกาสที่จะพัฒนา
๓. ก้าวหน้าด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
๔. มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ
๕. ปรับทัศนะให้ตรงตามหลักการแห่งเหตุผล
๖. มีสติกระตือรือร้นตื่นตัวทุกเวลา
๗. แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด

รวมเป็น ๗ ข้อด้วยกัน นี้คือหลักที่บอกเมื่อกี้ว่า “รุ่งอรุณของการศึกษา” หรือ “แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม” เมื่อชีวิตได้มีรุ่งอรุณนี้แล้วก็จะสว่างไสวรุ่งเรืองดีงามต่อไป สังคมใดที่สมาชิกของสังคมมีคุณสมบัติอย่างนี้ สังคมนั้นก็จะก้าวหน้าไปสู่ความรุ่งโรจน์ได้

การพัฒนาสมบูรณ์เมื่อบุคคล กับสังคมเอื้อประโยชน์ต่อกัน

ก็เป็นอันว่าได้แสดงหลักธรรมมาแล้วครบ ๓ หมวด สองหมวดแรกคือ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักสำหรับประสานสังคม ทำให้สังคมอยู่ในภาวะสงบสุขมั่นคงและมีเอกภาพพร้อมที่จะพัฒนาต่อไปด้วยดี โดยเฉพาะก็เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุคคลสามารถพัฒนาตนหรือพัฒนาชีวิตได้อย่างดีที่สุด ส่วนหมวดสุดท้าย คือ รุ่งอรุณของการศึกษา หรือบุพนิมิตของมรรค ๗ ประการ เป็นหลักประเภทองค์ประกอบแห่งการพัฒนาชีวิตของบุคคล ซึ่งจะทำให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามสมบูรณ์ เป็นผู้พร้อมที่จะมาร่วมสร้างสรรค์พัฒนาสังคมได้อย่างดีที่สุด

ฝ่ายแรกเป็นหลักธรรมสำหรับสังคม ฝ่ายหลังเป็นหลักธรรมสำหรับบุคคล แต่ทั้งสองฝ่ายสัมพันธ์อิงอาศัยในทางที่เกื้อกูลต่อกัน เป็นแบบอย่างของการสร้างสรรค์พัฒนาที่ถูกต้อง คือทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่บุคคลกับสังคมเกื้อกูลซึ่งกันและกันหรือเอื้อประโยชน์ต่อกัน สังคมที่ดีเป็นที่เกื้อกูลให้บุคคลสามารถอยู่ดีและพร้อมที่จะพัฒนาตนได้เต็มที่ เริ่มแต่ด้วยการเอื้ออำนวยกัลยาณมิตรให้ และบุคคลดีคือผู้ที่มีชีวิตดีงามก็สามารถเกื้อกูลแก่สังคม โดยเป็นส่วนร่วมที่มีคุณภาพในการสร้างสรรค์พัฒนาสังคม เริ่มแต่ด้วยการทำตนเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้อื่น เป็นต้นไป

ถ้าระบบจริยธรรมไม่ตลอดสาย ไม่ครบวงจร แม้แต่ในระดับธรรมสำหรับสังคมอย่างเดียวก็จะเกิดปัญหา และจะไม่ได้ผลตามจุดหมายอย่างแท้จริง ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น ในสังคมบางแห่งหรืออย่างน้อยในบางวงการ ปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นการแสดงออกภายนอกไม่เกิดจากคุณธรรมภายในเป็นรากฐาน แต่เกิดจากอกุศลเช่นความโลภ บางทีถึงกับสอนกันให้มีมนุษยสัมพันธ์เก่งแสดงออกต่อผู้อื่นให้เป็นที่น่าเชื่อถือนิยมนับถือ แต่ที่ทำอย่างนั้นก็โดยมุ่งเพื่อให้ทำผลประโยชน์ของตนได้สำเร็จเท่านั้น หรือเพื่อจะเอาผลประโยชน์จากเขาให้แก่ตัวเราได้สำเร็จ โดยมิได้มีความหวังดีปรารถนาดี ที่เป็นเมตตากรุณาต่อเขาอย่างจริงใจเลย

ถ้ามนุษย์ยังอยู่แค่ขั้นปฏิบัติการทางสังคม โดยไม่มีรากฐานภายในจิตใจรองรับ การพัฒนาสังคมก็จะไปไม่ตลอด จะไม่บรรลุสันติสุขที่แท้จริง จะต้องเกิดปัญหาเรื่อยไป เพราะเรา

พัฒนาสังคมโดยไม่ได้มีการพัฒนามนุษย์อย่างถึงเนื้อถึงตัวของเขา และมีการเบียดเบียนกันอย่างแฝงเร้นอยู่ตลอดเวลา พูดง่ายๆว่ามนุษย์ยังมองกันเป็นเหยื่อ ไม่ได้หวังประโยชน์ต่อกันอย่างแท้จริง

ถ้ามนุษย์จะสร้างสรรค์พัฒนาสังคมที่มีสันติสุขให้สำเร็จก็จะต้องมีความร่วมมือร่วมใจและการเกื้อกูลกันอย่างสอดคล้องตลอดวงจร โดยให้ปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นการแสดงออกภายนอกเป็นผลสืบทอดจากเมตตากรุณาที่เป็นรากฐานอยู่ภายใน จริงอยู่การที่เราแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างที่เรียกว่ามีมนุษยสัมพันธ์ดี ย่อมมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งที่จะให้งานหรือกิจกรรมที่เราปฏิบัติบรรลุผลสำเร็จ แต่ความสำเร็จแห่งวัตถุประสงค์นั้นจะต้องมาพร้อมกับความซื่อสัตย์จริงใจต่อเพื่อนมนุษย์หรือต่อสังคม คือการมีเจตนาดีที่มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคมด้วย

การศึกษาและการฝึกฝนอบรมต่างๆ จะต้องไม่มุ่งที่จะพัฒนาบุคคลเพื่อให้มีความสามารถมากขึ้นในการที่จะเอาจากผู้อื่นหรือจากสังคม แต่ต้องมุ่งให้เขามีความสามารถมากขึ้นในการที่จะเอื้อประโยชน์สุขแก่สังคม หรือที่จะให้ความสุขแก่ผู้อื่น การศึกษาหรือพัฒนาคนจะต้องให้เกิดความสมดุลระหว่างการได้เพื่อตนกับการให้เพื่อผู้อื่น อย่างน้อยให้สองอย่างนี้ไม่เป็นความขัดแย้งหรือหลอกลวงกัน

พูดในขั้นรากฐานก็คือ ปฏิบัติการทางสังคมหรือการแสดงออกต่อผู้อื่นทุกครั้งจะต้องเกิดจากจิตใจที่ปรารถนาจะทำให้ผู้อื่นมีความสุข จะต้องมาถึงขั้นสร้างเป็นจิตสำนึกในทาง

สังคมและทัศนคติพื้นฐานต่อเพื่อนมนุษย์ทีเดียวว่า การสัมพันธ์กับผู้อื่นหมายถึงการที่จะทำประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่เขาอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อจะทำการอันใดอันหนึ่งออกไปภายนอก จะต้องให้การนั้นเป็นส่วนร่วมสร้างสรรค์ประโยชน์สุขของสังคมในทางใดทางหนึ่ง หรืออย่างน้อยจะต้องไม่ให้กระทบกระเทือนเสียหายต่อประโยชน์สุขของสังคม

สังคมก็เพื่อบุคคล และบุคคลก็เพื่อสังคม โดยสัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ภายในขอบเขตที่ประสานเกื้อกูลสมดุลพอดี และที่แท้นั้นมันก็เป็นจุดหมายและเป็นเครื่องวัดความสำเร็จผลของการศึกษาและการพัฒนา ที่จะให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคมนี้เป็นความสัมพันธ์ที่เอื้อเกื้อกูลต่อกัน ไม่ขัดแย้งทำลายหรือบั่นรอนกัน

ว่ากันไป ปัญหาสำคัญของมนุษย์ ในแง่หนึ่งก็คือความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ของบุคคลกับของสังคม ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานที่ก่อความทุกข์ยากเดือดร้อนมาตลอด เพราะฉะนั้นการศึกษาและการพัฒนาในความหมายหนึ่ง ก็คือ กระบวนการจัดสรรปรุงแต่งเหตุปัจจัยเพื่อให้บุคคลและสังคมเจริญงอกงามไปได้ด้วยดีอย่างสมดุลและเกื้อกูลต่อกัน

เมื่อมีธรรมสองฝ่ายรวม ๓ หมวดนี้แล้ว ก็มั่นใจได้ว่า กระบวนการศึกษาและการพัฒนาจะดำเนินไปด้วยดีสู่ความสำเร็จและความรุ่งเรือง ช่วยให้บุคคลมีชีวิตดีงามเป็นสุข และสังคมเจริญก้าวหน้ามีสันติสุข

เพราะฉะนั้น จึงถือว่าธรรมชุดสามหมวดนี้ เป็นสิ่งมีค่า สำหรับมอบให้แก่ท่านสาธุชนเป็นการปิดท้ายการปาฐกถาครั้งนี้และถือว่าเป็นส่วนร่วมเฉลิมฉลองพระชนมายุของสมเด็จพระเทพฯ

ถ้าหากว่าปาฐกถานี้จะเป็นประโยชน์และมีคุณค่าอยู่บ้างก็ขอให้ถือว่าเป็นส่วนร่วมในการที่ได้มีการเฉลิมฉลองนั้น ซึ่งหากเป็นการฉลองที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ก็จะเป็นการเฉลิมฉลองชนิดที่เป็นปฏิบัติบูชา ดังที่กล่าวมาแล้ว

ในท้ายที่สุดแห่งปาฐกถา อาตมภาพขออนุโมทนาทุกท่านในที่ประชุมที่ได้มีขันติธรรมและมีฉันทะที่ได้ฟังปาฐกถานี้จนกระทั่งจบลง และขอให้ท่านผู้ฟังทุกท่านซึ่งได้มีความพร้อมใจกัน โดยเฉพาะทางยุวพุทธฯ ซึ่งได้มีกุศลจิตในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ ด้วยความจงรักภักดีและมีความปรารถนาดี ในการที่จะร่วมเฉลิมฉลองสมโภชพระชนมายุ ๓ รอบของสมเด็จพระเทพฯ ขอให้ทุกท่านตั้งจิตตั้งใจน้อมรำลึกถึงบุญจริยาคือความดีงามทั้งหลาย และน้อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ท่าน

ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัยอำนวยพรชัยมงคลอภิบาลรักษาให้ทรงพระเกษมสำราญพรั่งพร้อมด้วยพระพลานามัย ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

และขอให้ท่านผู้ฟังทุกท่านจงเป็นผู้มีส่วนแห่งจตุรพิธพรชัย มีความเจริญงอกงามรุ่งเรืองในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยทั่วกัน ตลอดกาลนาน เทอญ

พระพรหมคุณาภรณ์
(ป.อ. ปยุตโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) มีนามเดิมว่า ประยุทธ์ นามสกุล อารยางกูร เป็นบุตรคนที่ ๕ ของนายสำราญ และนางชุนกี อารยางกูร เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๘๑ ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีขาล ที่ตลาดใต้ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ท่านบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๔ ที่วัดบ้านกร่าง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี และเริ่มเรียนพระปริยัติธรรม ณ วัดนั้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ท่านย้ายมาจำพรรษาที่วัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร เรียนพระปริยัติธรรมจนสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคขณะยังเป็นสามเณร นับเป็นสามเณรรูปที่ ๔ ในสมัยรัตนโกสินทร์ จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้อุปสมบทในฐานะนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๕ ได้นามฉายาว่า “ปยุตฺโต” แปลว่า “ผู้เพียรประกอบแล้ว”

พ.ศ. ๒๕๐๕ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

๑) พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕

๒) ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๙

๓) ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาหลักสูตรและการสอน) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๙

๔) ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศึกษาศาสตร์-การสอน) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๐

๕) อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑

๖) ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาภาษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๑

๗) การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญาการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๓

๘) ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๓๖

๙) ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๗

๑๐) ตรีปิฎกาจารย์กิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา) จากนวนาลันทามหาวิหาร รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๓๘

๑๑) อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (จริยศาสตร์ศึกษา) จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๘

๑๒) วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๑

๑๓) ศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๔

๑๔) ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสนา จากสถาบันราชภัฏ สมเด็จเจ้าพระยา พ.ศ. ๒๕๔๔

๑๕) ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาวิชาการบริหารองค์กร จากมหาวิทยาลัยศรีปทุม พ.ศ. ๒๕๔๕

ศาสนกิจ

- ❖ พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๗ สอนในแผนกบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ❖ พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ช่วยเลขาธิการและต่อมาเป็นรองเลขาธิการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขณะเดียวกัน ก็เป็นอาจารย์สอนในชั้นปริญญาตรี พุทธศาสตร์บัณฑิต ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างนั้น บางปี บรรยายที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และในโครงการศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ❖ พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙ เจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์
- ❖ พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้รับอาราธนาไปบรรยายวิชาพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทยที่ University Museum, University of Pennsylvania
- ❖ พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๑ ได้รับอาราธนาไปบรรยายวิชาการทางพระพุทธศาสนา ที่ Swarthmore College, Pennsylvania
- ❖ พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับอาราธนาเป็น Visiting Scholar ที่ Center for the Study of World Religions และบรรยาย วิชาการทางพุทธศาสนา สำหรับ Divinity Faculty และ Arts Faculty ที่ Harvard University
- ❖ พ.ศ. ๒๕๓๗-ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบลบางระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ประกาศเกียรติคุณและรางวัล

- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับการประกาศเกียรติคุณ ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ในการฉลอง ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์
- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับรางวัลวรรณกรรมชั้นที่ ๑ ประเภทร้อยแก้ว สำหรับงานนิพนธ์พุทธธรรม จากมูลนิธิ ธนาคารกรุงเทพ
- พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพระราชทานโล่รางวัล 'มหิดลวรานุสรณ์'
- พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับโล่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อการศึกษา ในวาระครบรอบ ๒๐ ปี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ 'สังข์เงิน' สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)
- พ.ศ. ๒๕๓๘ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศเชิดชูเกียรติเป็น 'ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม'
- พ.ศ. ๒๕๓๘ สถาบันนวนาลันทา ประเทศอินเดีย ถวายตำแหน่ง "ตรีปิฎกาจารย์" หมายถึงอาจารย์ผู้รู้แตกฉานในพระไตรปิฎก
- พ.ศ. ๒๕๔๑ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย ถวายรางวัล TFF Award สาขาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาสำหรับผลงานทางวิชาการดีเด่น หนังสือ '**การพัฒนาที่ยั่งยืน**'

- พ.ศ. ๒๕๔๔ รางวัล 'สาโรช บัวศรี ปราชญ์ผู้ทรงศีล' จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- พ.ศ. ๒๕๔๔ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เป็น 'ศาสตราจารย์พิเศษ' ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๔๗ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก ถวายตำแหน่ง 'เมธาจารย์' (Most Eminent Scholar) ในฐานะนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาสายเถรวาท
- พ.ศ. ๒๕๔๙ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง เป็น 'ราชบัณฑิต (พิเศษ)'

สมณศักดิ์

- พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระศรีวิสุทธิโมลี
- พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชวรมุนี
- พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพเวที
- พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมปิฎก
- พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ ที่ พระพรหมคุณาภรณ์ สุนทรธรรมสาธก ตรีปิฎกปริยัติโกศล วิมลศีลาจาร ศาสนภารธุราทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

พระพรหมคุณาภรณ์ เป็นพระสงฆ์ที่ทำคุณประโยชน์ต่อวงวิชาการพระพุทธศาสนาอย่างหาที่เปรียบได้ยากรูปหนึ่ง เป็นพระภิกษุที่ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะอันเป็นที่ประจักษ์ชัด จนได้รับการยกย่องกล่าวถึงในฐานะนักปราชญ์ของไทยในปัจจุบัน เป็นผู้มีวิริยะและฉันทะต่อการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานสำคัญต่างๆ เพื่อสื่อสารให้คนในยุคใหม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง และให้เยาวชนเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาทั้งในฐานะที่เป็นศาสนาประจำชาติ และในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของวัฒนธรรมไทย

งานเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ปรากฏในหลายลักษณะ ทั้งในด้านการสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงพระธรรมเทศนา ท่านได้รับอาราธนาไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ มหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศหลายครั้ง อาทิ University Museum, University of Pennsylvania ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ Swarthmore College, Pennsylvania ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ และ Harvard University ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ทั้งยังเป็นพระสงฆ์ไทยที่ได้รับการระบุอาราธนาแสดงปาฐกถาในที่ประชุมนานาชาติ ซึ่งจัดขึ้นภายในประเทศตามวาระสำคัญต่างๆ หลายครั้ง เช่น ปาฐกถาในการประชุม The International Conference on Higher Education and the Promotion of Peace เรื่อง Buddhism and Peace ซึ่งจัดขึ้นที่โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ เมื่อ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ บรรยายในการประชุม Buddhistic Knowledge Exchange Programme in Honour of His Majesty the King of Thailand เรื่อง Identity of

Buddhism ซึ่งจัดโดยองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) เมื่อ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ปาฐกถาในการประชุม The Sixth Asian Workshop on Child and Adolescent Development เรื่อง Influence of Western & Asian Thought on Human Culture Development เมื่อ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

สำหรับงานเผยแผ่ในลักษณะตำราและเอกสารทางวิชาการนั้น งานนิพนธ์ของพระพรหมคุณาภรณ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีจำนวนทั้งสิ้นถึง ๓๒๗ เรื่อง และทุกเรื่องเป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงวิชาการ ว่าเป็นงานที่ดีเยี่ยมตามมาตรฐานของงานวิชาการ มีความถูกต้องชัดเจนทั้งด้านภาษาและหลักวิชาการพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยความสมบูรณ์ของระบบอ้างอิง ผลงานชิ้นสำคัญของท่านได้มีผู้แปลเป็นภาษาต่างประเทศมาแล้วหลายภาษา ทั้งภาษาอังกฤษ เยอรมัน จีน ญี่ปุ่น และอินโดนีเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หนังสือ ***พุทธธรรม*** ได้รับยกย่องว่าเป็น “มรดกธรรมอันล้ำค่าแห่งยุค” และใช้เป็นตำราอ้างอิงหลักในการศึกษาและวิจัยทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังมีงานนิพนธ์อื่นๆ ที่รู้จักกันแพร่หลายอีกมากมาย อาทิ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ธรรมนูญชีวิต การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอทางออก การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย Thai Buddhism in the Buddhist World ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า ปัญหาภิกษุณี : บททดสอบสังคมไทย พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑ มองอเมริกาแก้ปัญหาไทย สถาบันสงฆ์กับ

สังคมไทยในปัจจุบัน เป็นต้น นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ได้รับนิมนต์เป็นที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ สำเร็จสมบูรณ์เป็นฉบับแรกของโลก ทำให้การศึกษาค้นคว้าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว สะดวก และมีความถูกต้องแม่นยำ

นอกจากเกียรติคุณในฐานะพระพุทธสาวก ผู้อุทิศตนทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการเผยแผ่ธรรมในลักษณะดังกล่าวแล้ว พระพรหมคุณาภรณ์ยังเป็นผู้ที่เข้าใจถึงปัญหาที่กระทบกระเทือนต่อพระธรรมวินัยอย่างชัดเจน บทบาทการเผยแผ่ความเข้าใจดังกล่าวต่อประชาชนเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ปรากฏชัดในกรณีสันติอโศกด้วยท่าทีที่อ่อนโยน มีเมตตาและเจตนาที่ต้องการดำรงความถูกต้องตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพรหมคุณาภรณ์นิพนธ์เอกสารทางวิชาการเรื่อง กรณีสันติอโศก เพื่อความเข้าใจปัญหาโพธิรักษ์ และได้เป็นวิทยากรบรรยายถวายความรู้แก่ที่ประชุมการกสงฆ์ ในงานชี้แจงสร้างความรู้ความเข้าใจเหล่านี้ ท่านชี้ประเด็นที่เป็นปัญหาและแนวทางแก้ไขให้ปรากฏชัดอย่างปราศจากอคติ กล่าวได้ว่าสถาบันด้านสื่อสารมวลชน และสถาบันทางสังคมต่างๆ ได้พึ่งพิงภูมิธรรมและภูมิปัญญาของท่านต่อการเข้าใจปัญหาดังกล่าว ทั้งในแง่ของถ้อยคำภาษาที่ใช้ตามหลักวิชาการพระพุทธศาสนาและความถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

พระพรหมคุณาภรณ์ยังเป็นที่ปรึกษาในคณะกรรมการเฉพาะกิจของราชบัณฑิตยสถาน เพื่อจัดทำหนังสือในโอกาสสำคัญ ได้แก่ หนังสือ ***พระธรรมบทจตุรภาค*** (พ.ศ. ๒๕๓๐) ***ราชนีติ-ธรรมนีติ*** (พ.ศ. ๒๕๓๕) และ ***โลกนีติ-สุตวัฑฒนนีติ*** (พ.ศ. ๒๕๓๙)

ในปัจจุบัน ชีวิตที่อุทิศต่อพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์มีความสงบเรียบง่ายเป็นสาระกอปรด้วยปฏิปทาและจริยาวัตรที่อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสนใจและความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนทุกคนที่เข้าพบเสมอมา เป็นแบบอย่างของพระภิกษุที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมทั้งด้านกรุณาและปัญญา อันเป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธ-ศาสนา ด้วยคุณลักษณะพิเศษของพระพรหมคุณาภรณ์ดังกล่าวมา จึงก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนและส่งผลเชิดชูเกียรติคุณของสถาบันสงฆ์โดยส่วนรวม

รายนามผู้บริจาคเป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์หนังสือ

'องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ'

ธนาคารเกียรตินาคิน ๑๓๐,๐๐๐ บาท

บริษัท อังกฤษตรางู (แอล.พี.) จำกัด ๕๐,๐๐๐ บาท

ผู้บริจาครายละ ๑๐,๐๐๐ บาท

คุณกัญญา มโนสุทธิ

คุณทัศนีย์ รัศมินทราทิพย์

คุณนพดล มโนสุทธิ

พ.ต.อ. นรวัฒน์ เจริญรัชต์ภาคย์

ดร. นวลศิริ เปาโรหิตย์

คุณประจักษ์ มโนสุทธิ

บริษัท ฟ้าเพียงดิน จำกัด

คุณวันชัย มโนสุทธิ

ครอบครัว เสาวพุทธสุเวช

คุณอารย์ คุณเสาวณี ปาลเดชพงศ์

คุณอุไร มโนสุทธิ

ผู้บริจาครายละ ๘,๐๐๐ บาท

คุณศรีนิตย์ ว่องวานิช

ผู้บริจาครายละ ๕,๐๐๐ บาท

รศ. วารินทร์ มาศกุล

ผู้บริจาครายละ ๓,๐๐๐ บาท

คุณกาญจนา กรัณยประเสริฐ

เจ้าหน้าที่ยุวพุทธิกสมาคมฯ

คุณดวงกมล สุวิชชากุล

คุณเด่นพงษ์ สุวรรณชัยรบ

คุณทวีพร ตัณสถิตย์

คุณบุญเลิศ แก้วพันธุ์พฤกษ์

ฝ่ายส่งเสริมวิปัสสนา ยุวพุทธิกสมาคมฯ

คุณมณฑาทิพย์ คุณวัฒนา

พญ. มันธนี ไพรัชเวทย์

คุณศุภกร คุณสุทธิ์สิริ บวรธรรมศักดิ์ และครอบครัว

คุณสมนา พูนพิพัฒน์

คุณสุนทรา สว่างวงศากุล

องค์พระรัฐสีมาคุณากรปิยชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

๔ แยก ๖ ซอยเพชรเกษม ๕๔ แขวงบางด้วน
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐
โทร ๐๒-๔๕๕-๒๕๒๕